

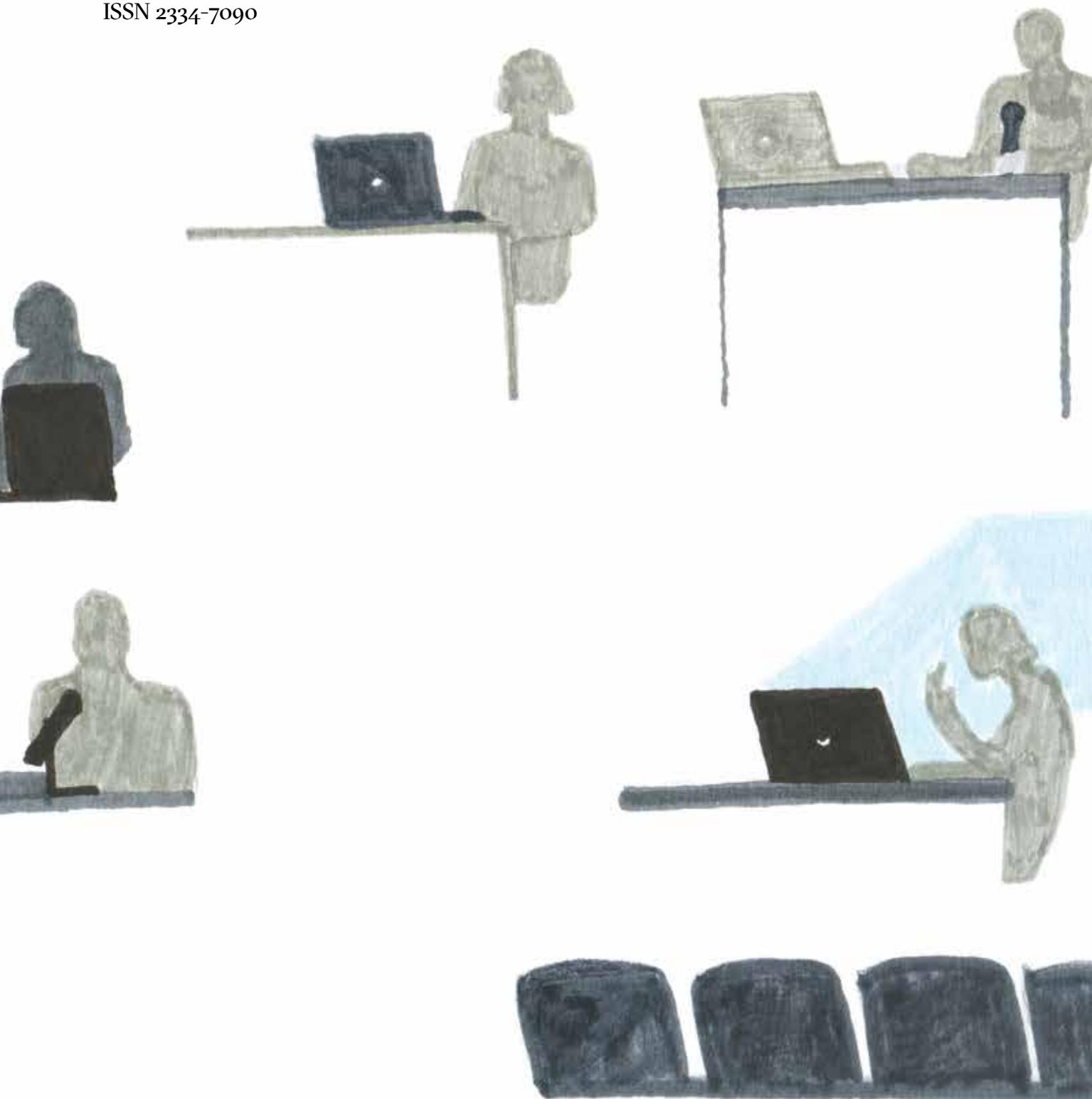
MANEK

Magazin nezavisne kulture

Broj 5

Jesen/zima 2016.

ISSN 2334-7090

Bioskop Zvezda, Beograd, 2014.
FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије,
Београд MANEK: magazin nezavisne kulture. - 2013, br. 1 (јан.). - Beograd:
Asocijacija nezavisna kulturna scena Srbije, 2013- [Beograd : Standard2]. -
34 cm ISSN 2334-7090 = Manek [Beograd] COBISS.SR-ID 196056588

M A N E K

Broj 5, jesen/zima 2016. Beograd

Izdavač

Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS)
koordinator@nezavisnakultura.net
www.nezavisnakultura.net

Uredništvo

Vesna Milosavljević, Vesna Tašić

Urednik fotografije

Luka Kneževic Strika

Dizajn i grafičko oblikovanje

Mane Radmanović

Lektura

Ana Luković, Vesna Milosavljević

Koordinacija

Lana Gunjić

Štampa

Standard2, Beograd

Tiraž

700

**Nezavisna
kulturna
scena
Srbije**

Ovaj broj pomoglo je Ministarstvo kulture i
informisanja Republike Srbije

Република Србија
Министарство културе, информација и
свјетлочаштвених делиштења

Na naslovnoj strani:

iz serije crteža *Prekarijat / Radni sati*
flomaster na papiru, A4 format (detalj), 2010.
Siniša Ilić
www.sinisailic.blogspot.com

Sadržaj

7

Uvodnik

Od nemila do nedraga

8 — 27

Živeti (i umreti) u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji (u 12 slika)

dr Predrag Cvetičanin

28 — 35

Tragom linije 481

Ruža Ćirković

36 — 43

Alternativni modeli finansiranja umetnosti

Dragana Nikoletić

44 — 49

Podrška korporacijskog sektora kulturi

Dragana Nikoletić

50 — 51

Prepreke za razvoj filantropije

Vladimir Radojičić

52 — 55

Kultura na ulici

Iva Čukić

56 — 59

Magacin (ponovo) sačuvan, za sada

Vesna Milosavljević

60 — 67

Intervju Od dobre volje do sistemske podrške

prof. dr Milena Dragičević Šešić

68 — 77

Intervju Problem širi od problema kulture

Kulturnjaci 2016

78 — 85

Novi modeli samoorganizacije

Irena Ristić

86 — 91

Cirkus nematerijalnog rada

Davor Mišković

93 — 101

Evropska prestonica kulture kao prilika i pretnja

Goran Tomka

102 — 111

Inicijativa nezavisne kulturne scene u Novom Sadu i neki od principa kojima se vodi

Branka Ćurčić

112 — 119

Intervju Ravno od dna do Evropske prestonice kulture 2021.

Dalibor Rožić, Nemanja Milenković, Vuk Radulović

120 — 123

Od strategije tri putića

Miroslav Keveždi

Napomena:

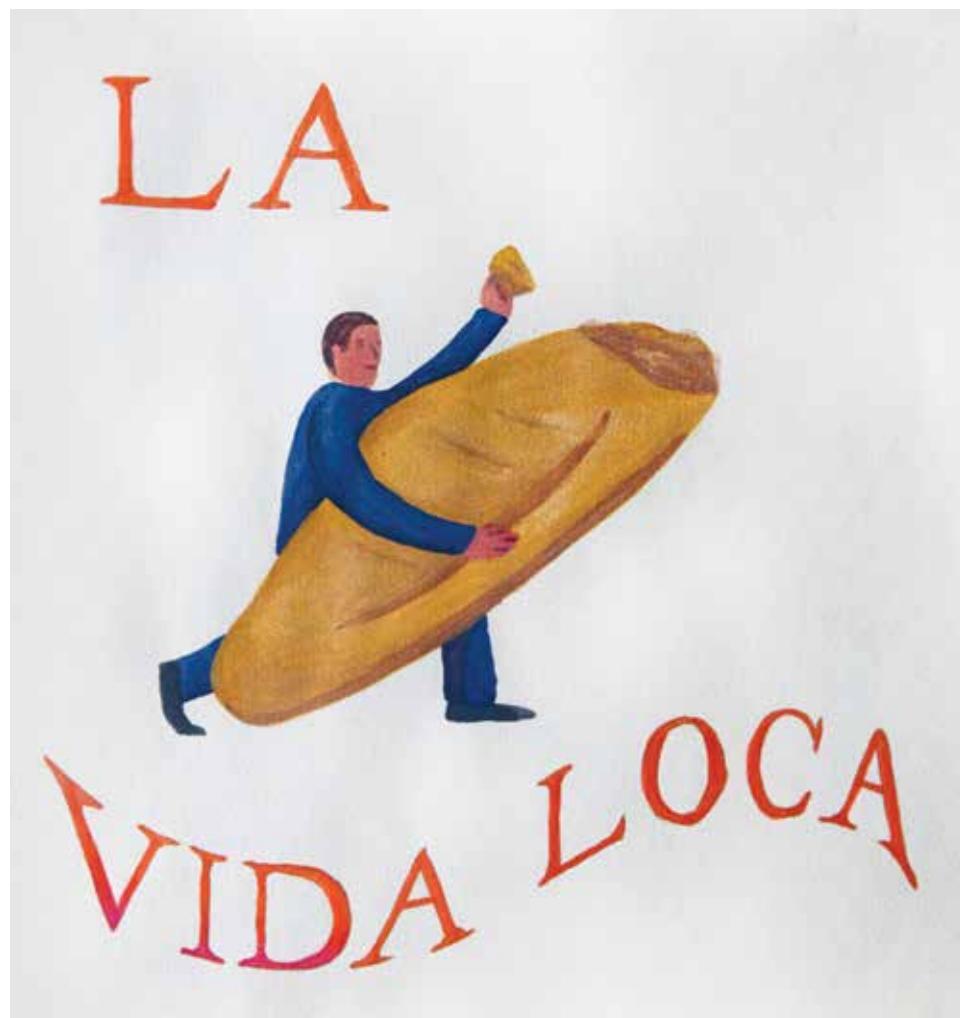
Za sva zanimanja, titule i srođne termine napisane u muškom rodu važe i oblici za ženski rod.

Ostavinska galerija, otvaranje izložbe *Rascenzurisaše li ti se umetnici*
Sačuvajmo Magacin, Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
FOTO – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

JAGODINA
ISPĐ ŠMINKE

Od nemila do nedraga

Dušan Rajić
La Vida Loca, 2014.
 tempera, 17x17cm

Kako opstati u civilnom sektoru u kulturi, kada uprkos visokom obrazovanju, stručnosti, domaćim i međunarodnim priznanjima, mnogobrojnim saradnjama, spomenim radnim danima i neprospavanim noćima, bez slobodnih vikenda i godišnjih odmora, imate mesečna primanja koja su manja plata i od nekvalifikovanih radnika u pojedinim javnim preduzećima? Da je u Srbiji i to čak moguće - Manek pokazuje kroz analizu rezultata istraživanja Predraga Cvetičanina o nezavisnim kulturnim scenama u društвima Jugoistočne Evrope i socio-ekonomskom statusu, uslovima rada i stilovima života zaposlenih/angažovanih u civilnom sektoru u kulturi u društвima u regionu.

Na koji se način finansira uopšte nezavisna kulturna i umetnička produkcija sa famozne linije 481 državnog budžeta, da li postoje alternativni načini finansiranja, na šta se svodi korporativna podrška, da li ima uslova za razvoj filantropije, takođe su neke od tema novog Maneka, koji ukazuje i na niz otvorenih pitanja i dilema same scene u pogledu mogućeg funkcionisanja i delovanja u okviru hipotetičkog, novog konstrukta, koji bi bio napravljen prema njenim merilima.

Da li bi situacija nezavisne kulturne scene mogla da se promeni jačom saradnjom javnog i civilnog sektora i zašto je ona zapravo važna – Manek ukazuje kroz razgovor sa prof. dr Milenom Dragičevић Šešić, dok intervjoum sa članovima inicijative Kulturnjaci 2016 pokazuje kako se

za svega par meseci vladavine ultradesničarskog ministra kulture Zlatka Hasanbegovića drastično promenio položaj nezavisne kulture u Hrvatskoj, koja je mnogima u regionu delovala idealno u odnosu na lokalne kontekste.

Šta je izazvalo novo okupljanje nezavisne scene Novog Sada i na kojim principima pokušava da napravi pomak u dijalogu s gradskim vlastima, koje su je na redovnom godišnjem konkursu ponovo surovo marginalizovale, a na vanrednom jesenjem podržale beznačajnim iznosima kako bi bar formalno zadovoljile proklamovano važno mesto koje su nezavisnoj sceni morale da dodele u Strategiji razvoja kulture, usvojenoj radi dobijanja statusa Evropske prestonice kulture 2021.

Novi Sad EPK 2021 i Rijeka EPK 2020 povod su i za poseban temat posvećen toj evropskoj tituli iz novosadskog i riječkog ugla. Više osvrta i intervjua pokazuju da je pred akterima nezavisnih scena mnogo izazova, koje nameće struktura EPK kao novi prioritet lokalnih (i šire) kulturnih politika, sužavajući im i inače neveliki manevarski prostor za borbu za bolji položaj. Prednost riječke scene je u tome što će proces EPK velikim delom voditi njeni predstavnici. Što se tiče nezavisne kulture u Srbiji, kojoj nadležni godinama potvrđuju samo status nužnog zla, ostaje otvoreno pitanje da li će uspeti da od pozicije nemila i nedraga do početka treće decenije 21. veka ne ode i do bestraga.

TEKST

dr Predrag Cvetičanin

Centar za empirijske studije kulture Jugoistočne Evrope

Živeti u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji

(I UMRETI)

(U 12 SLIKA)

Ovaj tekst nema velike ambicije. U njemu smo želeli da u najkraćim crtama (kao u slikovnici za odrasle) predstavimo ne baš bajkovite uslove života i rada onih koji deluju u civilnom sektoru u oblasti savremene kulture i umetnosti u Srbiji, uključujući tu članove, saradnike i volontere organizacija civilnog društva, ali i samostalne umetnike, kao i samostalne kustose i producente. Tekst je baziran na rezultatima istraživanja „Izlaz sa margine – istraživanje nezavisnih kulturnih scena u društvima Jugoistočne Evrope i kreiranje mera za unapređenje njihovog položaja” i „Socio-ekonomski status, uslovi rada i stilovi života zaposlenih/angažovanih u civilnom sektoru u kulturi u društvima Jugoistočne Evrope”. Prvo istraživanje je realizovano u okviru programa Balkanskog fonda za umetnost i kulturu (BAC), uz finansijsku podršku Evropske kulturne fondacije (ECF) i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) tokom 2015. i 2016. godineⁱ. U uzorak je ušlo 180 organizacija iz regiona Jugoistočne Evrope, od čega su 62 iz Srbije. Ako je prvo istraživanje imalo za cilj da istraži karakteristike i kapacitete organizacija civilnog sektora u oblasti savremene kulture i umetnostiⁱⁱ, drugo istraživanje fokusiralo se na proučavanje uslova života i rada pojedinaca – zaposlenih i angažovanih u civilnom sektoru u kulturi od Slovenije do Albanije (sa izuzetkom Hrvatske, gde je slično is-

traživanje već obavljenog tokom 2015. godineⁱⁱⁱ). Izvedeno je kao deo pilot ciklusa programske razmene i saradnje u regionu Jugoistočne Evrope koji tokom 2016. sprovodi Kooperativa - regionalna platforma za kulturu^{iv}. Anketirano je ukupno 515 ispitanika (zaposlenih i angažovanih u organizacijama civilnog sektora u domenu savremene kulture i umetnosti, ali i samostalnih umetnika, kustosa, producenata), od kojih je 130 iz Srbije. Kao i u prethodnim istraživanjima^v, pokazalo se da su organizacije u civilnom sektoru u kulturi uglavnom male – sa malim brojem članova (*slika 1*), još manjim brojem stalno zaposlenih (*slika 2*) i uglavnom sa rodnim balasom među članstvom (*slika 3*).

i —

Istraživanje su realizovali Centar za empirijske studije kulture Jugoistočne Evrope iz Niša (u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji), Social Research Kosova iz Prištine (na Kosovu), Pine Street Foundation iz Tirane (u Albaniji) i Asociacija Analiza – Dizajn – Transformacija (ADT) iz Sarajeva (u Bosni i Hercegovini) jedan kriterijum razlikovanja.

ii —

Kada u ovom tekstu govorimo o organizacijama civilnog društva u kulturi, mislimo na organizacije koje pripadaju tzv. nezavisnim kulturnim scenama ovih društava, odnosno onima koje ispunjavaju sledeće kriterijume (preuzete iz studije Emine Višnić „Kultурне politike odozdo“): (a) da nisu osnovane od države, tj. da su ih članovi organizacija, grupa, inicijativa sami osnovali; (b) da samostalno definisu vlastitu organizacionu strukturu, procese odlučivanja i upravljanja; (c) da ne zavise finansijski i programski od države ili od nekog trećeg subjekta; (d) da je njihovo delovanje neprofitnog kara-ktera; i (e) da se bave prvenstveno savremenom umetnošću. U uzorak je ušao i jedan broj organizacija civilnog društva koje se na kritički i inovativan način bave kulturnim nasledem, pa se ovaj kritički pristup može uzeti kao još jedan kriterijum razlikovanja.

iii —

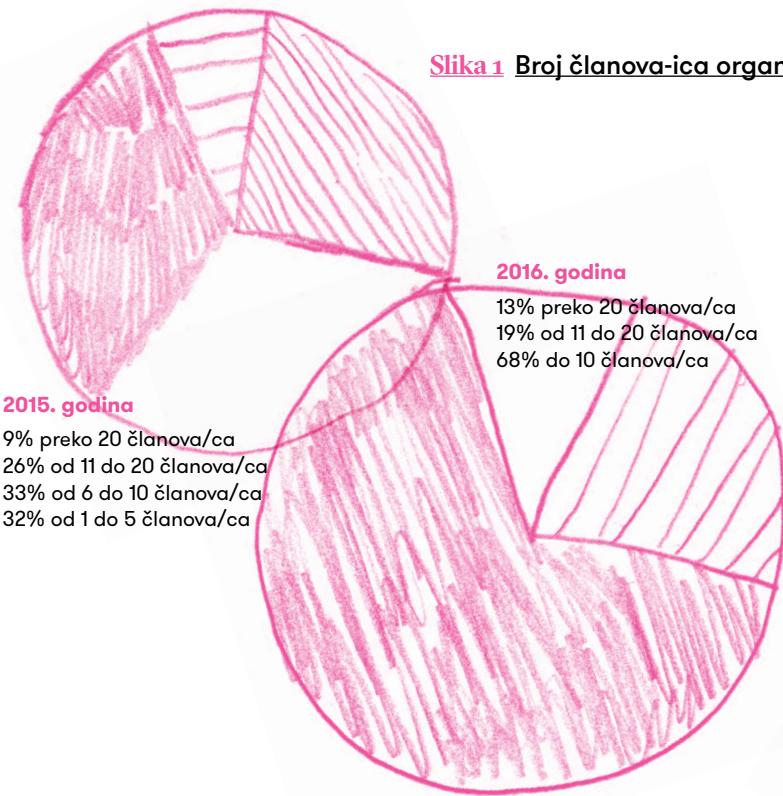
Ovo značajno istraživanje koje je inicirala Zaklada „Kultura nova“ sproveli su tokom 2014. i 2015. godine dr Valerija Barada, dr Edgar Barušić i dr Jaka Primorac. Rezultati istraživanja objavljeni su u studiji „Osvajanje prostora rada. Uvjeti rada organizacija civilnog društva u području savremene kulture i umetnosti“, biblioteka Kultura nova, Zagreb, 2016. Jedan broj pitanja u našem anketnom upitniku preuzet je iz ovog istraživanja (što sa zahvalnošću priznajemo) sa željom da na nivou čitavog regiona Jugoistočne Evrope, bar u jednom delu, obezbeditimo uporedivost dobijenih rezultata.

iv —

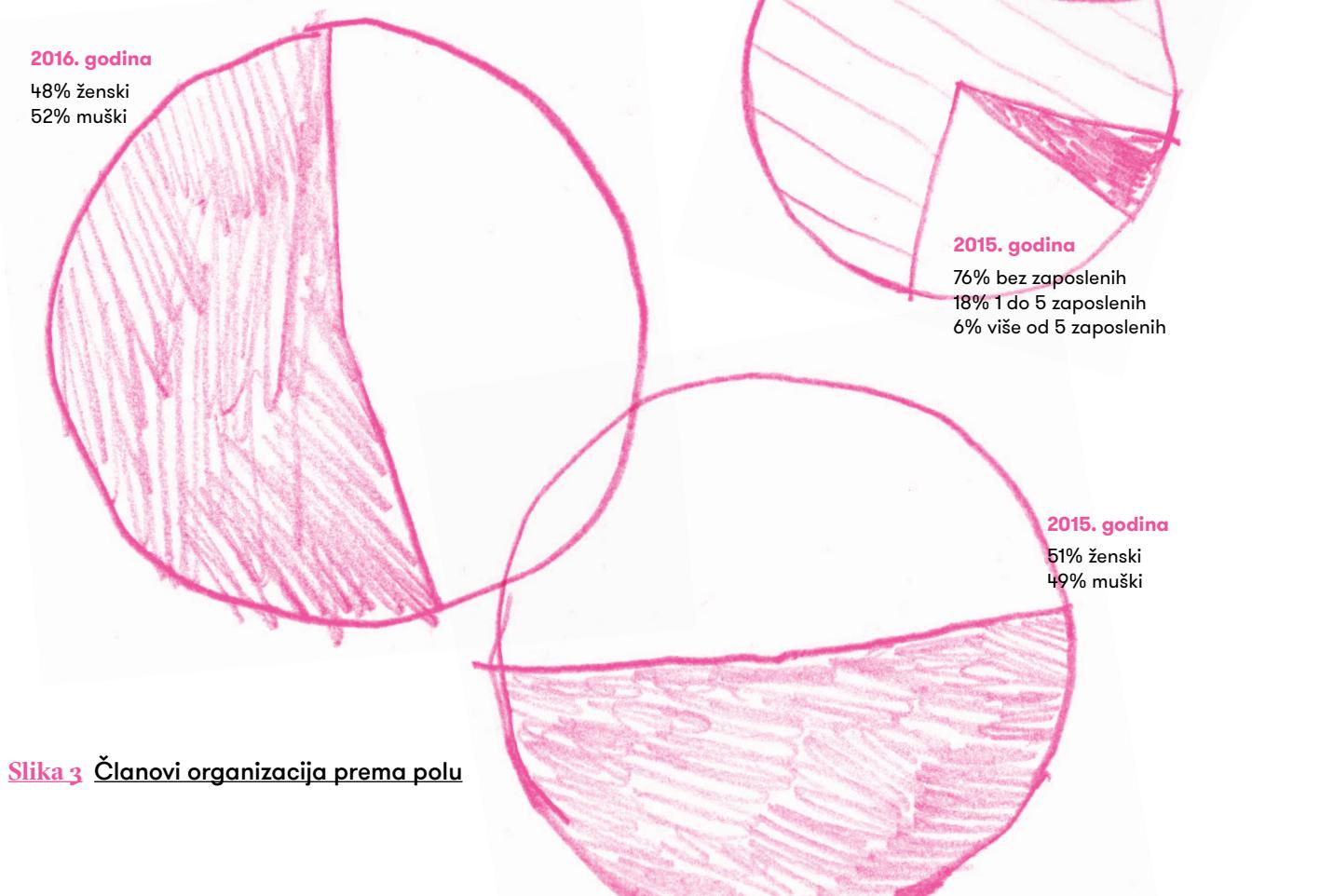
Ovo istraživanje je koordinirala Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije, a partneri u istraživanju su joj bili Asocijacija, Društvo nevladnih organizacija i samostalnih ustvarjalaca na področju kulture in umetnosti iz Slovenije, Udrženje za kulturu i umjetnost „Crvena“ iz Sarajeva, Centar za savremenu umetnost iz Skoplja, Centra za održivi prostorni razvoj „Expedito“ iz Kotora, „Social Research Kosova“ iz Prištine i „Pine Street Foundation“ iz Tirane.

v —

Istraživanje „Vaninstitucionalni akteri kulturne politike u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji“ realizovano tokom 2009. i 2010. godine od strane Odbora za gradansku inicijativu iz Niša, Nezavisne umetničke asocijacije „Remont“ iz Beograda, Centra za savremenu umetnost iz Skoplja i Centra za održivi prostorni razvoj „Expedito“ iz Kotora, uz finansijsku podršku Evropske kulturne fondacije i Ministarstva kulture Republike Srbije.

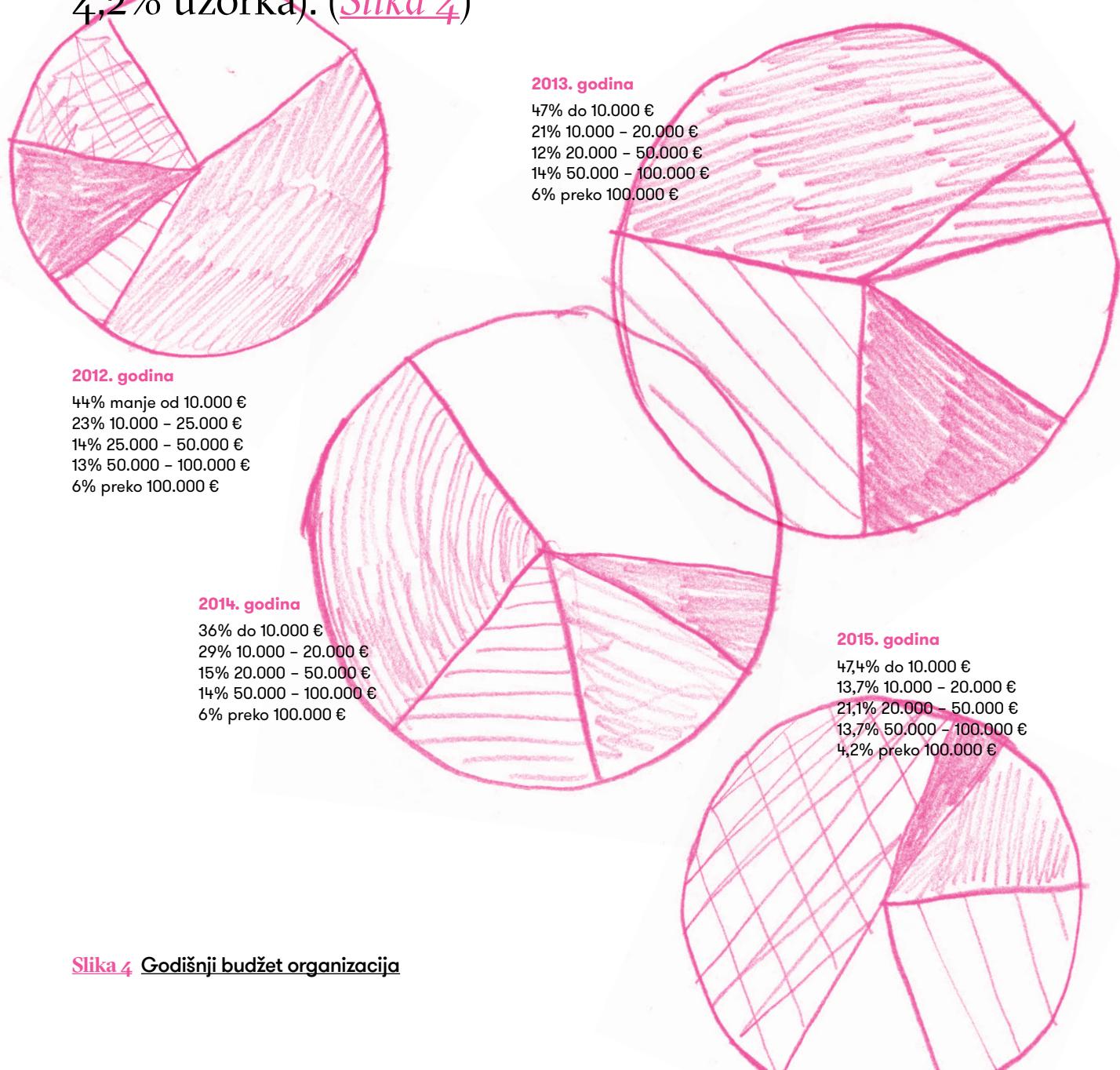

Slika 2 Broj zaposlenih u organizacijama

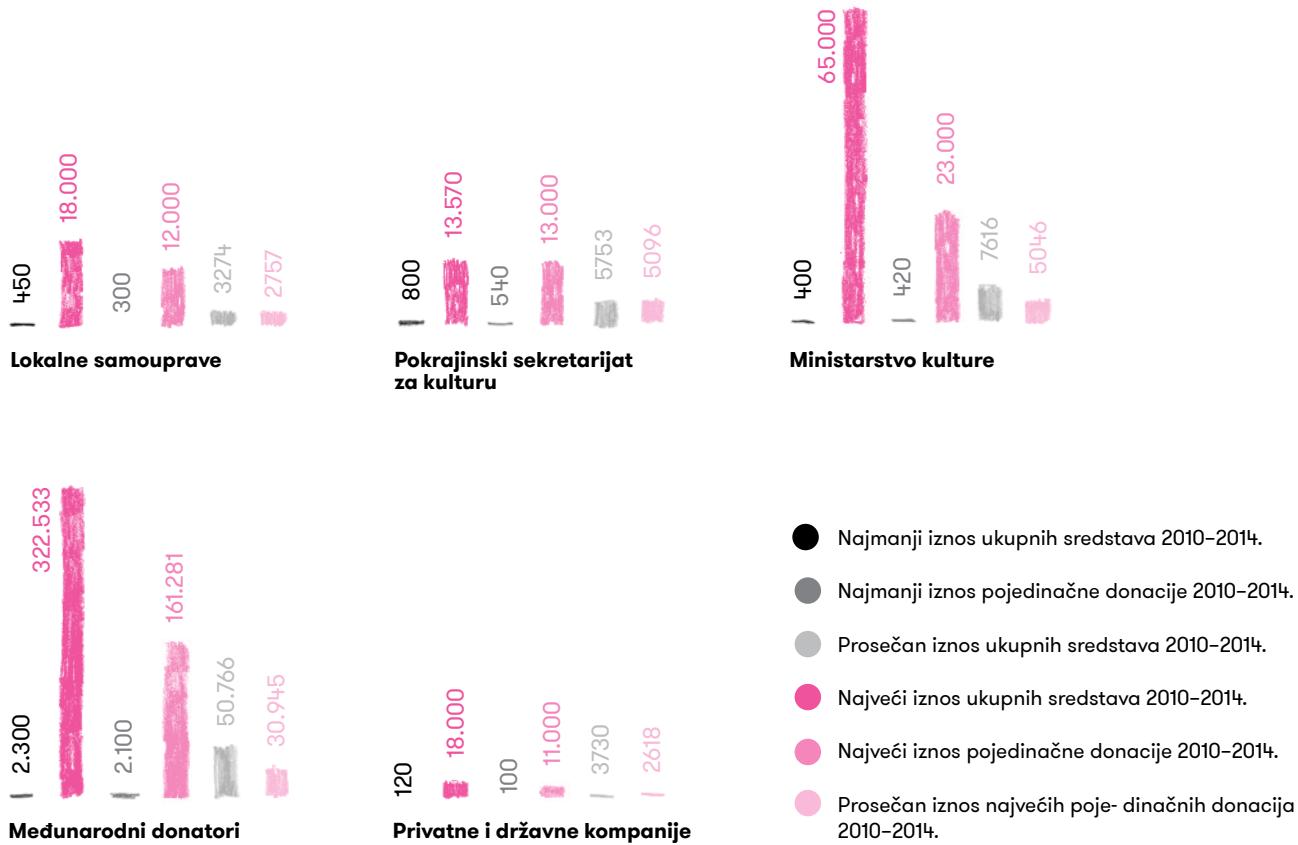
Slika 3 Članovi organizacija prema polu

I sa stanovišta budžeta posmatrano, može se videti da se radi o malim organizacijama. Oko 40% anketiranih organizacija, u sve četiri godine za koje imamo podatke, imalo je godišnji budžet manji od 10.000 EUR, nešto preko 30% budžet između 10.000 i 50.000 EUR, dok je godišnji budžet svega nekoliko organizacija bio veći od 100.000 EUR (6% u periodu 2012-2014, u 2015. godini 4,2% uzorka). (*Slika 4*)

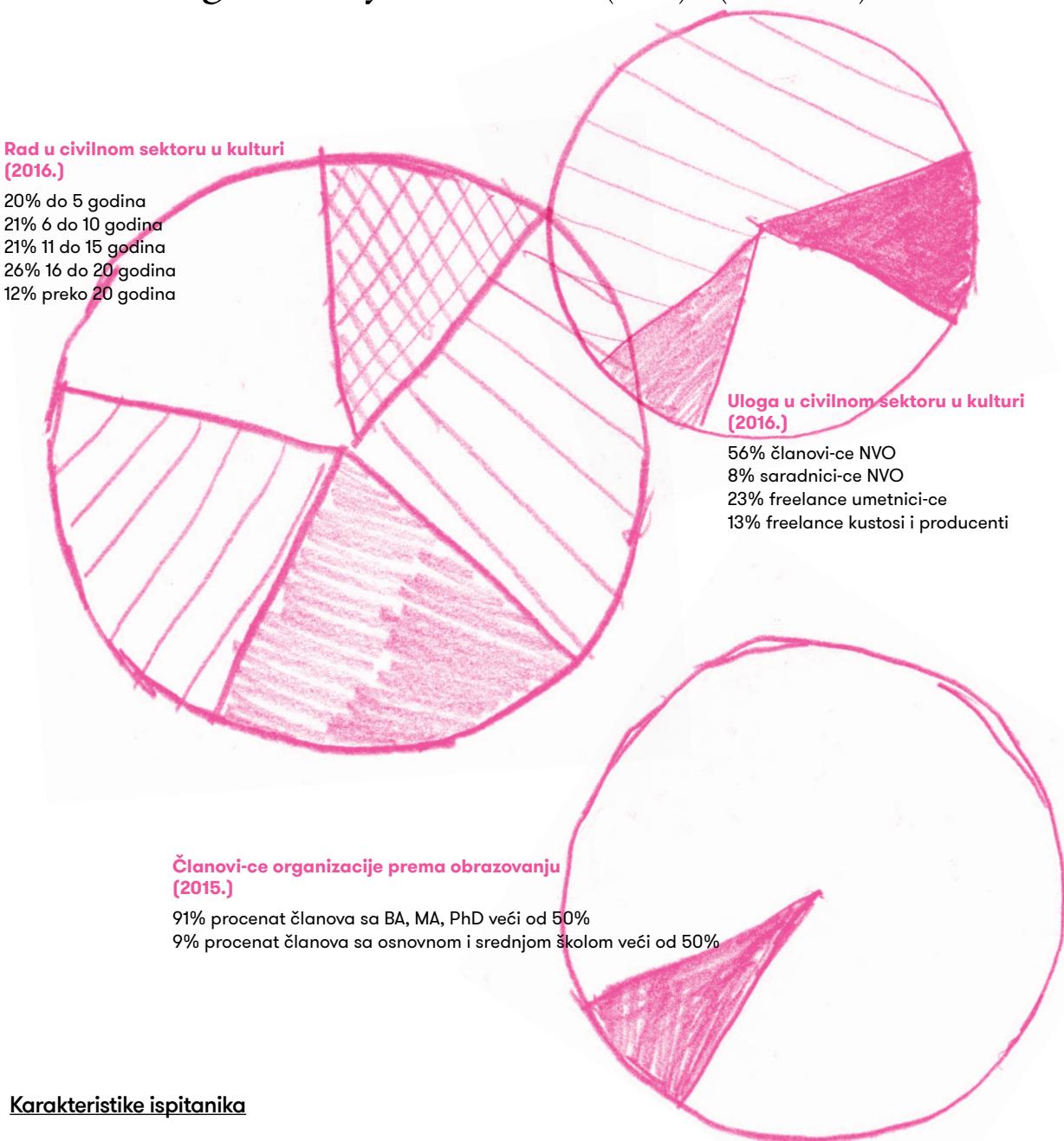
Slika 4 Godišnji budžet organizacija

Slike br. 5 pokazuju da se organizacije civilnog sektora u domenu savremene kulture i umetnosti u Srbiji finansiraju iz velikog broja izvora (što istovremeno, s obzirom na njihove male budžete, ukazuje na ogroman trud uložen u prikupljanje fondova), a da i dalje dobijaju srazmerno malo javnih sredstava koje dodeljuju Ministarstvo kulture i informisanja, Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje i lokalne samouprave, te da njihov opstanak i mogućnost za delovanje zavise od njihove kompetitivnosti na konkursima međunarodnih donatora.

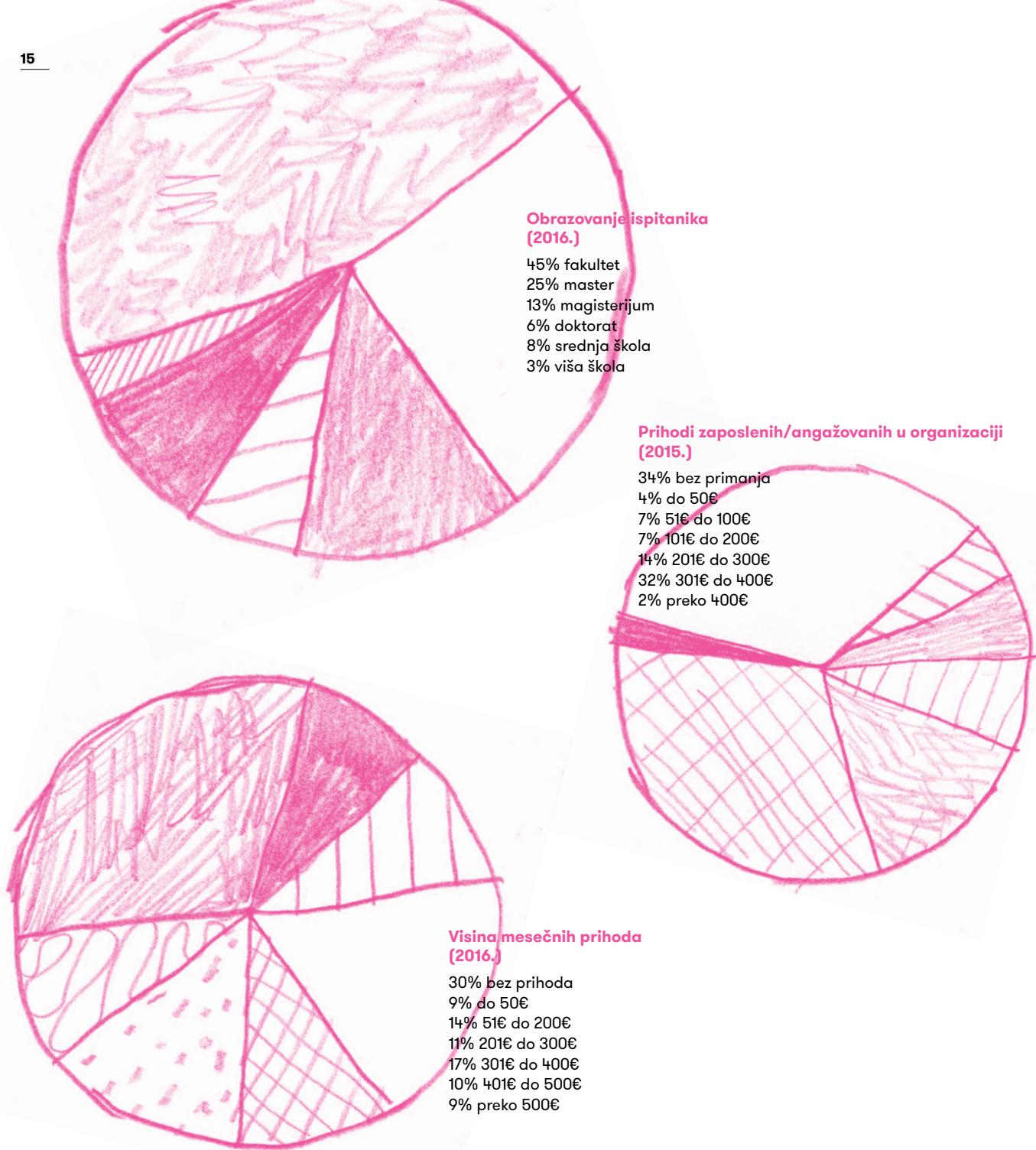

Slika 5 Donacije u periodu 2010–2014. godine (u EUR)

U istraživanju iz 2016. godine, u uzorku zaposlenih i angažovanih u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji, čije uslove života i rada ovaj tekst želi da predstavi, bilo je najviše članova nevladinih organizacija koje se bave kulturom (56%), potom samostalnih umetnika (23%), samostalnih kustosa i producenata (13%) i jedan broj saradnika nevladinih organizacija u kulturi (8%). (*Slika 6*)

Slika 6 Karakteristike ispitanika

Velika većina njih ima značajno iskustvo rada u civilnom sektoru u kulturi – svega jedna petina anketiranih deluje manje od pet godina u oblasti kulture, dok njih skoro 60% radi u civilnom sektoru u kulturi duže od dešet godina. Kao i u prethodnim istraživanjima, pokazalo

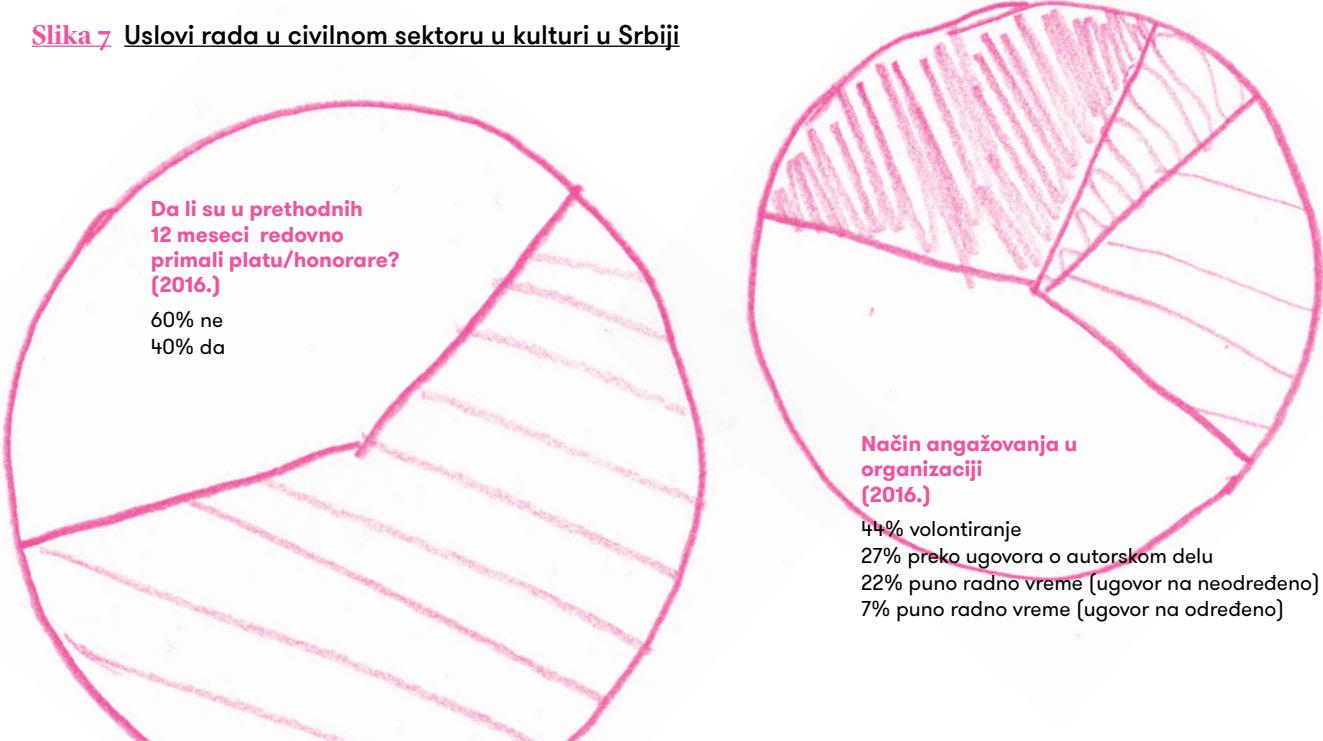
se da organizacije civilnog sektora u domenu savremene kulture i umetnosti predstavljaju najobrazovanije organizacije/grupe u kulturnom polju u Srbiji. Na osnovu podataka iz istraživanja iz 2015. godine, u više od 90% organizacija koje smo anketirali, preko polovine članova ima završen fakultet i još više obrazovanje. Slično tome, prema podacima iz ankete iz 2016. godine, 89% ispitanika završilo je fakultet, master studije, magisterijum ili doktorat. Uprkos tome, njihova primanja su izuzetno niska. Prema rezultatima oba istraživanja, oko 30% onih koji su angažovani u organizacijama civilnog društva u kulturi u Srbiji nema nikakve prihode. Još oko 10% ima primanja koja su manja od 100 EUR mesečno. Analiza dobijenih podataka pokazala je da su prosečna mesečna primanja u organizacijama u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji 324 EUR, te da ove prosečne prihode ima oko 30% ispitanika (prema odgovorima u istraživanju iz 2015. godine u kojima su ispitanici govorili o prihodima angažovanih u njihovim organizacijama), dok svega 2% ima mesečna primanja veća od 400 EUR. Na drugoj strani, prema podacima istraživanja iz 2016. godine (gde su ispitanici govorili o svojim primanjima), mesečne prihode između 300 i 400 EUR ima njih 17%, prihode između 400 i 500 EUR ima 10% ispitanika, a preko 500 EUR još 9% anketiranih.

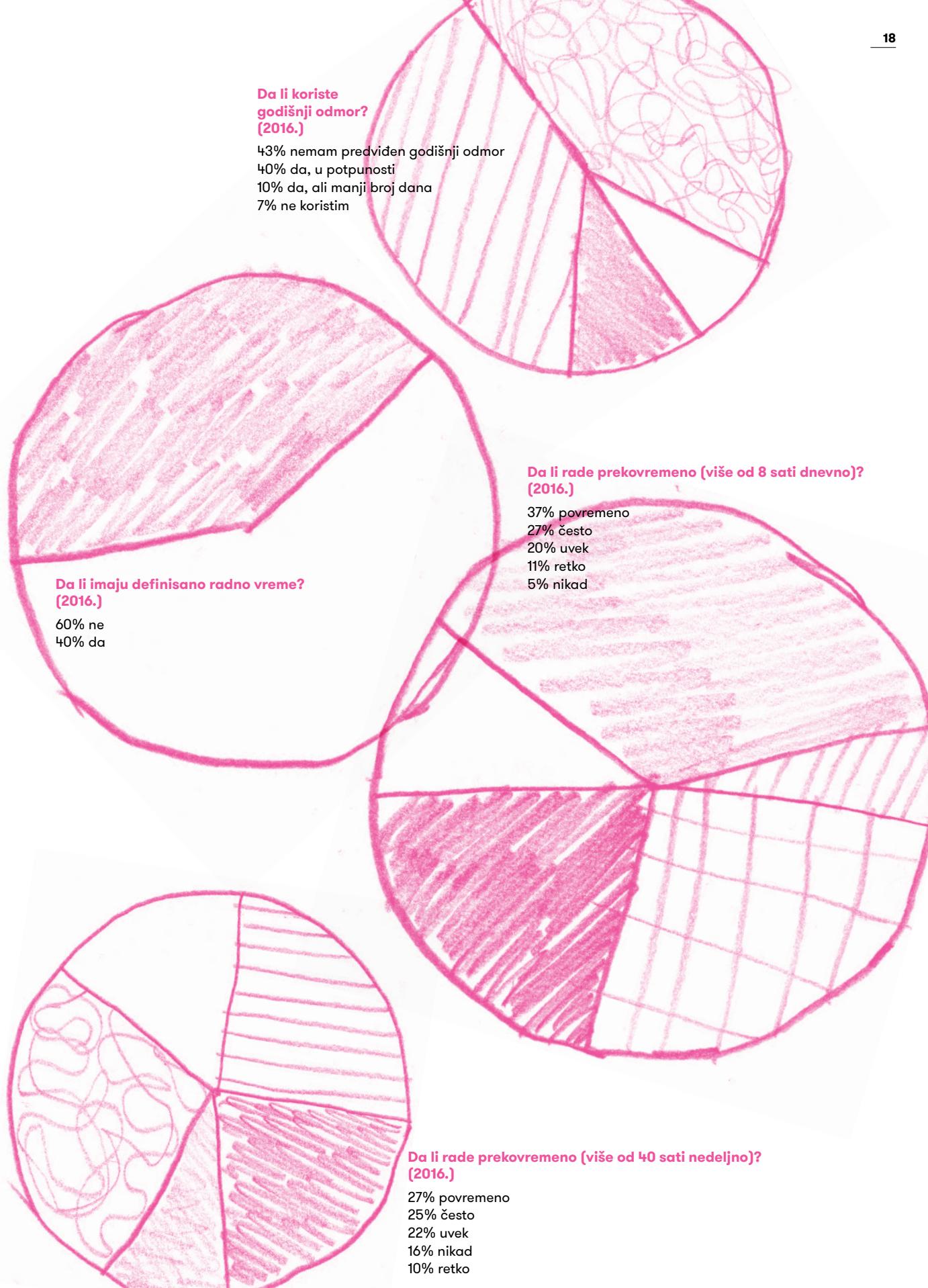
Otprilike u isto vreme kada smo radili ovo istraživanje, na Fejsbuku se pojavila informacija o prosečnim bruto i neto zaradama zaposlenih u EPS distribucija d.o.o. Prema ovoj tabeli, uprkos svojim fakultetskim, magisterskim i doktorskim diplomama, 80% svih onih koji rade u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji imaju mesečna primanja manja od nekvalifikovanih radnika u Elektro-distribuciji Srbije, a svi imaju plate manje od kvalifikovanih radnika koji rade u ovoj državnoj kompaniji.

Prosečne bruto i neto zarade u EPS Distribucija d.o.o. Beograd za mesec oktobar 2016. godine

St. stručne spreme	Kvalifikaciona struktura	Prosečna bruto zarada	Prosečna neto zarada
I	Nekvalifikovani radnici	63.253	45.501
II	Polukvalifikovani radnici	65.564	47.121
III	Kvalifikovani radnici	96.161	68.709
IV	Srednja stručna spremu	101.236	72.126
V	Visokokvalifikovani radnici	112.737	80.198
VI	Viša stručna spremu	106.198	75.605
VII	Visoka stručna spremu	140.787	99.853
Ukupna prosečna zarada		112.179	79.798

Slika 7 Uslovi rada u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji

Da li koriste godišnji odmor? (2016.)

- 43% nemam predviđen godišnji odmor
- 40% da, u potpunosti
- 10% da, ali manji broj dana
- 7% ne koristim

Da li imaju definisano radno vreme? (2016.)

- 60% ne
- 40% da

Da li rade prekovremeno (više od 8 sati dnevno)? (2016.)

- 37% povremeno
- 27% često
- 20% uvek
- 11% retko
- 5% nikad

Da li rade prekovremeno (više od 40 sati nedeljno)? (2016.)

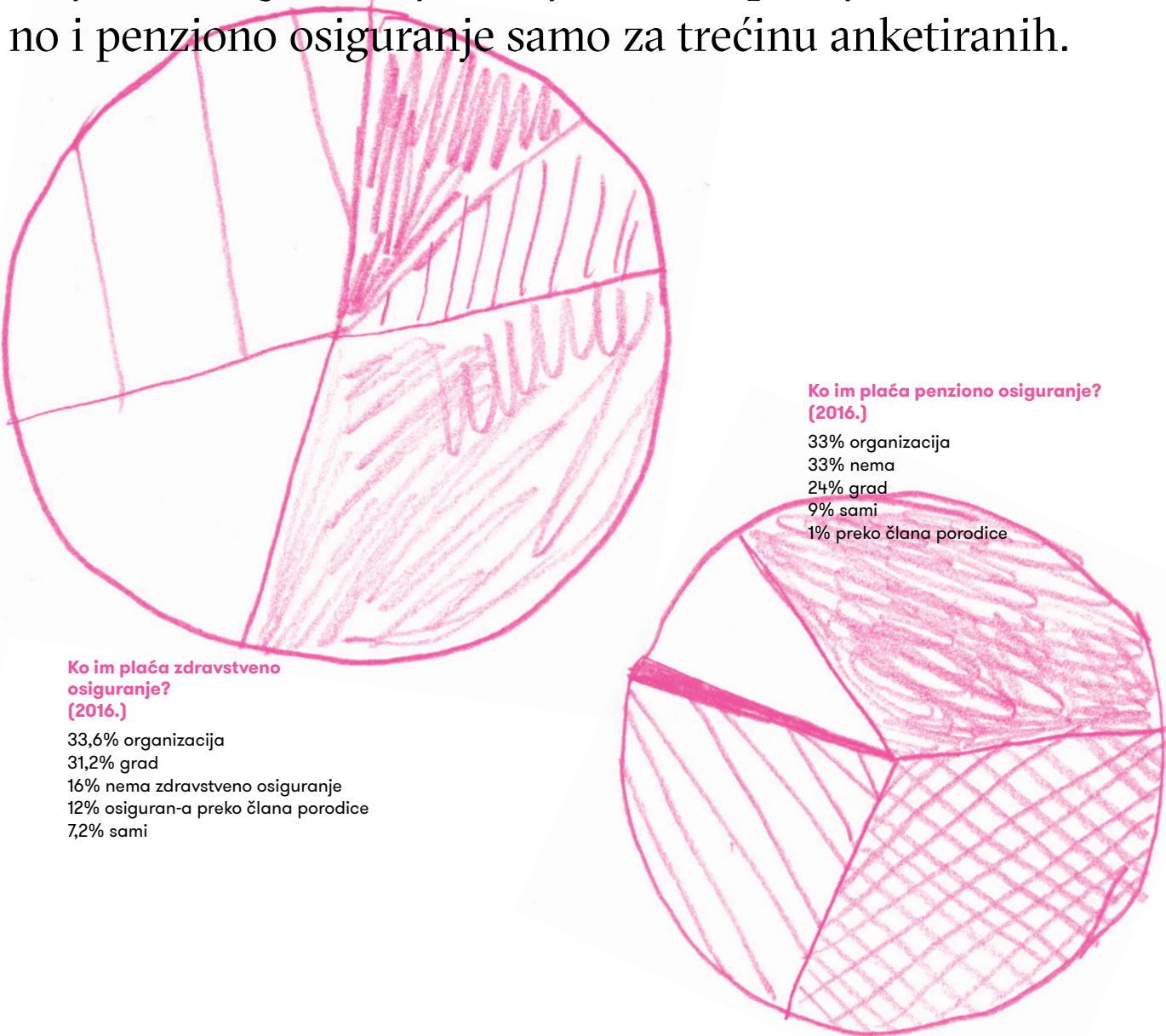
- 27% povremeno
- 25% često
- 22% uvek
- 16% nikad
- 10% retko

Ali, kao što se može videti na *slikama 7*, niska primanja nisu osnovni problem koji karakteriše uslove rada u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji. Svega petina anketiranih ima ugovor koji predviđa rad sa punim radim vremenom bez vremenskog ograničenja ugovora (22%). Još 7% radi puno radno vreme, ali sa ugovorom na određeno vreme. Najveći broj angažovanih radi preko ugovora o autorskom delu (27%), ali gotovo polovina (44%) volontira, pomaže, često bez ikakvog ugovora i bez ikakvih primanja. Zato i ne čudi što 60% anketiranih ne prima redovno honorare. Međutim, to ujedno znači i da jedan broj onih koji rade na osnovu ugovora, takođe ne prima redovno plate i honorare. Polovina anketiranih nema predviđen godišnji odmor ili ga ne koristi, a još 10% koristi godišnje odmore, ali ne u potpunosti. Većina angažovanih (ponovo 60%) nema definisano radno vreme, ali to ne znači da rade manje od uobičajenih 8 sati radnim danom, već upravo suprotno. Svega 5% nikada nije radilo prekovremeno (više od 8 sati dnevno), a 47% prekovremeno radi često ili uvek. Svega 16% nije nikad prekoračilo četrdesetočasovnu radnu nedelju, dok (verovatno onih istih) 47% često ili uvek radi preko te norme.

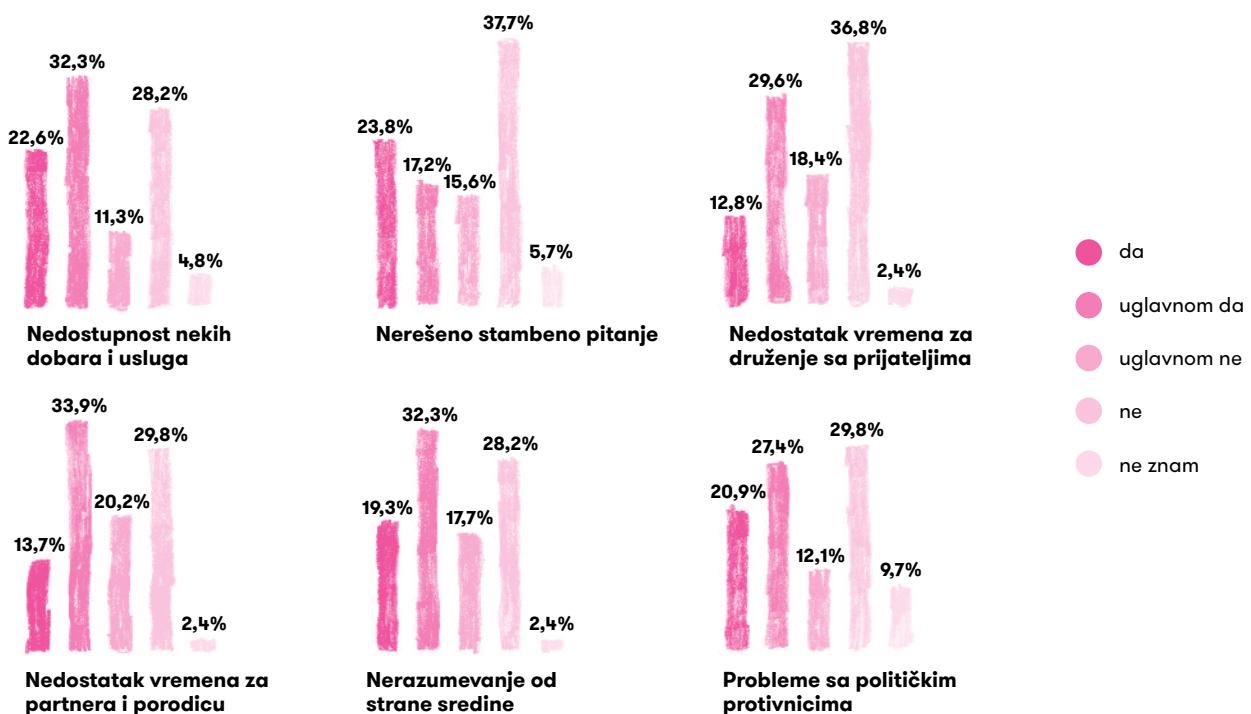

Slika 7 Uslovi rada u civilnom sektoru u kulturi u Srbiji

Pored toga, u pokušaju da završe zaostale poslove, 30% anketiranih radi i noću, a skoro 60% često ili uvek radi i preko vikenda, dok više od 40% radi i za vreme predviđenih godišnjih odmora. A za ovaj prekovremeni rad nisu plaćeni nikad (63%) ili skoro nikad (11%), dok je 22% plaćeno ponekad, 3% skoro uvek i svega 1% uvek. Povrh svega, 16% anketiranih nema zdravstveno osiguranje, a čak jedna trećina (33%) nema penziono osiguranje, dok organizacije u kojima rade plaćaju zdravstveno i penzиона osiguranje samo za trećinu anketiranih.

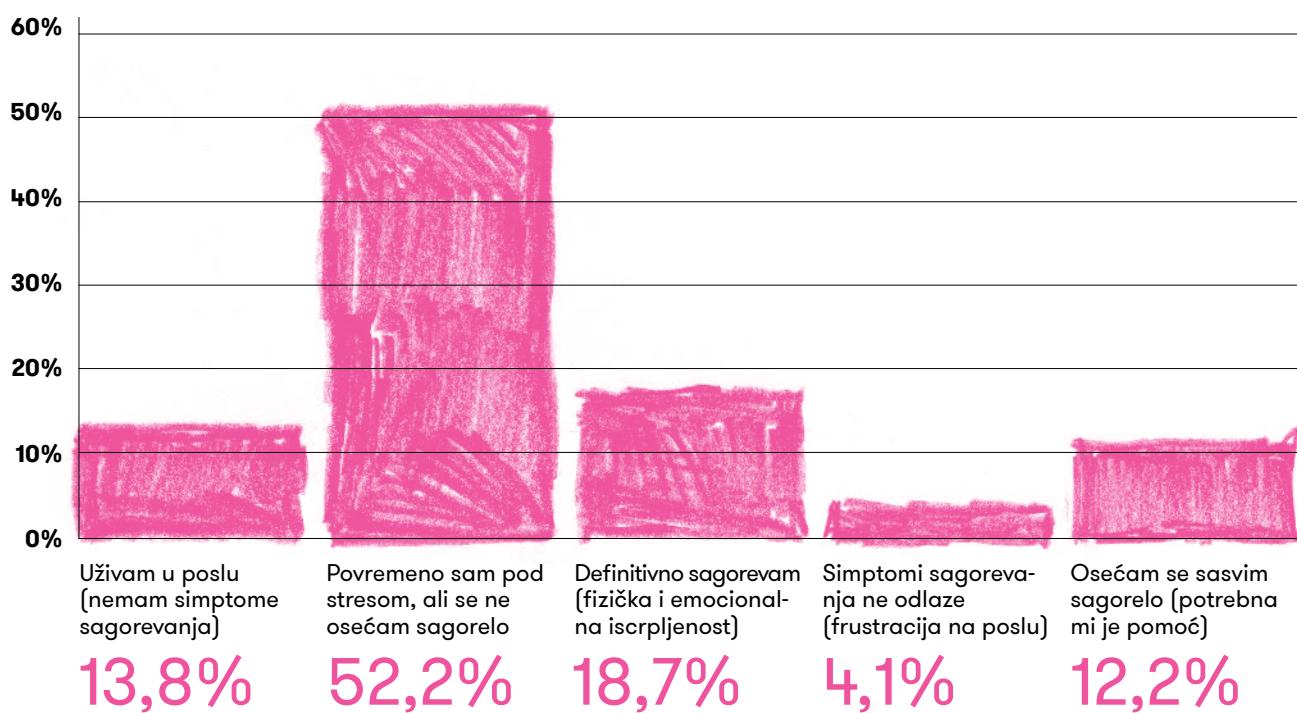

Prema mišljenju samih ispitanika, to što rade u civilnom sektoru u kulturi uzrokuje i jedan broj problema u njihovom životu izvan sfere rada. Više od polovine anketiranih smatra da rad u civilnom sektoru u kulturi dovodi do toga da su im neka dobra i usluge nedostupni (da – 22,6%, uglavnom da – 32,3%); da im je to onemogućilo da reše stambeno pitanje (da – 23,8%, uglavnom da – 17,2%); da nemaju vremena za druženje s prijateljima (da – 12,8%, uglavnom da – 29,6%) i da zbog toga nemaju vremena za partnera i porodicu (da – 13,7%, uglavnom da – 33,9%). Više od polovine smatra da im rad u civilnom sektoru u kulturi donosi nerazumevanje okoline (da – 19,3%, uglavnom da 33,3%), a skoro polovina ispitanika i da dovodi do problema sa političkim protivnicima (da – 20,9%, uglavnom da – 27,4%)

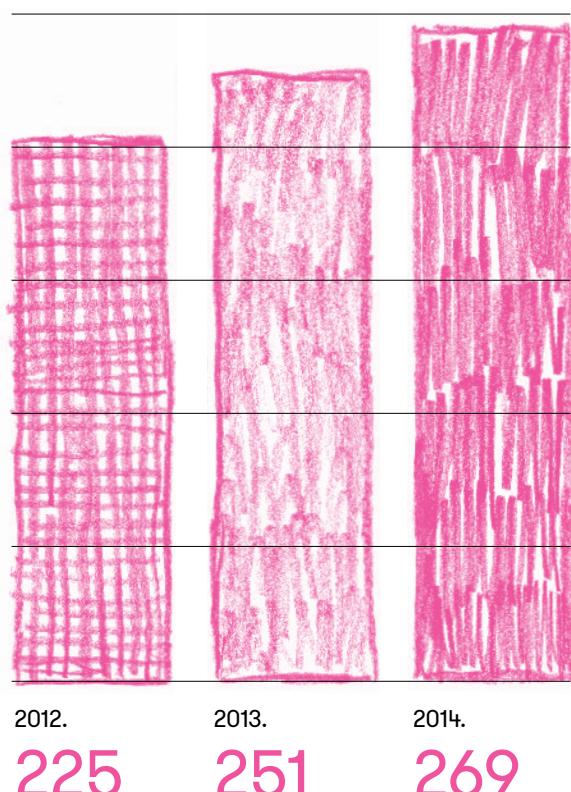
Slika 8 Da li ispitanicima rad u civilnom sektoru u kulturi stvara sledeće probleme? [2016.]

Najgore od svega jeste to što intenzivan i prekovremen rad (posebno u dužem periodu) često dovodi do potpune fizičke i emocionalne iscrpljenosti, što je poznato kao „sindrom sagorevanja“ (*burnout syndrome*). Najveći broj naših ispitanika (51,2%) navodi da je povremeno pod stresom, ali da se ne oseća sagorelo. Još 13,8% ispitanika uopšte ne oseća negativne posledice zbog rada u civilnom sektoru u kulturi. Ali više od trećine anketiranih, oseća izrazite posledice dugotrajnog, intenzivnog i neadekvatno plaćenog rada, od čega 12,2% smatra da im je zbog toga potrebna stručna pomoć.

Slika 9 Sagorevanje na poslu (*burnout syndrome*) (2016.)

Imajući u vidu uslove u kojima rade, ono što predstavlja iznenadenje jeste broj realizovanih projekata i pojedinačnih kulturnih programa u periodu koji smo posmatrali (od 2012. do 2014. godine). Kao što se može videti na *slikama 10* i *11*, u svakoj od posmatranih godina 62 anketirane organizacije su realizovale više od 200 projekata i više od 2.000 pojedinačnih kulturnih programa.

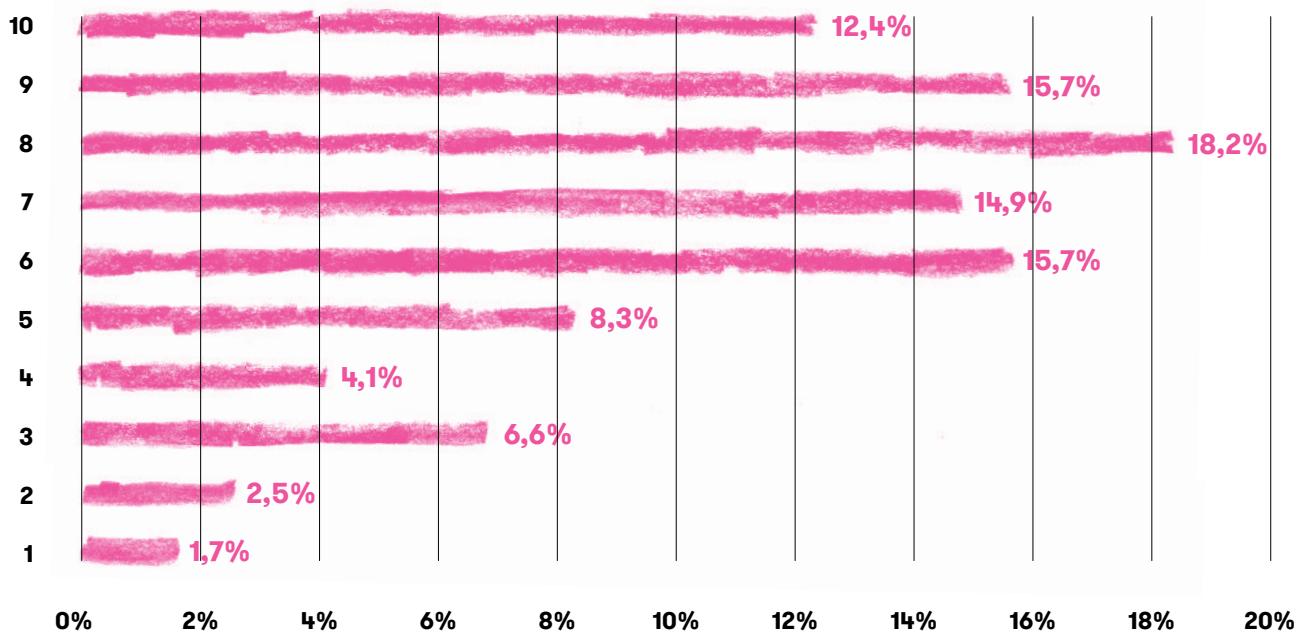
Slika 10 Broj realizovanih projekata (2012–2014.)

Slika 11 Broj realizovanih kulturnih programa (2012–2014.)

Ali je potpuno iznenadjuće bilo da je, uprkos svemu, velika većina anketiranih jako zadovoljna svojim poslom. Manje od 15% iskazalo je da je nezadovoljno poslom, dok za više od tri četvrtine ispitanika posao u civilnom sektoru u kulturi jeste izvor zadovoljstva. Takvi – sa malim i neredovnim primanjima, sa kratkoročnim ugovorima i nesigurnim uslovima rada, bez zdravstvenog i penzionog osiguranja, sa ogromnom produkcijom baziranom na bezdušnoj samoeksploataciji, a uprkos svemu tome, zadovoljni svojim poslom – predstavljaju idealne radničke neoliberalne ekonomije u tranzicionim društvima Jugistočne Evrope.

Imajući u vidu sve aspekte, koliko ste zadovoljni svojim poslom u civilnom sektoru u kulturi (od 1 do 10)

Slika 12 Zadovoljstvo poslom u civilnom sektoru u kulturi

Gotovo svi uočeni trendovi (atypičnih oblika zaposlenosti, nesigurnosti radnog mesta, samoeksploatacije, društvenog položaja prekarijata, pa čak i zadovoljstva radom koji dolazi od samoaktuelizacije) dobro su poznati iz prethodnih istraživanja i teorijskih radova (Menger 2001^{vi}, Throsby, 2003^{vii}; Ross 2004^{viii}, 2008^{ix}; Banks 2007^x; Banks i dr. 2013^{xi}, Brook, 2015^{xii}), a uočeni su i u već pomenu tom istraživanju civilnog sektora u kulturi u Hrvatskoj.

Ono što zbunjuje jeste zašto ova „šaka jada” toliko smeta nosiocima političke moći u Srbiji, da ne samo što ovim organizacijama dodeljuju mrvice javnih sredstava na koja imaju pravo (videti tekst „Finansijska održivost civilnog sektora u Srbiji ili o pubertetskom karakteru našeg društva”, u Maneku broj 2), nego što i na razne druge načine (poput uskraćivanja prostora za delovanje) ometaju njihov rad. Optužba da su „strani plaćenici”, imajući u vidu pokazanu veličinu godišnjih budžeta i posebno veličinu honorara koji primaju za svoj rad – besmis-

vi —
Pierre Menger (2001), *Artists as workers: Theoretical and methodological challenges*, *Poetics*, 28 (4), 242-254

vii —
David Throsby (2003), *The Cultural Workforce: Issues of Definition and Measurement*, Montreal UNESCO Institute of Statistics

lena je. Verovatnije je, a tu se približavamo i određenju ovih umetničkih scena kao nezavisnih – da su jedan od retkih segmenata društva koji nije potpuno uronjen u klijentelistički sistem političkih partija i tajkunskih klanova koji prožima čitavo društvo. I da mnogostrukošću izvora finansiranja, spremnošću da rade u nemogućim uslovima, obimnom produkcijom i priznanjima koja dobijaju izvan naše zemlje, predstavljaju opasan primer da se može i drugačije.

viii —
Andrew Ross (2004),
*No-Collar: The Humane Work-
place and Its Hidden Costs*,
New York, Basic Books

ix —
Andrew Ross (2008), The
New Geography of Work:
power to the precarious?,
Theory, Culture and Society,
25 (7-8), 31-49

x —
Mark Banks (2007), *The Politics
of Cultural Work*, Basingstoke,
Palgrave Macmillan

xi —
Mark Banks, Rosalind Gill,
Stephanie Taylor (ed)(2013),
*Theorizing Cultural Work.
Labour, Continuity and Change
in the Cultural and Creative
Industries*, London and New
York, Routledge; Taylor and
Francis Group

xii —
Scott Brook (2015), Creative
Vocations and Cultural Value,
u: Kate Oakley and Justin
Connor (ed.) *The Routledge
Companion to Cultural Indus-
tries*, New York, Routledge,
296-304

TEKST

Ruža Ćirković

Tragom linije 481

U državi u kojoj se, radi neizbežne štednje, višim interesom pravno opravdava smanjivanje po zakonu zarađene penzije, pa i one od samo 30.000 dinara, u državi koja bi, da nije Letonije, Litvanije, Bugarske i Rumunije, po očekivanom trajanju života bila na dnu evropske lestvice, teško je naći pristojnu meru u tekstu koji bi trebalo da odgovori na pitanje: da li se malo državnog novca troši na kulturu i zašto se više državnog novca troši na sport i na informisanje nego na kulturu. Tekst će se ograničiti na finansiranje kulture kanalima republičkog budžeta i fokusirati na onaj njegov deo koji se naziva „dotacije nevladinim organizacijama”.

Prema Zakonu o budžetu Republike Srbije za 2016. godinu, budžet Ministarstva kulture i informisanja iznosi 11.180.497.000 dinara, od čega je za informisanje predviđeno 4.299.778.000 dinara, a za kulturu 6.818.219.000 dinara.

Dakle, od ukupnog republičkog budžeta za 2016. godinu, koji iznosi 1.119.194.196.000 dinara, za kulturu se izdvaja 0,60920793 odsto ili u nominalnom iznosu oko 54 miliona evra. Poštenja radi, treba reći da se interesi vezani za kulturu finansiraju i iz budžeta drugih ministarstava i vladinih organa, recimo Kancelarije za Kosovo i Metohiju (zaštita kulturne baštine), Uprave za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu (očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta), Ministarstva prosvete (unapređenje studentskog stvaralaštva), ali to, istina, ne menja mnogo ukupnu sliku. Kako se utvrđuje koliko će novca država dati za kulturu, a koliko, recimo, za sport ili nauku i postoji li neki opšti kriterijum, prema kome bismo mogli da ocenimo da li je ovih 0,6 odsto, odnosno 54 miliona evra, malo, mnogo ili baš kako treba?

BLAGO POVEĆANJE BUDŽETA ZA 2017. GODINU, ALI...

Budžet Ministarstva kulture i informisanja za 2017. godinu iznosi 12.972.927.000 dinara, od čega je za javno informisanje predviđeno 4.706.050.000 dinara, a za kulturu 8.266.877.000. Iznos odobren za kulturu je oko 0,7 odsto ukupnog državnog budžeta, a obuhvata 4.640.035.000 dinara predviđenih za unapređenje sistema zaštite kulturnog nasleđa, te 2.686.616.000 dinara planiranih za jačanje kulturne produkcije i umetničkog stvaralaštva. Od tog iznosa, 2.154.616.000 odlazi na ustanove kulture, a ostatak od 532 miliona za razvoj vizuelne umetnosti i multimedije, filmsku umetnost i audiovizuelno stvaralaštvo, književnost i izdavaštvo, muzičko i scensko stvaralaštvo i podršku kulturnoj delatnosti društveno osetljivih grupa, što znači da za te namene zapravo nema povećanja u odnosu na 2016. godinu (537 miliona dinara).

— V.M.

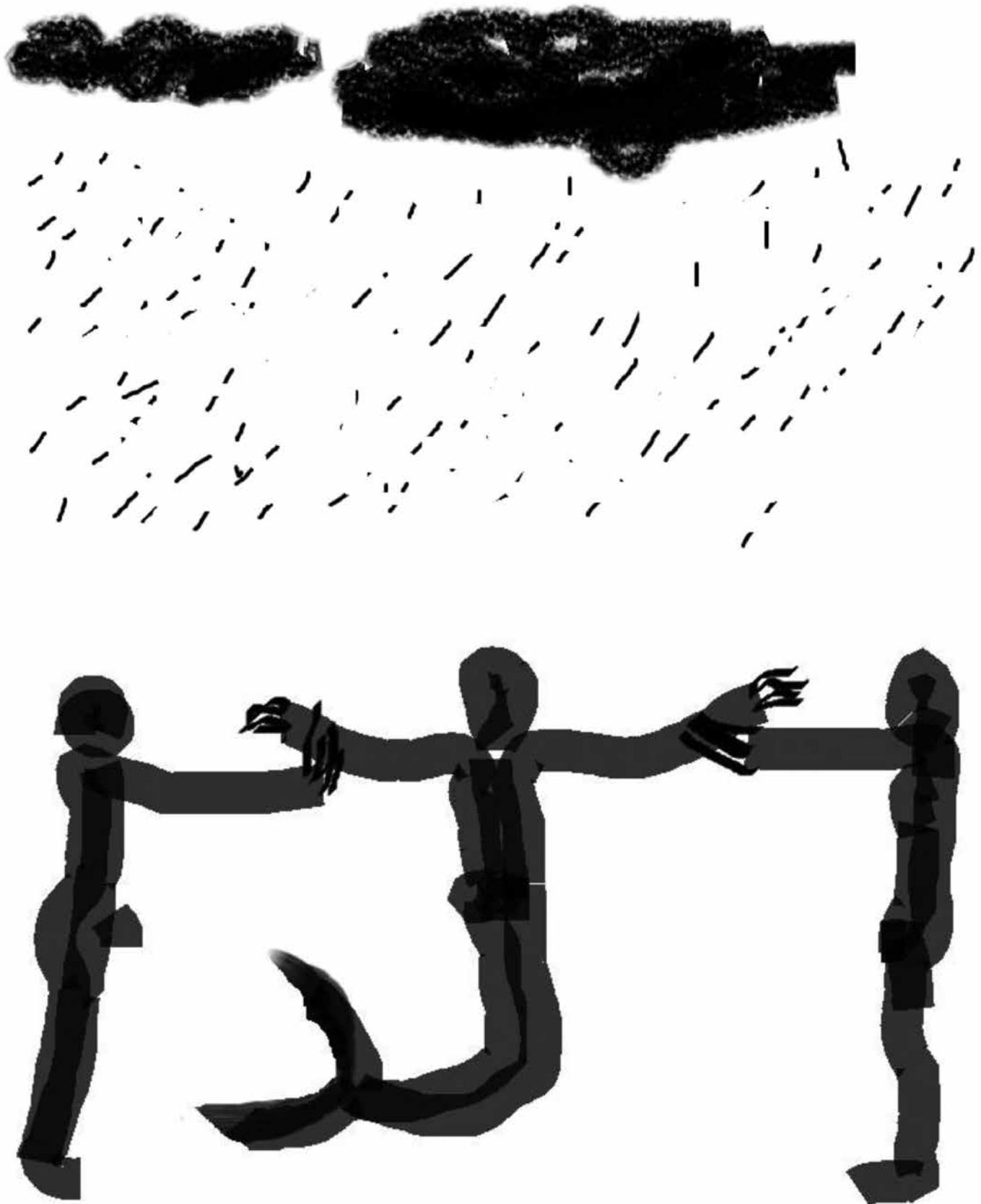
Ko i kako meri guber

Profesor Jurij Bajec učestvovao je u kreiranju ekonomskih politika mnogih naših vlada. „Nema tu neke teorije koja će da kaže ovde jedan odsto, a ovde tri odsto. Ako je socio-ekonomska situacija otprilike ista, onda se pri pravljenju bužeta nastoji očuvati odnos kakav je bio prethodnih godina. To je malo i pitanje političkog pritiska i, da kažem, moći pregovaračke strane i ništa više od toga. Na primer, kad se bude pravio budžet za 2017. godinu, pogledaće se koliki je budžet za kulturu bio ove godine i držaće se otprilike tog okvira. Ako misle da je tu sad posebna neka situacija ili postoji neki dogovor da se ozbiljnije nešto uradi u kulturi, da je potrebna neka investicija, oni će tu da povećaju za toliko”, kaže profesor Bajec.

On podseća da za nauku ili vojsku, na primer, postoje neki kriterijumi, ali smatra da sa poređenjima treba biti oprezan. „Ja bih rekao da zavisi i od tipa vlade. Ako je vlada malo konzervativna i orijentisana ka interesima kapitala, ako joj je fiskalna stabilizacija prvi i najveći prioritet, onda ne treba očekivati da će se ubijati oko kulture, bez obzira koliko tome bilo namenjeno malo para u odnosu na druge troškove budžeta”, kaže dr Bajec.

A na pitanje da li, na osnovu njegovog iskustva, vlada, koja sporovodi program štednje radi smanjenja deficit-a, prvo smanjuje izdatke za kulturu ili sport, dr Bajec kaže: „Ako oni politički procenjuju da su sport i njegovi rezultati važniji za neki opšti utisak sa njihove strane, oni će da daju više za sport”.

A koliko je političarima kao menadžerima budžeta važan ovaj opšti (politički) utisak, ma šta on značio, može se zaključiti i poređenjem sastava uprava fudbalskih, košarkaških i drugih sportskih klubova i sastava upravnih odbora, recimo, pozorišta i muzeja. Političari najvišeg ranga baš se ne guraju u uprave pozorišta, dok smo ogorčene i sramotne bitke za članstvo u upravama sportskih klubova i nedavno gledali. Sem toga, ništa normalnije nego da vam premijer zavapi: „Volim Zvezdu i ja to ne krijem” i da krene u noćno spasavanje fudbalskog kluba, docim još nismo čuli da se neko tako zacenio: „Volim Narodno pozorište i to ne krijem” i sve dalje što sledi. Mada bi i tu tebalo biti obazriv. Predstavnici nekadašnje izneverene nade Srbije, američke kompanije US Steel, tako su svojevremeno objašnjivali autorki ovih redova da oni daju i za kulturno unapređenje Smedereva, kako ih je ona podučavala. Ali, Ivan Tasovac i Beogradska filharmonija! Eee, tu su voleli da daju više! Isto radi opštег utiska!

Marko Milić
crteži iz predstave *LUMI*, 2016.

Low Cost Exchange
Remont galerija, Beograd, decembar 2015.
FOTO – BORIS BURIĆ

Svi, Teatar Minart
Festival *Na sopstveni pogon*, Magacin, oktobar 2016.
FOTO – LIDIJA ANTONOVIĆ

oginoknauss
Marginal Notes
Remont galerija, Beograd, oktobar 2015.
FOTO – BORIS BURIĆ

KAKO TO RADE „VELIKE” KULTURE

Poslednjih nedelja u Rusiji, za koju mnogi naši poznavaci tvrde da je imala strategiju kulturnog razvoja kao nijedna druga zemlja, traje ogromna sveopšta svada oko cenzure i državnim parama u kulturi. Inače, među umetnicima neomiljeni ministar kulture Vladimir Medinski imao je da referiše koliko država daje za pozorišta. I rekao je da samo grad Moskva finansijski podržava 81 pozorište (među njih ne spada Boljšoj teatar, on je briga ruskog predsednika lično), dok glavni grad Francuske Pariz pomaže samo dva pozorišta. Ali, rekao je Medinski: „Mi nećemo prestati da finansiramo naša pozorišta, jer smatramo da je to naša komparativna prednost”.

Nezavisno od ruskog stava: ovo je vreme marketinga i treba se ozbiljnim projektom izboriti da postaneš „komparativna prednost” onima koji gazduju parama

— R.Č.

Podozrivost prema NVO sektoru

U delu javnosti u Srbiji sam termin “nevladina organizacija” izaziva podozrenje, a tek je njihovo finansiranje predmet svakojakih sumnji. U “Vodiču za transparentno finansiranje udruženja i drugih organizacija civilnog društva iz sredstava lokalnih samouprava” navodi se da pravni okvir za transparentno finansiranje NVO čini 12 zakona, jedna uredba i tri pravilnika. To navodno dokazuje kompleksnost oblasti, ali svi ti propisi obavezuju

NVO da podnose kvartalne izveštaje o realizaciji odborenog projekta, a nadležni organ da tu realizaciju kontroliše i prati, ali „sa izuzetkom uvida u dostavljene izveštaje nisu precizirani drugi načini praćenja realizacije projekta”. A tek „procena uspešnosti realizacije programa i projekata (njihova evaluacija), u odnosu na postavljene ciljeve, za sada nije pravno precizirana i obavezujuća”. Dobri poznavaci prilika tvrde da Ministarstvo kulture i informisanja nema kadrovskih kapaciteta ni za rutinsku kontrolu trošenja tih sredstava, te da se ni o pouzdanoj kontroli načina utroška dodeljenih sredstava ne može sa sigurnošću govoriti.

Kontrolom trošenja sredstava sa razdela 481 (dotacije nevladnim organizacijama) bavila se Državna revizorska institucija (DRI). Pa, i onim delom tih sredstava koji pripada Ministarstvu kulture. Ako se pogledaju izveštaji DRI o trošenju budžetskih sredstava sa klasifikacije 481 uopšte, recimo deo dodeljen Kancelariji za KiM u 2010. godini ili najvećem korisniku tih sredstava – Ministarstvu omladine i sporta u 2012. godini, pronaći će se zaključak da su „testirani rashodi pravilno iskazani”, odnosno DRI uglavnom nije imala primedbi. Kontrolisan je i deo sredstava sa klasifikacije 481 koji pripada Ministarstvu kulture i informisanja i tu je DRI za 2014. godinu imala nekih primedbi. Sa tog razdela se finansira i Fond Kraljevski dvor na Dedinju, pa DRI i u izveštaju piše da je Ministarstvo prihvatio zahtev tog fonda za finansiranje projekta preventivne zaštite i dostupnosti dvorskog kompleksa na Dedinju „bez detaljno obrazložene specifikacije troškova za zahtevani iznos i izveštaje o realizaciji troškova, koji nisu specificirani tako da bi mogli biti uporedivi sa budžetom projekta”. DRI je u izveštaju o reviziji za istu godinu napisala i da je Ministarstvo kulture i informisanja za projekte iz oblasti pokretnog kulturnog blaga i književnog stvaralaštva odobrilo sredstva o čemu sa korisnicima nije potpisana ugovor, niti su realizovana u toj godini, a za 1.021.000 dinara su veća nego što je Zakonom o budžetu odobreno!

Kad su se među stavkama u budžetu Republike Srbije prvi put pojavile „dotacije nevladnim organizacijama”, mediji su bili poraženi iznosom. Ali kad je stavka otvorena, ispostavilo se da najveći deo predvidenog novca ide crkvama i verskim zajednicama, koje u budžetu imaju status NVO. U Zakonu o budžetu za 2016. godinu, pozicija 481 detaljno je razbijena, ne samo po ministarstvima i drugim vladnim institucijama, nego i po namenama u

okviru istog ministarstva. Ako je autorka ovog teksta dobro izračunala, radi se o 83 pozicije od ukupno oko nešto više od 6,2 milijarde dinara ili preko 50 miliona evra. To, ukupno uzev, nisu male pare.

STOPROCENTNO POVEĆANJE ZA DVORSKI KOMPLEKS

Procentualno najveće povećanje u budžetu za kulturu u 2017. godini dobio je Dvorski kompleks na Dedinju, za čije je održavanje predviđeno 68 miliona dinara (34 miliona u 2016). Kabinet ministra Vladana Vukosavljevića, inače člana Krunskog saveta, povećao je i za po deset miliona budžete namenjene obnovi manastira Hilandar (70 miliona) i podršci radu Matice srpske (45 miliona).

Sve tri stavke se, inače, finansiraju iz linije 481.

— V.M.

Odakle i kuda pare iz linije 481

Pare za klasifikaciju 481, odnosno dotacije nevladim organizacijama, obezbeđuju se iz redovnih prihoda budžeta Republike Srbije. Po Zakonu o igrarama na sreću, 40 odsto tim igrama ostvarenih prihoda predstavlja budžetski prihod, ali tačno usmeren na finansiranje Crvenog krsta, udruženja za poboljšanje položaja invalida, ustanova socijalne zaštite, sporta, omladine i lokalnih zajednica i fonda za lečenje retkih bolesti. Kultura, crkva i verske zajednice nisu zakonom predviđeni kao korisnici ovih sredstava.

Što se samog njihovog ukupnog iznosa (oko 50 miliona evra) tiče, u Uputstvu za pripremu budžeta Republike Srbije za 2016. godinu i projekciji za 2017. i 2018. godinu

navodi se, kad je u pitanju „grupa konta 48 – ostali rashodi..., ostale rashode treba planirati u skladu sa restriktivnom politikom koja se sprovodi u cilju održivog nivoa deficit”, a usled nedovoljnih sredstava na ekonomskoj klasifikaciji 483 (kazne i penali po rešenju sudova), ista se povećava smanjenjem ostalih ekonomskih klasifikacija, znači i dotacija nevladim organizacijama (481). Od ukupno 6,219 milijardi dinara namenjenih dotiranju nevladim organizacijama, najveći deo je pripao Ministarstvu omladine i sporta – 1.689.723.000 dinara. Kao nevladine organizacije u budžetu se vode i političke stranke – 871.080.000 dinara. Upravi za saradnju s crkvama i verskim zajednicama pripalo je 521.168.000 dinara, a Ministarstvu kulture 462.300.000 dinara.

Ministarstvo kulture i informisanja raspodeljuje ova sredstva na osnovu javnog konkursa i mišljenja komisija koje čine „ugledni i afirmisani umetnici i stručnjaci u kulturi”, kako tvrdi. Udruženja učestvuju na konkursu sa „ostalim nivoima vlasti” i „specijalizovanim ustanovama”, pri čemu se udruženja finansiraju sa pozicije 481, „specijalizovane ustanove” sa pozicije 424, a „ostali nivoi vlasti” sa pozicije 463. Ministarstvo kulture navodi da su u njegovom budžetu za 2016. godinu sredstva za pozicije 481 (udruženja) i 424 (specijalizovane ustanove) nominalno smanjena, a sredstva za poziciju 463 (ostali nivoi vlasti) povećana.

„Uporednom analizom 2014. i 2015. godine utvrđeno je da iznos sredstava na ekonomskoj klasifikaciji 481 nominalno beleži smanjenje, međutim, ideo ekonomске klasifikacije 481 u budžetu Ministarstva kulture i informisanja na istom je nivou”, kažu u Ministarstvu kulture i informisanja Republike Srbije.

UMESTO SVAKOME PO MALO...

Ministarstvo kulture i informisanja Srbije raspodelilo je u 2016. godini, na osnovu konkursa za savremeno stvaralaštvo 342.199.000 dinara, a na osnovu novih pravila kojima je uveden donji limit za (su)finansiranje projekata, podržana su 524 projekta, za razliku od 2015. godine, kada ih je bilo 942. Od ukupnog iznosa za savremeno stvaralaštvo, 151.800.000 odobreno je za 278 projekata nevladinih organizacija (budžetska linija 481), 128.749.000 miliona za 158 projekata ustanova kulture (budžetska linija 463), a 61.650.000 milion za 88 projekata korisnika koji pružaju specijalizovane usluge (budžetska linija 424), uključujući preduzeća.

Iznos dodeljen za korisnike pod budžetskom linijom 481 čini 2,47% ukupnog budžeta Ministarstva kulture u 2016. godini, odnosno 0,01% državnog budžeta za 2016. (ukupan iznos odobren na konkursu za savremeno stvaralaštvo je svega 0,03% državnog budžeta).

Iako je najveći deo ukupnog iznosa odobrenog na konkursu za savremeno stvaralaštvo raspodeljen nevladinim organizacijama (44,36% – budžetska linija 481, 37,62% – 463 i 18,01% – 424), među njima je i dalje neznatan broj organizacija sa nezavisne kulturne i umetničke scene, budući da pod budžetsku liniju 481 ulaze i verske organizacije, zadužbine, fondacije, kulturno-umetnička društva, organizacije nacionalnih manjina, pojedini festivali i sl. (Muzička omladina Novog Sada, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije, Zadužbina Ilije M. Kolarca, Fondacija „Fond B92“, Muzej Srpske pravoslavne crkve, Međunarodni centar književnosti za decu „Zmajeve dečje igre“, Matica srpska, Vukova zadužbina...). Budžetskoj liniji 481 pripada i Beogradski festival igre, koji je dobio 12 miliona dinara, a održan je pod visokim pokroviteljstvom Ministarstva kulture (kao i Delegacije EU u Srbiji, te uz pokroviteljstvo Skupštine grada Beograda, generalno sponzorstvo kompanije Vip mobile, podršku svih ambasada iz zemalja-учesnica i drugih sponzora). Iznos odobren za BFI čini 60,6% ukupno odobrenog iznosa za scensko stvaralaštvo – umetničku igru (19,8 miliona), pa je ostatak raspoređen na svega 13 projekata, među kojima je i „Stranac“ Nacionalne fondacije za igru koja takođe pripada budžetskoj liniji 481. Slično kao BFI, i drugi veliki festivali, kao što su Fest (9 miliona) i Bitef (15 miliona), čiji je osnivač Grad Beograd, ili Kustendorf (9 miliona), čiji je osnivač preduzeće reditelja Emira Kusturice, dobili su pokroviteljstvo Ministarstva i pre nego što je raspisan konkurs za 2016.

TEKST

Dragana Nikoletić

Alternativni finansiranja umetnosti

modeli

FOTOGRAFIJE U TEKSTU
Actopolis Belgrade
Matrijaršija, Beograd, 2016.
FOTO — MARIJA PIROŠKI © GOETHE-INSTITUT

Romantičarski opisivana udobnost umetnika i radnika u kulturi iz vremena socijalizma, tranzicijom je izgubila na komforu. Nastupila je borba za goli život i „rastezanje” u okviru o,6 odsto budžetskih para, s tendencijom smanjivanja, a bez ustanovljenog realnog tržišta.

Delatnici su bili prinuđeni da se okrenu drugim izvorima finansiranja, ne računajući više toliko na državu. Masovno su se obučili za apliciranje kod stranih fondova, izučili i druge načine namicanja novca, a sve to kako bi opstali i razvijali se, ako je moguće, stvarajući granu na kojoj počiva identitet nacije, kako vole da istaknu nadležni. Odgovor na nepostojanje sistemske podrške za sve sektore kulture i, gledano na duge staze, njihovu neodrživost – jeste stvaranje spektra finansijskih modela i načina organizacije koji uglavnom podrazumevaju kratkoročno planiranje i konstantan napor da se obezbeđe sredstva za funkcionisanje. Manek predstavlja samo neke od pokušaja da se osmisli način umetničkog preživljavanja. Njima je zajednička samo težnja ka nezavisnosti, uvek uslovljenoj finansijama.

- koncept: Менхарф шејпје
- аутор: Јован Смедеревић
- илустрација: Љубиша Ђорђевић
- дизајн: Јана Димитровић

- узорак: Џојс Ренеј Џ.
Дајвер Саб-Лонг

Kolažni princip

Matrijaršija je neformalno umetničko udruženje sa čitavim spletom delatnosti i nedefinisanim brojem ljudi uključenih u radne procese. Njeni činioci – „članovi” često su već bili povezani u organizacije, pa nije bilo potrebe da se ona formalizuje, objašnjava Milica Ivić, jedna od osnivačica kolektiva. NVO status ionako im je potreban samo da bi se prijavljivali na konkurse, što čine preko „ćerki-ćelija” koje su, i pre ustanovljavanja Matrijaršije pre nešto više od dve godine, rascepreno stvarale, skrivene „po podrumima”. Onda su se združile i pod jednom „kapom” postale vidljivije.

Sfera njihovog delovanja pokriva razne aktivnosti, od organizacije festivala, radioničkog i rezidencijalnog programa, preko „uslužnih” radnji kao što je kafana, do producije stripova, plakata, knjiga u sito-štampi, od čega su, uostalom, i počeli. Raspodela dužnosti se vrši po, samo naizgled, provizornom modelu: niko ne radi, niti se od njega očekuje nešto čemu nije strastveno posvećen. Stoga, nekom sa strane mogu delovati haotično, premda sami imaju osećaj da besprekorno funkcionišu. Ovo kažu i rezultati: sve šira mreža uključenih, kao i platformi prezentacije, sve više aktivnosti i proizvoda.

Novac, kažu, traže isključivo za ono što bi radili i bez njega, samo drugaćijim manevrisanjem. Recimo, primali bi rezidente, ali bez projektnih para koje omogućavaju planiranje, a u zemunsko sedište svračali bi strani umetnici u prolazu, objašnjavaju. I sama baza – tri kućice u nizu, kao radno-stambeni prostor, adaptirana garaža i vrt – mini poljoprivredno dobro, sukcesivno su osvajani. Vlasnik im je ponudio da nakon ateljea za sito štampu sa sve minijaturnom galerijom, udu i u ostale objekte. „Ovo je bio pravi test naših namera da od početne ideje stvarno nešto napravimo”, kaže Milica i ističe da je trenutak preseljenja bio ključan za sprovođenje postulata posvećenosti u delo – za njih nužnog i ujedinjujućeg.

Njihov kapacitet prepoznao je umetnik Dragan Ilić i „jednoratno” im pomogao 2014. godine donacijom od 2.000 evra (kao i još trima organizacijama). U daljim planovima, zemunsko udruženje oslonilo se na konkurs Ministarstva kulture za produkciju u domenu savremenog stvaralaštva, na kome je iste godine dobilo sredstva za festival Novo doba. „Takve navike se lako stiču”, opisuje Milica u

kom pravcu su išla očekivanja. Ali, već naredne godine su zakasnili da se prijave, smeće se Jovana Lutovac, jedna od vodećih „majki”. I to je bila prilika za obrt u načinu funkcionisanja. Tada je Žoana Markade-Mo, zadužena za sito-štampu i pisanje projekata (ne jedina, kako naglašava), rekla: Možda je to znak boga andergraunda!? Signal da udu u kolažni model namicanja para i tako postanu još nezavisniji! Sasvim u skladu sa svojim načelima. Zvuči potično, a pokazalo se i kao realno i vrlo delotvorno.

Odredili su prioritete i kao prvi izdvojili festival Novo doba. Ušli su u kampanju crowdfundinga preko sajta Indiegogo, koji ničim ne limitira priloge darodavaca, pristale uz ideju smotre „nesvrstanog stripa”. Pare za avionske karte frankofonih umetnika dobili su od Francuskog instituta za kulturu, CZKD im je omogućio produkciju jedne od izložbi, pomogle su im galerija U10 i Ulična galerija, deo novca su dobili od beogradskog Sekretarijata za kulturu, deo od Evropske kulturne fondacije (ECF) za međunarodnu saradnju na stvaranju Fijuk mreže i – Matrijaršija je postala sistem za sebe, bez potrebe da ikom polaže ideološke račune.

Budući da se na honorare u okviru projekata plaća veliki porez, pa se ovaj novac radije preusmerava na aktivnosti, članovi kolektiva se za život snalaze kako ko ume. Medutim, težeći idealnom – samoodrživosti, finansijski razvijaju sve postojeće segmente. Radionica sito-štampe već je potvrdila taj epitet, prodajući postere i knjige po festivalima i specijalizovanim radnjama širom Evrope. Slikarsko-crtački atelje preduzetnički princip upražnjava preko prodaje radova u aktuelnoj haj-tehnici, a zapravo plastičnim mušemama slikanim jeftinim akrilnim farbama. Klub ostvaruje zadovoljavajući prihod da se obnove zalihe materijala i uloži u novu proizvodnju. A, tu je i kafana. Sasvim dovoljno za slobodu, kako je u Matrijaršiji shvataju.

„Otvoreni smo za sve mogućnosti koje donosi dan”, definiše Milica „vitalistički” pristup životu i radu, tako različit od uobičajene kuknjave, ali i „dežurnog čistunstva”. „Novac nema rasu, pol, ukoliko ga ulažeš u ono u šta veruješ”, još preciznije opisuje Jovana. Zato ne treba da čudi što je upravo iz Matrijaršije potekla ideja o „ilegalnim izvorima finansiranja”, kao sasvim legitimnom modelu.

Šta pod tim, konkretno, podrazumevaju? Fetиш pornografske sadržaje, plasirane preko fotografija. Ali, i to je

davnašnja praksa Kolektiva Mubarać, jednog od sastavnih delova Matrijaršije. I odavno im je palo na pamet da bi te fotke mogli da stave na internet, kako bi, iz čistog entuzijazma, potekla i neka parica. Sad, da li su te fotke porno ili umetničke, presudilo bi o stepenu ilegalnosti, kažu.

Sve drugo osim potpune otvorenosti – usmeravanje ka određenom izvoru, komunikacija sa određenom vrstom publike – bila bi čista redukcija stvarnosti i sopstvenog potencijala, naglašava Milica. A, poenta je: jačanje kapaciteta za raznolikost. „Kad bismo bili nevladina organizacija sa 20 zaposlenih, morali bismo da konkurišemo na sve strane, za projekte koji nas i ne zanimaju, samo da bismo obezbedili plate. I tako prestali da volimo ono što radimo”, zaključuju članice Matrijaršije. Ovako, dobra i jasna ideja nađe put do novca. Ni previše, ni pre malo, već dovoljno, bilo koja suma da je u pitanju. „Pare ne određuju usmerenje potencijala”, ubedeni su u ovom udruženju. Sasvim izvestan trud da se do novca dođe u tako širokom dijapazonu, oni ne doživljavaju kao stres, već kao „stalnu destabilizaciju sopstvenih pozicija”, što je deo umetničke poetike Matrijaršije. Tako im čak ni nezavisnost nije imperativ, iako je u dobroj meri ostvaruju, shvatajući je samo kao jednu od opcija.

Ne brinu se unapred ni što je dogovor sa stanodavcima o besplatnom korišćenju ograničen trenutkom kad ovi budu odlučili šta će sa kućama: hoće li početi gradnju kad добiju potrebne dozvole. Kad dođe taj momenat, matrijarhalci će stvari rešavati u hodu.

Umetnička zadruga

Već više od decenije, prisutne „leve“ ideje u filozofiji domaćih umetnika i sve (teoretski) jasnije definisane, a nužno skopčane i sa načinom finansiranja, ilustruje Danilo Prnjat, umetnik i kritičar. U poslednje vreme Prnjat je skrenuo pažnju javnosti izrazito kritičkim stavovima prema „sveopštoj komercijalizaciji kulture“, pa je stoga zanimljiv da ukaže na svoje videnje izlaza iz postojeće situacije. Odnosno, da iskaže njemu prihvatljiv model funkcionisanja nezavisne kulturne scene, koju naziva takozvanom nezavisnom scenom.

„Svi smo deo sistema i osećaj nezavisnosti čista je iluzija, a danas nazvati sebe nezavisnim znači krajnju neosvešćenost sopstvene pozicije ili pokušaj da se ona maskira“, smatra Prnjat. Jer, sve je „određeno dominantnim strukturama kulturne produkcije koja se odvija kroz finansiranja od strane stranih fondacija ili države“. Zato je prvi korak koji on zagovara – „osvestiti poziciju u kojoj se kao radnici u kulturi nalazimo. I, što je još važnije – kao radnici uopšte!“

„Umetnost mora da propituje način na koji se proizvodi, a to je ono u čemu domaća scena očajnički oskudeva“, tvrdi, znajući da je ovo, naravno, mnogo lakše reći nego sprovesti. U postfordizmu, na čijoj „tehnologiji“ počiva i savremena umetnost, gde se radno vreme produžava i nakon završene smene, odnosno gde je celo biće radnika konstantno posvećeno poslu, radne metode zasnovane su na otvorenosti, fleksibilnosti, komunikaciji... I sve one radikalno razdvajaju rad od materijalnosti radnog procesa, objašnjava.

Iz tog razloga danas je ekstremno teško detektovati eksplotativne mehanizme procesa rada, uključujući i one u umetnosti, kao nerazdvojnog dela tih procesa. Šta više, umetničko istraživanje je u epicentru dominantnih principa radnog procesa u neoliberalnom kapitalizmu. „Čak je i naš privatni život od njih u potpunosti usisan i više nema granica između radnog i slobodnog vremena. Rad je prožeо sve aspekte naše egzistencije i kada smatramo da smo nezaposleni. Zapravo, sve smo više nezaposleni, a sve više radimo i imamo sve manje slobodnog vremena, što važi i za umetnike koji više ne prave razliku između svog privatnog života i umetničkog rada, hobija i posla“, opisuje Prnjat ovaj apsurd. Stoga, umetnici su pozvani

da konstantno revolucionarno transformišu metode svoje produkcije, a ne da se zadovoljavaju zadatim stanjem.

Prnjat, kako kaže, i postupa uskladu sa ovom preporukom, pa se, nakon niza participativnih kolektivnih projekata, takoreći „nematerijalnih“, gotovo bez ikakve dokumentacije, sprovedenih u cilju istraživanja alternativnih ekonomskih teorija i modela razmene, sada vraća materijalnosti umetničkog rada. A, svoju prošlu fazu doživljava kao vid konceptualnog sazrevanja.

U žiži njegove pažnje sada je umetničko-samoorganizovana zadruga koja bi nešto „proizvodila“ da bi opstala. Jedna od ideja jeste proizvodnja bazirana na reparaciji starih stvari. U tom cilju, Prnjat je u svom najnovijem radu, nabavio na buvljaku staru lampu i pokušao da je zajedno sa publikom „umetnički“ preoblikuje, kroz promišljanje zajedničkog rada zasnovanog na zadružnim principima. „Ali, upravo u tom dodiru sa materijalnošću nastaje ‘čvor’, tj. sudar politike i realnih materijalnih okolnosti i distribucije“, navodi. „Da li je uopšte moguće misliti zajedničku proizvodnju koja artikuliše jednakost, odnos nečije ideje i nečijeg materijalnog rada na reparaciji? Kako vrednovati ove različite aspekte rada, a da

oni ne reprodukuju društvenu nejednakost? Da li proizvod treba da se nade na tržištu ili mora da promišlja mehanizme alternativne razmene?

Kakva bi bila cena tog rada, kada se svi aspekti ukalkulišu? Ko (koja klasa) bi bila njihov konzument? Da li proizvod rada mora da sadrži i neka emancipatorska, osvećujuća svojstva za samog konzumenta, ili je svrha samo to unovčiti, kako bi se omogućila samoodrživost radne zajednice, koja funkcioniše po zadržnim principima ekonomске jednakosti? Da li je proizvod rada otudiv od radnika ili ne?", brojna su pitanja još uvek bez odgovora. „Nema gotovog rešenja", priznaje Prnjat. „Ali, treba raditi i tražiti, ne

odustajati od propitivanja, ne slagati se sa postojećim koje nas ugnjetava", naglašava.

Ono što, takođe, smatra važnim jeste redefinisanje institucija, odnosno okvira unutar koga bi stvari trebalo artikulisati. „Podruštvljavanje institucija danas nije apstraktan poklič, već ima i sasvim konkretno obliče", ističe. Recimo, pokret *Occupy Museums* koji poziva ustanove kulture da se otrgnu od diktata ekonomski najviših klasa i zaista služe narodu; da redefinišu pojam zaposlenja radnika u kulturi, kao i sam proces rada, polazeći i od značenja reči „occupy" – zanimanje. „Tako je ovog avgusta, u sklopu novosadskog Muzeja savre-

mene umetnosti Vojvodine, organizovan sličan projekat. Čitavih mesec dana u Muzeju se živilo, ljudi su tu spavalici, kuvali, izlagali, radio je ko šta hoće”, navodi Prnjat, koji je bio i učesnik ove akcije. „Pitanja otvorena kolektivnom društveno-umetničkom operacijom privremenog ‘oslobađanja’ MUSV, veoma su važna”, ističe. Operacija FACK MSUV nije bila posebno uperena protiv Muzeja i u njemu zaposlenih, već se radilo o preispitivanju i preokretanju dominantnog centralizovanog/reprezentativnog modela javne institucije kulture i njemu odgovarajućih mehanizama kontrole, selekcije i redistribucije društvene moći.

Međutim, koliko su institucije imune na sve ovo ukazuje činjenica da se sve završilo neslavno, izložbom Demijana Hirsta – najekstremnijim produktom današnjeg dominantnog sistema, koja je otvorena odmah nakon ovih dogadaja, konstatiše Prnjat. Tako je stavljena tačka na „letnji rasput”.

U izvesnom materijalnom vakuumu promišljanja, istraživanja, iznalaženja dobrih kulturno-ekonomskih modela, Prnjat, ipak, od nečeg mora da živi i radi. Svoje načine smatra „kompromisom”, jer promene se ne dešavaju preko noći.

Institucija mecene

Još jedan od mogućih modela finansiranja rada umetničkih udruženja i pojedinaca jeste podrška mecena. Povratak ove institucije veoma je značajan, posebno u uslovima u kojima država za kulturu daje na kašiću, ne prepoznajući njene prave potrebe, a njen značaj za razvoj

društva uviđa samo u parolama. Iskustvo pojedinih, na ovaj način podržavanih, umetnika i organizacija dokazuje da oni nisu bilo čime uslovljeni, već uspevaju da u potpunosti zadrže integritet i ostanu dosledni svojoj ideji. Takav je primer kolektiva U10.

Sve je počelo u vreme kada je grupa od sedmoro umetnika, neposredno pre sticanja diplome Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu, tražila način da nastavi da radi i da ih neko zapazi nakon studija. Radove jednog od njih kupio je, u par navrata, izvesni austrijski biznismen sa predstavništvom u Srbiji, koji je kasnije poželeo da konkretnije pomogne čitavoj toj mini-sceni, što je dobilo dimenziju filantropije. Jer, donator nije tražio nikakvu reklamu za svoju kompaniju, pa je za javnost ostao anoniman. U10 napominje da su ulaganja bila bazična, neophodna za inicijaciju, a da je sve ostalo bilo u domenu samoorganizovanog delovanja. Tačnije, mecena je dao novac za zakup izlagačkog prostora i njegovovo elementarno održavanje.

U skladu sa svojim idejama, U10 je našao zapušteni prostor na atraktivnoj lokaciji, u parku preko puta Starog dvora (Kosovke devojke 3) i adaptirao ga u savremenu galeriju. Prevashodni cilj bio je da ovih sedmoro umetnika i njihove kolege predstave svoja dela, a zatim se program proširio na razgovore i radionice.

Sadržaji su uskoro postali zapaženi, pa je grupa pozvana na sajam umetnosti Art Basel, gde se kvadratni metar štanda, inače, plaća mnogima nezamislivih 500 evra. Oni su ovu priliku dobili besplatno, kao

specijalni gosti, dok je deo troškova putovanja pokrilo Ministarstvo kulture i informisanja. Ostatak su sami dodali, kako su rekli na jednom od razgovora u okviru programa „Actopolis” Gete instituta. Danas je U10 jedna od relevantnijih pojava na nezavisnoj umetničkoj sceni. Dobili su i podršku na ovogodišnjem konkursu Ministarstva kulture, što pokriva troškove nekih aktivnosti. A kako se ideje množe, potražiće i druge izvore

U domaćoj – najbrutalnije rečeno – maloj bari punoj krokodila, ponekad se čuju „krvoločne” rasprave o tome „ko je čiji”, u odnosu na smer iz kog dolazi novac. Tad kao da se zaboravlja da svako ima svoj domen delovanja, svoje „zašto” i „kako”, odnosno, shodne načine finansiranja. Ideologija je stvar pogleda pojedinca i grupe, ali, od nje se ionako ne živi, niti može da omogući produkciju i konkretizaciju umetničke misli. Kompromisi su ponekad nužni, saglasni su gotovo svi. I, to nije loše dok se ne devalviraju bazične vrednosti. I ljudske, i umetničke.

Još nije otkriven mehanizam koji svima, ideoški i praktično, odgovara. Ali, traganje ne prestaje. Pa, čak i kada bi država više davala, iznalaženje novih resursa bio bi trening kreativnosti. I, svakako, način da se dođe do novih kontakata i šire publike.

Podrška korporacij sektora kulturi

skog

Ivana Ivković
Holy Office, 2009.
objekat (klirit, LED diode), 200x20x15cm
FOTO – IVAN ZUPANC

TEKST

Dragana Nikoletić

U pomoć plasmanu umetničkih dela u Srbiji i opštem razvoju kulture, odavno su pritekle kompanije i banke, uglavnom strane. Njihov se broj, nažalost, vremenom bitno ne uvećava, bez obzira na proklamovani model društveno-odgovornog poslovanja. U igri su već dugo Erste banka, Telenor, Nelt, Dunav osiguranje, ali i još nekolicina, kao što su MTS i VIP mobile, koji su, međutim, usmereni na vidljivije klijente i drugi vid ulaganja – sponzorisanje. O razvoju mladih naraštaja razmišljaju i pojedine fondacije, kao što je Niš Art, ali bi to bila nemoguća misija da nema finansijske pomoći kompanije Philip Morris International. Svako od njih ima poseban vid funkcionisanja.

Erste Banka već 11 godina podržava razvoj društva i kulture u Srbiji, pružajući podršku „smelim“ i inovativnim, kao i tradicionalnim umetničkim projektima, preko Programa sponzorstava i Programa donacija Superste. Donatorska platforma superste.net, koju je Banka inicirala i razvila u saradnji sa partnerskim organizacijama Fondacijom Dokukino i Trag Fondacijom, namenjena je mladima od 16 do 35 godina. Preko programa Superste, Banka realizuje dva programa donacija: Centrifugu, preko koje podstiče formalna i neformalna udruženja i Klub Superste, koji pomaže talentovanim i kreativnim pojedincima. Za po deset projekata iz oba programa, banka godišnje izdvoji sedam miliona dinara usmerenih na razvoj kulturno-umetničke scene i izradu inovativnih edukativnih rešenja. Dodatnih 200.000 dinara rezervisano je za po jedan od projekata iz oba ciklusa, koji osvoji najveću podršku zajednice prilikom javnog glasanja.

ŠKART
Kuvarice, 2006.
vez na platnu, 50x30cm (svaka)
FOTO — ANDREJA LEKO

Gabriel Glid
Odmor, 2002.
terakota, promenljive dimenzije
FOTO — ANDREJA LEKO

Najveći benefit oba programa, prema rečima učesnika, nije finansijska podrška već proces mentorskog rada sa uspešnim stručnjacima iz raznih oblasti. Program sponzorstava usmeren je na podršku većim festivalima, manifestacijama i programima iz oblasti savremene umetnosti, književnosti, inkluzivne umetnosti, džeza i preduzetništva. Banka sarađuje sa velikim brojem partnera duži niz godina, jer „veruje u snagu dobrih i kvalitetnih partnerstava“. „Naravno, vrata su uvek otvorena i za nove predloge i ideje“, kažu u Erste Banci.

Prilikom izbora projekata, koji će biti podržani kroz Program sponzorstava, na prvom mestu se vodi računa o njihovom kvalitetu, poruci koju šalju i značaju za društvo. „Brending manifestacija jeste važan, ali uvek mora biti primeren programu i okruženju u

kom se dešava“, naglašavaju u ovoj banci. Finansijska podrška za Program sponzorstava definsana je godišnjim budžetom za ove namene, dok se izbor partnera i programa koji će biti podržani, definišu početkom kalendarske godine.

Erste Grupa je i dugogodišnji kolekcionar umetničkih dela autora koji su nezaobilazni u istoriji umetnosti centralne, istočne i jugoistočne Evrope. Iz ove prakse nastala je zbirk kontakt, kojom upravlja Erste Fondacija. Radovi u žiži pažnje su oni koji se bave društvenim fenomenima, pa su tokom vremena otkupljena dela umetnika poput Raše Todosijevića, Neše Paripovića, Tanje Ostojić, Milice Tomić, Mangelosa... iz Srbije, ili Julija Knifera, grupe Gorgona, Tomislava Gotovca iz Hrvatske. Otkup radova se vrši centralizovano.

Talent Factory

Ključni svedok, 2004.

instalacija (metalni ključevi), promenljive dimenzije
FOTO – ANDREJA LEKO

Kompanija Telenor poseduje (verovatno) najveću zbirku radova savremenih srpskih stvaralaca, koja danas broji više od 250 dela preko 100 autora. Nastala je u saradnji sa nezavisnom umetničkom asocijacijom Remont, započetoj 2007, a na osnovu velikog iskustva kustosa Remonta. „Trudimo se da izaberemo radove iz širokog spektra interesovanja, tema, medija i generacija umetnika koji su trenutno aktivni na našoj sceni”, kaže Saša Janjić, glavni kustos zbirke.

Kolekcija je zamišljena kao korporacijska, a ne muzejska. Obraća se zaposlenima, klijentima i javnosti i postavljena je u poslovnim prostorijama kompanije, pa su upravne zgrade u Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Subotici modifikovane u svojevrsne galerije. „S jedne strane,

zbirka odslikava vrednosti Telenora, a sa druge – predstavlja dostignuća savremene umetnosti nekom novom krugu ljudi koji često nije upoznat sa dešavanjima na sceni”, objašnjava Janjić.

Zbirka se obnavlja uglavnom jednom godišnje, a opredeljena sredstva variraju od godine do godine. Cene radova se utvrđuju tako da odgovaraju i autorima i kompaniji, premda je svrha otkupa, na prvom mestu, podrška umetnicima u uslovima slabo razvijenog tržišta. Međutim, cilj Telenora je i uspostavljanje tržišnih standarda i principa. Posredstvom kolekcije, Telenor, međutim, ostvaruje i bolju vidljivost, budući da je zbirka „faktor diferencijacije u odnosu na vrste pomoći što ih nude druge kompanije”, navodi Janjić.

Bratislav Milenković

Slova, 2011.

digitalni print na papiru, 40x40cm (svaki)
FOTO – IVAN ZUPANC

Podrška Telenor fondacije savremenoj srpskoj umetnosti proširena je u 2016. saradnjom sa Galerijom 12HUB. Odnosno, kompanija je podržala izradu onlajn platforme, u trenutku kada je Galerija ostala bez prostora. Na ovaj način, omogućen je prenos performansa uživo, stvaranje onlajn umetničkih radova, promocija domaćih umetnika i kreiranje bogate digitalne arhive 12HUB-a. Sajt je samo tokom prošle godine imao više od 100.000 poseta ljudi iz čitavog sveta.

Niš Art fondacija je neprofitna organizacija čiji je cilj podsticaj i afirmacija mladih stvaralaca iz Srbije, te pokretanje i razvoj kulturnog i umetničkog života u Nišu i Srbiji. Njeni osnivači i članovi su javne ličnosti, voljne da volonterski pomognu stvaranje i promociju kvalitetnih kulturnih sadržaja.

Za 12 godina postojanja, putem 11 konkursa, Fondacija je otkupila 37 dela za 198.000 evra u bruto iznosu. Većinu ideja, projekata i aktivnosti Niš Art fondacije od samog početka finansijski je podržavala kompanija Philip Morris International. „Zahvaljujući nagradi Niš Art fondacije, neki od laureata dobili su zaposlenje na fakultetu, u školi, nekima je organizovana izložba u inostranstvu, radovi pojedinih umetnika bolje se prodaju”, objašnjavaju predstavnici Fondacije na koji način mlade uvode u budućnost. Uče ih, kažu, da su u ateljeu sami sa svojim radovima, dok su u stvarnom životu – naspram široke publike, pa moraju da budu i svoji menadžeri.

Žiri konkursa „Mladost” je promenljiv, ali ne i visina nagrade (u evrima), koju je u prvom sazivu konstruisao tadašnji Upravni odbor organizacije, na čelu sa umetnikom Radovanom Laletom Đurićem, koji je bio i član žirija. Žiri trenutno čine Neda Arnerić, istoričarka umetnosti i jedan od osnivača Fondacije, Kristina Ristić, slikarka i bivša dobitnica nagrade i Mrđan Bajić, vajar. Na konkurs pristigne između 1.200 i 1.500 radova. Otkupljeni radovi vlasništvo su kompanije Philip Morris International, pohranjeni su u depoima ili izloženi u kancelarijama, a kompanija rukovodi i njihovom daljom promocijom. Povodom desetogodišnjice postojanja, fondacija Niš Art organizovala je izložbu nagrađenih radova prethodnih godina.

U Fondaciji kažu da žele da podrže i starije umetnike, ali da je neophodno da značaj tog poduhvata prepozna i neka kompanija koja će finansijski podržati ideju, poput Filipa Morisa u slučaju mlađih, s obzirom da je taj

projekat, kako navode, prethodnih godina postao prepoznatljivi brand i Fondacije i kompanije Filip Moris i Srbije.

Kompanija NELT, sa sedištem u Beogradu, takođe prepoznaće neophodnost društvene odgovornosti kroz pomoć kulturi. Iz tog razloga sproveden je projekat „10 od mermara“ 2012, u kom su studenti vajarstva imali priliku da se izraze u kamenu, a da njihova dela nadalje svakodnevno oplemenjuju boračak 1.300 radnika NELT-a u radnom prostoru. Sličnu ulogu imaju i murali na hangaru te kompanije u Dobanovcima, jednom od najvećih na Balkanu, koji su rezultat rada i promišljanja desetoro mlađih, ali etabliranih umetnika iz regionala. Mlade arhitekte su se iskazale 2014. na konkursu za idejno rešenje vinarije i destilerije kompanije, dok je organizacija koncerta 15 studenata Fakulteta muzičkih umetnosti u Beogradu na sceni Guarnerius 2013, bio doprinos afirmaciji mlađih gudača, pijanista i solo-pevača.

Kompanija Vip Mobile je već gotovo deceniju generalni sponzor Beogradskog festivala igre, što joj omogućava i moćnu reklamu, s obzirom na kontinuirani PR te plesne mani-

festacije tokom cele godine, kao i veliko interesovanje koje izaziva predstavama visoke produkcije iz celog sveta, a održava se poslednjih godina pod pokroviteljstvom Delegacije EU u Srbiji i Ministarstva kulture i informisanja, kao i uz tradicionalnu podršku ambasada i kulturnih centara zemalja koje učestvuju. Kompanija Vip i BFI ustanovili su i nagradu Vip poziva za plesne umetnike sa ovim prostora koji su ostvarili karijeru u inostranstvu, zatim novinarsku nagradu Vip iskorak, a realizuju i projekat „Vip talenti“ i pružaju podršku Nacionalnoj fondaciji za igru na čijem je čelu Aja Jung, direktorka BFI-ja.

MTS, NIS i druga mega-preduzeća, takođe, finansijski podržavaju velike festivale, poput Exita u Novom Sadu, koji godišnje pohodi i po 200.000 posetilaca.

Donacije nisu vidljive kao sponzorstva i njihov broj će rasti u skladu sa „omešavanjem“ zakona, odnosno povećanjem i popularizacijom poreskih olakšica, kao i razvojem korporacijske svesti o značaju društveno-odgovornog poslovanja i kroz ulaganje u manje vidljive i neprofitne programe.

TEKST

Vladimir Radojičić

Prepreke za razvoj filantropije

Razvoj filantropije i davanja za opštakorisne svrhe u Srbiji u značajnom je porastu u poslednjih par godina, a istraživanje koje su realizovale fondacije Trag i Katalist tokom 2016. godine pokazalo je da postoje ozbiljne manjkavosti u korišćenju zakonskih mehanizama.

Trag fondacija je domaća fondacija koja podržava lokalne inicijative udruženih građana/ki kroz donacije, edukativnu podršku, razvoj filantropije i javnih politika. Trag je, do sada, podržao preko 1.300 inicijativa sa više od sedam miliona dolara, koji su usmereni na razvoj preko 200 zajednica širom regiona. U poslednjih par godina, Trag fondacija intezivno radi na kreiranju podsticajnog okruženja za unapređenje filantropije i lokalnih davanja u Srbiji.

Prema podacima istraživanja *Davanje za opšte dobro u Srbiji u 2015. godini*, koji su sprovele Trag i Katalist fondacija, u dobrovorne svrhe donirano je najmanje 22,3 miliona evra od strane pravnih i fizičkih lica. Ipak, razvoj filantropije ne prati odgovarajuća pravna regulativa koja bi afirmisala davanja za opštakorisne svrhe. Tome doprinosi činjenica da su Srbija i BiH jedine zemlje u regionu koje ne predviđaju poreske olakšice za davanja fizičkih lica, a u Srbiji ne postoje ni oslobođanja od PDV-a za donacije. U našem pravu, poreska umanjenja predviđena su samo za donacije **pravnih lica**, a obračunavaju se prema ukupnom godišnjem prihodu pravnog lica (5% ukupnog prihoda)ⁱ.

Značajan pomak u ovoj oblasti je usledio usvajanjem *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica* u decembru 2015. godine, kada je Trag fondacija, nakon više od dve godine, uspela da obezbedi ravnopravni tretman organizacija civilnog društva. Koliko je značajno ovo rešenje govori podatak da, od 137 izdatih licenci za pružanje usluga socijalne zaštite, njih 48 pripada organizacijama civilnog društva, 12 institucijama, dok je 77 licenci izdato privatnom sektoru.

Najvažnija povratna informacija za Trag fondaciju, tokom rada na ostvarivanju ovog cilja, došla je od samih pravnih lica koja su, kroz praksu, uvidela da su slabo korišćeni mehanizmi za poreska umanjenja (odbitke) u vezi sa davanjem za opštakorisne svrhe i da ne postoje nikakvi zvanični podaci o davanjima. Stoga je Trag tokom 2016. godine, zajedno sa Katalist fondacijom, realizovao istraživanje „*Unapređenje korporativne filantropije u Srbiji: Poboljšanje zakonskog okvira*“. Rezultati istraživanja su pokazali ozbiljne manjkavosti u korišćenju pomenutog mehanizma, a odgovori ispitanika pokazuju da skoro 40% ispitanih kompanija i malih i srednjih preduzeća ne koristi ovaj mehanizam, uglavnom usled nerazumevanja načina primene.

Na osnovu rezultata navedenog istraživanja, Trag fondacija će u narednom periodu preduzeti aktivnosti kako bi omogućila veću primenu zakonskog mehanizma za podsticaj davanja. Trag će usmeriti aktivnosti na donošenje obavezujućeg mišljenja Ministarstva finansija koje bi bilo upućeno regionalnim i lokalnim službama Poreske uprave sa jasnim tumačenjem zakonskog mehanizma. Pored toga, predložiće da Poreska uprava izradi priručnik koji će sadržati jasan redosled koraka za korišćenje mehanizma za poreska umanjenja za davanja u opštakorisne svrhe, kao i da obezbedi da pravna lica preko call-centra Poreske uprave dobiju precizna i jasna uputstva za korišćenje mehanizma poreskih umanjenja.

Dugoročno, Trag fondacija će zastupati kod nadležnih institucija ideju da se uvede poseban obrazac za izveštavanje pravnih lica Poreskoj upravi o davanju za opštakorisne svrhe, jer je sadašnje istraživanje pokazalo da nema zvaničnih podataka o količini novca koji se donira, kao ni o broju, vrsti korisnika ili oblastima koje se finansiraju.

i —

Poreske povlastice, tj. poreska umanjenja, za pravna lica definisane su u *Zakonu o porezu na dobit pravnih lica* (Član 15.) gde je precizirano da se davanja („izdaci“) za zdravstvene, obrazovne, naučne, humanitarne, verske, zaštitu čovekove sredine i sportske namene, kao i davanja učinjena ustanovama socijalne zaštite i drugim pružaocima usluga osnovanim u skladu sa zakonom koji uređuje socijalnu zaštitu, priznaju kao rashod u iznosu najviše do 5% od ukupnog prihoda. Osim toga, „ulaganja“ u oblasti kulture, uključujući i kinematografsku delatnost, priznaju se kao rashod u iznosu najviše do 5% od ukupnog prihoda.

TEKST

Iva Čukić*

FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

Kultura na ulici

Kockarnice, kladionice, tržni centri i ugostiteljski objekti postaju naša svakodnevnica, identitet i fizičko okruženje, a paralelno se odvija kontinuirano gašenje i zatvaranje prostora namenjenih kulturnim i društvenim aktivnostima, jer ti prostori ne donose željeni profit.

* —

Autorka ovog teksta doktorirala je na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na temu aktiviranja prostora u javnoj svojini i stavljanja na raspolaganje i korišćenje organizacijama civilnog sektora, sa posebnim fokusom na analizu institucionalnog, regulativnog i legislativnog okvira.

Poslednje decenije 20. veka donele su jačanje tržišne ekonomije i uticaj neoliberalnih koncepta na razvoj država i gradova širom sveta. Okretanje ka ovim konceptima podrazumeva orientaciju ka preduzetničkim idejama i potrošnji, odnosno urbani razvoj u službi ekonomskog rasta, konkurentnosti i razvijanja kompetitivnosti. Veliku ulogu u ostvarivanju „brzog profita“ ima i upravljanje i raspolaganje prostorima koji su u javnoj svojini. Naime, brojni prostori u javnoj svojini ostali su napušteni ili nedovoljno iskorišćeni usled tranzicije i transformacije ka tržišnoj ekonomiji, a dodatni problem leži u tome što nosioci vlasti nalaze rešenja isključivo u totalnoj rasprodaji onoga čime raspolazu. Sa druge strane, u okolnostima okretanja potpunoj privatizaciji resursa, dobara i usluga, civilni sektor preuzima bavljenje oblastima javnog i opštег interesa iz koji se država postepeno „povlači“. Međutim, izložene nesigurnim radnim uslovima, sa malim ili gotovo nikakvim resursima, infrastrukturno nedovoljno opremljene, i bez adekvatne pomoći države, organizacije civilnog sektora često ne uspevaju da se izbore za opstanak u datim okolnostima. One tako bivaju prepuštene uticajima tržišta, značajno iscrpljuju ljudske i druge resurse i kapacitete, čine neizbežne kompromise kako bi opstale, što na kraju - ili ide na štetu potreba gradana i vrednosti koje ovakve organizacije zastupaju, ili one jednostavno nestaju.

Najavljeni iseljenje galerije Grafičkog kolektiva i Dah teatra iz prostora u kojima su ove organizacije iz oblasti kulture decenijama radile i stvarale vredan kulturno-umetnički sadržaj, upravo dokazuje nastavak

prakse povlačenja pred komercijalnim interesom. Dakle, kako država ne prepoznae njihov društveni značaj, okolnosti se menjanju u pravcu poznate mantere da ako nešto ne donosi profit - ne treba ni da postoji. Sa tom praksom suočena je većina vaninstitucionalnih aktera, organizacije civilnog društva, neformalne umetničke grupe i pojedinci iz oblasti kulture. Ova situacija, međutim, nije karakteristična samo za oblast kulture - civilni sektor godinama pokriva raznolike potrebe gradana i oblasti javnog interesa iz kojih se država postepeno povlači, baveći se programima socijalne i zdravstvene zaštite, zaštitom i promovisanim ljudskih i manjinskih prava, informisanjem, ekologijom, edukacijom, naukom i obrazovanjem... I pored toga, svedočimo zanemarivanju značaja koji ovaj sektor ima u oblikovanju društva.

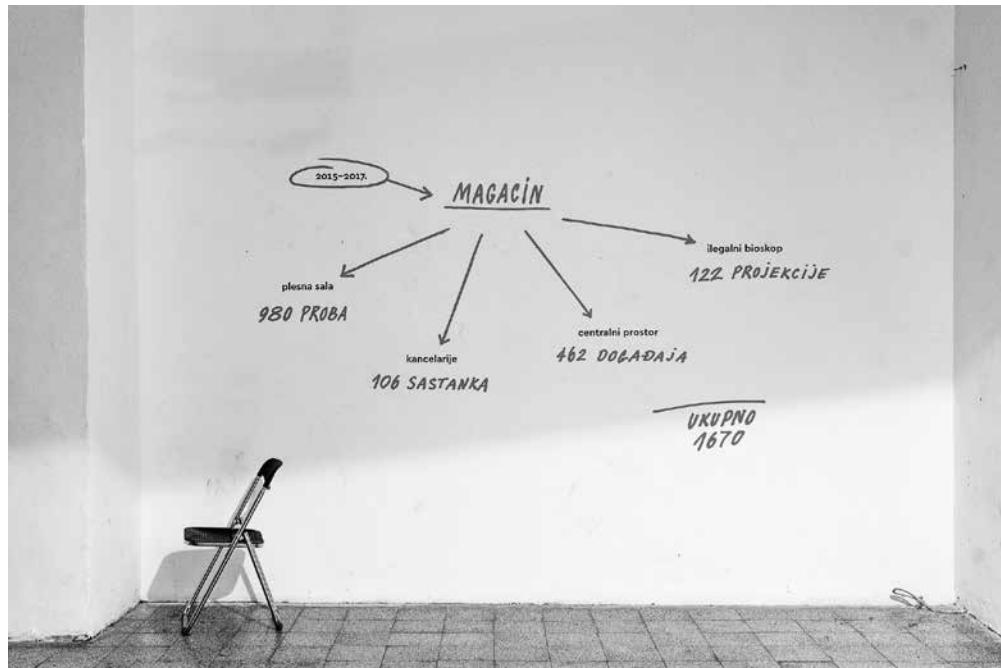
Da nosioci vlasti ignorisu društvenu korist i važnost ovih organizacija vidimo i kroz tretman koji one imaju po pitanju korišćenja prostora. Naime, organizacije civilnog sektora, posebno u oblasti kulture, ulazu svakodnevni trud da ostvare zavidan broj kulturnog i društvenog sadržaja za potrebe korisnika, a uporedo sa tim i izuzetne napore u cilju rešavanja egistencijalnih problema, prevashodno u potrazi za finansijskom održivošću, pribavljanju i ostvarivanju osnovnih uslova za rad, što ujedno povlači i potrebu za prostorom za pripremu i realizaciju njihovih (najčešće) neprofitnih programa. Organizacije civilnog društva nemaju pokrivene infrastrukturne troškove, plate, obezbeden prostor, i sredstva za produkciju programa, a zahvaljujući entuzijazmu i spremnosti da rade u nesigurnim

uslovima, zaslužne su za veliki deo ukupne kulturne ponude u mnogim gradovima u Srbiji. Prostori koje ove organizacije koriste su ili pod neregulisanim pravnim uslovima, ili pred gašenjem, ili u prenameni u palačinkarnice i kladionice. Mesta za dijalog i odlučivanje o korišćenju prostora gotovo da nema, a ostvarivanje profita nameće se kao jedini validni argument i kriterijum pri korišćenju i raspodeli prostora. A ipak, svakodnevno primećujemo na hiljade kvadrata prostora, najčešće u javnom vlasništvu, koji se godinama ne koriste. Međutim, dosadašnja praksa, ali i zakonski okvir koji pokriva pitanje ustupanja i korišćenja prostora u javnoj svojini, ima naglašenu orientaciju ka komercijalnom interesu. Što znači da, iako su im delatnosti i programi mahom neprofitni, civilni sektor ima potpuno isti tretman kao komercijalni, što direktno utiče na pitanje njihovog opstanka. Pored toga, svedoci smo osetnog odsustva političke volje, adekvatnog institucionalnog okvira i inovativnih politika neophodnih za aktiviranje prostora ukoliko on ne doprinosi opštoj tržišnoj mantri. Ono što posebno zabrinjava jeste manir svake nove vlasti koji se ogleda u tome da se javna svojina doživljava kao privatna svojina nosioca vlasti, što potvrđuju brojni različiti načini uzurpacije onoga što je opšte dobro zarad isključivo komercijalne (ili lične) dobiti - od uzurpacije javnih prostora, privatizacije delova grada, preko zatvorenih muzeja i bioskopa do neiskorišćenih prostora kojima se može raspolagati jedino u komercijalnom interesu. Tako kockarnice, kladionice, tržni centri i ugostiteljski objekti postaju naša svakodnevica, identitet i fizičko okruženje, a paralelno sa tim, odvija se kontinuirano

gašenje i zatvaranje prostora nameñenih kulturnim i društvenim aktivnostima, jer ti prostori ne donose željeni profit. Stoga svakodnevica potvrđuje da na primeru raspolađanja prostorima u javnoj svojini, kroz koji bi trebalo da čitamo koncept opšteg i javnog dobra, svedočimo favorizovanju principa gde se svi sadržaji vrednuju kao potrošna roba podvrgnuta zakonima tržista.

U prilog ovom paradoksu ide i odnos sistema prema jednom od retko pozitivnih primera - Magacinu u Kraljevića Marka, koji već godinama predstavlja novo vrednosno i idejno promišljanje kulturne produkcije i inovativan kolaborativni prostor. Naime, ovaj prostor koristi više od 40 organizacija u oblasti kulture koje su, zahvaljujući zajedničkom modelu korišćenja prostora, proizvele oko 900 kulturno-umetničkih programa, od izložbi i tribina, preko edukativnih programa, filmskih projekcija i predstava, do svakodnevnih priprema raznovrsnog i bogatog sadržaja. Uprkos tome, uz sve napore koje su organizacije okupljene oko Magacina učinile da stvore nov otvoren model rada i omoguće raznolikost programa, pruže podršku pojedincima i organizacijama u realizaciji dogadaja, gradske vlasti Beograda pokazuju nezainteresovanost za dijalog i rešavanje statusa, odnosno definisanje zvaničnog modela koji bi mogao biti primenjen i u drugim slučajevima.

Kao i u Srbiji, tako je i u susednim republikama bivše države od početka delovanja civilnog društva jedno od pitanja bilo korišćenje prostora u javnoj svojini za potrebe udruženja, grupa ili pojedinaca. Pionirski primer u regionu bivše Jugoslavije pred-

Sacuvajmo Magacin
Magacin u Kraljevića Marka,
decembar 2016.

FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

stavlja Državni ured za upravljanje državnog imovinom (DUUDI), čije su nadležnosti upravljanje, raspolažanje i koordinacija upravljanja i raspolažanja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske. Kako za određeni broj prostora u javnom vlasništvu nije postojalo interesovanje na tržištu, DUUDI je kroz strateške dokumente razradio ustupanje prostora bez naknade na određeni vremenski period organizacijama civilnog društva koje svojim delovanjem doprinose širem okruženju i sprovode aktivnosti od javnog interesa. Naime, za sve prostore koji se ne koriste može se aplicirati preko konkursa, a samo u 2015. godini sprovedeno je nekoliko konkursa i sklopljeno 35 petogodišnjih ugovora za korišćenje bez naknadeⁱ. Iako još uvek u početnoj fazi implementacije, ovaj model ipak predstavlja pomak u oblasti raspolažanja imovinom kroz

sistemsko rešavanje statusa imovine koja se ne koristi i potreba organizacija civilnog društva.

No, u lokalnom kontekstu, trenutno svedočimo obeshrabrujućem stanju, bez jasnih mehanizama koje bi obavezali nosioce vlasti da zastupaju javni interes pri raspolažanju prostorom u javnoj svojini. Zatvorenost političke zajednice, obostrano nepoverenje građana i političke elite, nepostojanje političke volje, zastarelost i nefleksibilnost pravnih propisa, gotovo sigurno vode sistemskom ignorisanju potrebe za unapredjenjem politike i prakse korišćenja prostora. Izazovi upravo leže u uspostavljanju demokratskog polazišta i dijaloga, jačanju kapaciteta, kao i u ostvarivanju političke, profesionalne i društvene volje. Ovi izazovi odnose se na sve uključene strane, podrazumevaju kolaborativni pristup ko-

jim se grade kapaciteti za odgovorno i transparentno korišćenje prostora kroz održive inovativne modele, participativne aktivnosti, nove oblike partnerstva i saradnje između sektora. Insistiranje na tome važan je preduslov za formiranje novih demokratičnih i participativnih modela koji bi, u aktuelnoj situaciji, činili branu potpunoj privatizaciji i prostora i društva od strane partijskih i profitno orijentisanih sila. Na kraju, prostor predstavlja fizičku manifestaciju vrednosti jedne zajednice i društva, a ukoliko se brzo ne trgnemo, ovu bitku ćemo kao društvo potpuno izgubiti.

ⁱ—
<http://www.kulturpunkt.hr/content/do-kvalitetnijeg-raspolažanja-prostornim-resursima>

Magacin (ponovo) sačuvan,

TEKST

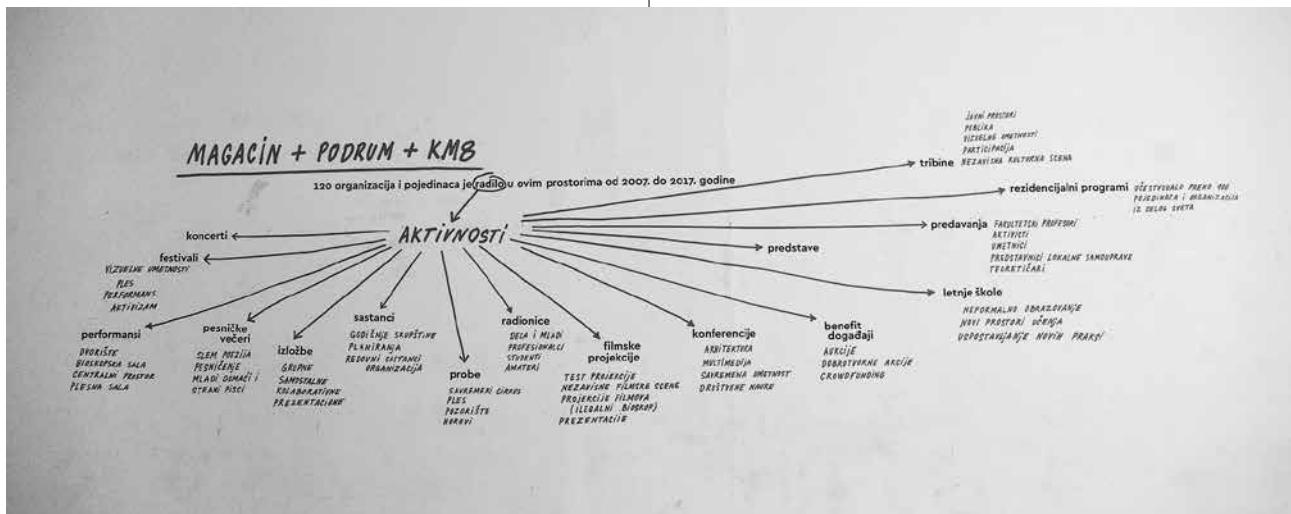
Vesna Milosavljević

za sada

Sačuvajmo Magacin
Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
FOTO — ĐUŠAN RAJIĆ

Sačuvajmo Magacin
Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
GRAFIKON – MANE RADMANOVIĆ I DUŠAN RAJIĆ
FOTO – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

Magacin u Kraljevića Marka u Beogradu, pompežno namenjen još pre deset godina nezavisnoj kulturnoj sceni, a formalno zadržan pod kapom Doma omladine, ponovo se u decembru 2016. našao pred pretnjom zatvaranjem, ali je ponovo i odbranjen zahvaljujući brzoj reakciji Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) i podršci mnogobrojnih umetnika, kulturnih radnika, javnih ličnosti i građana. Povodom iznenadnog dopisa Doma omladine o potrebi iseljenja u roku od 15 dana, NKSS je nedvosmisleno poručila da ne oduštaje od Magacina, a gradske vlasti je pozvala da reše problem statusa tog jedinstvenog kulturnog centra u Savamali pravnim formalizovanjem modela koji se uspešno primenjuje već dve godine, na osnovu gotovo desetogodišnje prakse organizacija koje u njemu deluju od juna 2007. godine.

Akcijom „Sačuvajmo Magacin – kulturni centar dostupan svima”, NKSS je predstavila impresivne rezultate ostvarene u Magacinu u protekle dve godine - od kada funkcioniše kao resurs centar nezavisne kulture, zasnovan na modelu otvorenog kalendarja i principu dostupnosti svima (ukupno 1.670 dogadjaja - 980 proba u plesnoj sali, 462 dogadjaja u centralnom holu, 122 projekcije u ilegalnom bioskopu, 106 sastanaka u kancelarijskom prostoru). Samo u 2016. godini u Magacinu je realizovano gotovo hiljadu dogadjaja (proba, predstava, književnih večeri, izložbi, performansa, filmskih projekcija, tribina, radionica, promocija, konferencija...), uz učešće više od 60 organizacija koje deluju u oblasti savremene umetnosti i kulture.

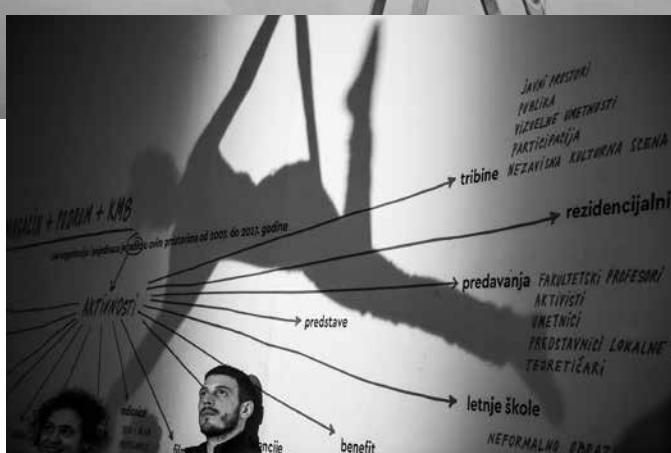
Uprkos tim izuzetnim rezultatima, ostvarenim zajedničkim radom i deljenjem resursa, i to bez trošenja javnih sredstava, organizacije sa nezavisne scene su, umesto podrške, sigurnosti i priznanja, dobole 15-dnevni rok za iseljenje iz Magacina. Jednostrano odustajanje od dijaloga sa NKSS i odluku da prostor u Kraljevića Marka br. 4 i br. 8 vrati Gradu, koji u komercijalno sve atraktivnijem komšiluku nastavlja da podiže basnoslovno skup „Beograd na vodi”, gradska ustanova Dom omladine je obrazložila posledicama krize, odnosno nedostatkom ljudskih i finansijskih kapaciteta da brine o Magacnu. Ta „briga” svodila se, inače, na plaćanje nevelikih računa za struju i vodu, dok sve druge troškove pokrívaju solidarno same organizacije, koje se staraju i o održavanju, popravkama i higijeni prostora.

Do sada su, inače, prepoznata tri načina za rešenje godinama neregulisanog statusa Magacina. Prvobitni plan je bio da DOB obezbedi sprovođenje modela, ali se to u praksi pokazalo kao nefunkcionalno. Drugi način bio je da se formira nova institucija javno-civilnog partnerstva, poput Pogona – Zagrebačkog centra za kulturu i mlade, ali je to naišlo na odlučno odbijanje gradskih vlasti koje ne žele nove troškove. Treći način je da se Magacin ustavi Asocijaciji NKSS koja bi bila odgovorna za sprovođenje modela funkcionisanja koji je sama i predložila, prošao je javnu raspravu i upešno ga primenjuje već dve godine. U toku su novi pregovori. Njihov ishod zavisiće i od spremnosti šire javnosti da sačuva Magacin koji već godinama uporno čuva Magacin koji već

Ostavinska galerija, postavljanje izložbe *Rascenzurisala li se umetnici*
Sačuvajmo Magacin, Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
Foto – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

Cirkusfera
Sačuvajmo Magacin, Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
Foto – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

Praksa makerspace
Sačuvajmo Magacin, Magacin u Kraljevića Marka, decembar 2016.
Foto – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

Intervju

prof. dr Milena Dragičević Šešić

Od dobre volje Saradnja javnog i do sistemske civilnog sektora podrške

RAZGOVARALA

Vesna Milosavljević

Partnerstvo javnog i civilnog sektora u kulturi u Srbiji sporadično je i najčešće zavisi od individualnih inicijativa i ličnih poznanstava, dok u razvijenim zemljama Evrope ima višedecenijsku istoriju. Profesorka Fakulteta dramskih umetnosti dr Milena Dragičević Šešić, koja je i šef UNE-SKO Katedre za kulturnu politiku i menadžment na Univerzitetu umetnosti u Beogradu, govori za Manek o značaju saradnje sva tri sektora, primerima dobre prakse u regionu i svetu, neophodnosti sistemskih promena i potrebi zagovaranja da do njih dođe, posebno u svetu najavljenog usvajanja dugoočekivane Strategije razvoja kulture.

Zbog čega je važna saradnja javnog, civilnog i privatnog sektora i na koji način doprinose jedan drugom?

Milena Dragičević Šešić Za ravnomeran razvoj kulture u jednom društvu neophodno je istovremeno i snažno razvijati i podsticati sva tri sektora: javni, privatni i civilni. Tek tada će se stvoriti uslovi za istinsku realizaciju ključnih ciljeva kulturne politike, a posebno za učešće svih stanovnika i društvenih grupa u kulturnom životu Srbije (široka dostupnost i raznovrsnost kulturnih praksi).

U procesu donošenja Strategije razvoja kulture, dokumenta koji pripremaju stručnjaci, a koji mora biti i predmet najšire javne rasprave, moraju biti uključeni akteri koji deluju u sva tri sektora (javnom, privatnom i civilnom) i u svim granama kulture i umetnosti. Samo tako možemo dobiti koherentan dokument u kojem će kultura u javnom interesu biti u prvom planu, gde se neće sa pozicija moći podržavati samo institucionalni sistem u kulturi, koji je svakako temelj i garant održanja kulturnog identiteta i savremenog stvaralaštva, ali koji je istovremeno i rigidan prema novim vrednostima, nespreman za umetničke rizike i inertan u otvaranju različitih komunikacionih procesa.

Privatni sektor u kulturi – kulturne industrije (muzička, filmska i izdavačko-knjižarska delatnost), kreativne industrije (moda, dizajn, mediji, advertajzing...) i posebno civilni sektor u svim svojim oblicima – od profesionalnih umetničkih udruženja i drugih udruženja radnika u kulturi, preko organizacija koje se bave umetničkom produkcijom (pozorišne grupe, plesni i muzički ansamblji itd.), umetničkom edukacijom (škole plesa, baleta, filma...) do udruženja ljubitelja i poštovalaca kulturne baštine, umetnosti i amaterskih kulturno-umetničkih društava, veoma su važni akteri na sceni, jer preispisuju vrednosti, brzi su u uvodenju novih ideja na kulturnu scenu, eksperimentišu sa različitim prostorima i formama komunikacije i participacije publike. Bez privatnog i civilnog sektora, kulturna scena bi bila izuzetno redukovana i nezanimljiva. Uostalom, pogledajte žarišta kulture u svetu – od Berlina, Njujorka, Londona... pa do poljskih gradova – Vroclava, Gdanska, Lublina, Poznanja (da ne pominjemo već dugo poznata središta kulture poput Krakova i Loda), to su sve centri u kojima su sva tri sektora u kulturi razvijena – međusobno saraduju uprkos kompetitivnosti koja može postojati.

Kakva su zakonska rešenja u svetu koja podržavaju javno-civilno partnerstvo?

M.D.Š. Srbija je potpisala brojne međunarodne konvencije, deklaracije i rezolucije. U ovom domenu – odnosa javnog sektora prema civilnom društvu, posebno su važni Faro konvencija Saveta Evrope (2005) i UNESCO Konvencija o zaštiti raznolikosti kulturnih izraza (tačka četiri Periodičnog izveštaja), koje posebno naglašavaju važnost saradnje sa stanovništvom, društvenom zajednicom i civilnim društvom u domenu zaštite nasleda (FARO) i važnost saradnje sa civilnim društvom i privatnim sektorom u domenu podsticanja savremenog umetničkog stvaralaštva i posebno umetničke produkcije (UNESCO Konvencija o podsticanju raznolikosti kulturnih izraza).

Saradnja javnog i civilnog sektora u oblasti kulture u Srbiji je sporadična i zasnovana uglavnom na individualnim inicijativama. Možete li da navедete neke pozitivne primere saradnje javnog i civilnog sektora u svetu koji bi možda mogli da budu primjenjeni u Srbiji?

M.D.Š. Mnogi od tih modela su poznati u stručnoj javnosti: od Fondacije „Kultura nova” u Hrvatskoj (koja javna sredstva distribuirala projektima civilnog sektora tako što samostalno upravlja fondom), do značajne saradnje koja postoji u Velikoj Britaniji, gde je država prenela većinu odgovornosti na paradržavne organe (nezavisne organe), poput Umetničkog saveta, ali i na civilno društvo. Recimo, Desk Kreativna Evropa u Britaniji je u nevladinom sektoru. Svake četiri godine je konkurs i bira se NVO koja će taj posao raditi sledeće četiri godine. Tako se NVO izuzetno trudi i radi, ne bi li zadržala taj posao i u narednom mandatu, ali moram reći da se uglavnom smenjuju, jer se pojavljuju i druge NVO na sceni koje nude jače i snažnije programe edukacije i podrške akterima za konkurisanje u evropskim projektima.

Još 60-ih godina XX veka u Velikoj Britaniji su biblioteke bile dužne da ustupaju prostore za sastanke udruženja građana – od ljubitelja ptica, do ljubitelja gradske istorije. I gradske uprave se oslanjaju mnogo na te nevladine organizacije koje se bave kulturom sećanja, lokalnom kulturom, očuvanjem materijalnog, ali i nematerijalnog nasleđa. Muzeji, arhivi, ali čak i pozorišta imaju i „svoje“ nevladine organizacije, klubove ljubitelja, tj. prijatelja organizacije.

Čak i u Kambodži je nekoliko organizacija civilnog društva: Cambodian living arts, Meta house, National Film Comission... potpisalo ugovore sa Ministarstvom za realizaciju najrazličitijih programa: od promocije Kmerske kulture u svetu (Sezona Kambodže u Njujorku), do očuvanja nematerijalne kulturne baštine i razvijanja Boalove teatarske metode u školama.

Primera ima bezbroj, a najveći broj njih odnosi se na partnerstvo gradskih vlasti sa nevladinim sektorom u revitalizaciji postindustrijskog nasleđa – od Kulturfabrik u Luksemburgu do Fabrike kablova u Helsinkiju...

Ima li u Srbiji pozitivne prakse u tom pogledu?

M.D.Š. Ima, naravno, ali je ona nesistemska, često zavisi i od otvorenosti spremnosti direktora ustanove kulture na saradnju.

Činjenica da su neke od predstava sa nezavisne scene našle svoje mesto u gradskim pozorištima (Marks u Sohou sa Scene carina prešao je u JDP), više svedoči o krhkosti nezavisne scene koja mora da traži mogućnosti opstanka, no o strategiji ustanova javnog sektora da podržavaju projekte civilnog društva.

Ipak, od 2001. godine sporadično dolazi do realizacije projekata saradnje, poput predstave Bordel ratnika CZKD-a u Muzeju istorije Jugoslavije, koji danas ima razvijenu saradnju i sa civilnim društvom i sa privatnim sektorom, i ta saradnja je često intersektorska (sa udruženjima gluvih, sa privatnim, ali naravno i javnim obrazovnim ustanovama itd.).

Posebno grad Beograd u jednom periodu (2001-2007) stimuliše svoje ustanove kulture da uđu u različite oblike saradnje sa civilnim sektorom. Tako Bitef festival ugošćuje „Polifoniju“ koja posle dve godine postaje Bitef polifonija, i time aktivističke, participativne predstave i projekti sa nezavisne scene u regionu dobijaju izuzetan prostor za svoje predstavljanje u međunarodnim okvirima. Istovremeno, Bitef teatar otvara svoj prostor za premijere sa nezavisne plesne scene, kasnije tu ulogu i funkciju preuzima Ustanova kulture „Vuk“, ali se, u skladu sa promenama gradske kulturne politike i to menja – bilo stoga što se od ustanova zahteva da više zarađuju na tržištu, bilo zato što je opšti stav prema nevladinom sektoru izrazito negativan u javnosti, a to se podstiče i

medijskom hajkom – moralnom panikom da je ceo NVO sektor „strani plaćenik“ i „autošovinista“.

Međutim Bitef teatar je i danas otvoren za projekte civilnog društva, kao i Kulturni centar Beograda, i moramo reći da to, često, zavisi samo od hrabrosti i spremnosti direktora/ upravnika ustanove kulture.

Tu najčešće vidimo da je uloga civilnog sektora pre svega u ostvarivanju javnog interesa – u borbi za društvenu pravdu, u rasvetljavanju važnih pitanja socijalne nepravde, društvenih nejednakosti, ali i u omogućavanju pristupa kulturnim dobrima onim grupama stanovništva koje su odstranjene iz javne komunikacije, kao posledica različitih hendikepa.

Da li je sistemsko unapređenje saradnje moguće ako su, pojedinačno uvez, oba sektora opterećena brojnim problemima, počev od partijskog uticaja na javni - postavljanjem stranačkih funkcionera na rukovodeća mesta, preko problema održivosti civilnog sektora?

M.D.Š. Sistemsko unapređenje saradnje je neophodno, a čak i ako ne dođe do departizacije kulture u javnom sektoru (nažalost, ne očekujem da se to desi, uprkos konkursima... jer vlast vrlo vešto postavlja svoje ljude za vd direktore mimo konkursa, pa onda steknu neophodno „iskustvo“ kao vd-i, i na narednom konkursu kada se raspiše, prosto imaju „prioritet“... A ako se Upravni odbor ipak drzne da predloži za imenovanje nekog ko nije mio vlasti – taj predlog nikada neće biti potvrđen (slučaj upravnika Narodnog pozorišta).

Međutim, upravo „održivost“ civilnog sektora jeste zalog za uspostavljanje saradnje sa javnim sektorom s jedne strane, a podizanje opsega delovanja i difuzije kulture u javnom sektoru, zalog je za neophodnost uspostavljanja veza sa civilnim društvom, sa druge strane.

Naravno, preduslov je da ta saradnja bude prepoznata u JAVNIM POLITIKAMA na svim nivoima – od početnog dokumenta: Strategije kulturnog razvoja, ali i adekvatnih zakonskih rešenja, a pre svega, da bude ugradena u takozvane „ugovore“ javnih vlasti sa institucijama u javnom sektoru. One moraju da znaju šta im je dužnost, te da će biti evaluirane i na osnovu toga kako i koliko su proširile krugove i svojih saradnika i svoje publike, u saradnji sa civilnim sektorom.

U tom slučaju, saradnja neće zavisiti od dobre volje direktora, već će direktor biti ocenjivan i na osnovu toga. Naravno da se i ove zakonske odredbe, ako i kada bi ih bilo, mogu ispunjavati na različite načine, te se prema sklonostima i partijskim direktivama mogu „birati“ organizacije civilnog društva (kojih svakako ima veoma različitih, od onih koje su pre svega motivisane profesionalnim interesima, do aktivističkih, na svim stranama političkog spektra). Međutim, imam poverenja u kulturne radnike u ustanovama kulture – oni su i do danas, uprkos svojim, često nedovoljno stručnim direktorima, uspevali da održe dignitet programa i svojih saradnika, pa čak i da protestuju protiv određenih cenzorskih odluka (u Kulturnom centru Beograda, na primer). Tako je taj profesionalni kadar u ustanovama istinski garant mogućnosti kvalitetne saradnje javnog i civilnog sektora.

Šta bi trebalo da sadrži najavljenja Strategija razvoja kulture da bi saradnja javnog i civilnog sektora bila unapređena i održiva?

M.D.Š. Ova strategija, pored toga što bi trebalo da da konceptualnu osnovu ove saradnje, morala bi da precizira brojne instrumente kulturne politike kojima bi se ona stvarno i realizovala. Važno je da među organizacionim instrumentima budu i oni koji predviđaju uključivanje predstavnika civilnog društva u sve procese koje vodi Ministarstvo kulture: od izrade strateškog plana do javnih rasprava koje treba da se vode po različitim pitanjima (kulturne sećanja, decentralizacije, međunarodne kulturne saradnje itd.). Istovremeno, civilni sektor treba da bude predstavljen i u komisijama koje odlučuju o raspodeli sredstava po javnom konkursu, kao i u radnim grupama koje se bave izmenama ili donošenjem novih zakona. Ove predstavnike trebalo bi da imenuju strukovna (cehovska) udruženja, kao i Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije kao najširi predstavnik civilnog društva u kulturi.

Posebno značajan aspekt odnosi se na predviđanje mogućih oblika saradnje javnih ustanova kulture sa organizacijama civilnog društva, kroz zajednički oblikovane programe i projekte, vođene dugoročnim razvojnim ciljevima. Dakle, ne od projekta do projekta, već u okviru strateškog ciklusa ustanove kulture – dugoročni ugovori sa organizacijama civilnog društva trebalo bi da garantuju implementaciju ciljeva strateškog plana.

Javne ustanove kulture mogu od strane njima relevantnih organa vlasti da budu ohrabrivane i podsticane da ulaze u različite oblike saradnje – tako što će se jedan od kriterijuma za evaluaciju njihovog rada odnositi upravo na:

- stepen otvorenosti ustanove kulture za prihvatanje (izlaganje i predstavljanje) programa i projekata civilnog društva
- razvijanje dugoročnih partnerskih odnosa kroz programe i projekte kojima se razvija i širi publika, dodiruju i uključuju manjinske grupe
- razvijanje dugoročnih partnerskih odnosa kroz programe i projekte podizanja kapaciteta ustanove i svih zaposlenih, ili realizacije istraživačkih projekata (istraživanja publike, istraživanja javnog delovanja, itd.)
- decentralizaciju kulturnog života (organizacija turneja, izlaganja i gostovanja u unutrašnjosti zemlje)
- podršku razvoju ljubiteljskih organizacija (klub prijatelja muzeja, filmski klubovi, književna društva, amaterski klubovi itd.) vezanih za samu ustanovu kulture
- podršku delovanju relevantnih profesionalnih udruženja i organizacija (Udruženje dramskih umetnika, Udruženje filmskih radnika, Muzejsko društvo, ICOM, ICOMOS itd.)
- podršku za učlanjavanje i delovanje zaposlenih kroz organizacije civilnog društva – posebno unutar relevantnih profesionalnih udruženja.

S druge strane, strateški plan može i treba da predviđa da se opština i gradovima koji budu odvojili javne prostore za potrebe civilnog sektora u kulturi (zajednički prostor, co-sharing, co-working prakse) – dodatno pomaze sa republičkog nivoa, bilo tako što će to biti jedan od kriterijuma za dodelu „titule“ Grad u fokusu, bilo dodatnim sredstvima namenjenim dovodenju tih javnih gradskih prostora u funkciju.

Strategija treba da predviđa i niz finansijskih instrumenata kulturne politike – po kojima bi civilni sektor mogao ravnopravno da učestvuje sa druga dva, kao i niz specifičnih finansijskih instrumenata, namenjenih samo podršci razvoju civilnog sektora.

Recimo, na ravnopravan način Ministarstvo kulture treba da podržava učešće profesionalaca u kulturi (bez obzira u kom sektoru su zaposleni) na sastancima evropskih kul-

turnih mreža, međunarodnih profesionalnih asocijacija, itd. kao i plaćanje troškova članarine u važnim međunarodnim organizacijama svim relevantnim institucijama i organizacijama civilnog društva (IETM, TransEuropa Halles, Theater de l Union de l Europe, Culture Action Europe, International Society for Performing Arts, itd.)

Nagrade za doprinos realizaciji CILJEVA kulturne politike (širenju publike, decentralizaciji, razvoju kulture za decu itd.) treba da se dodeljuju jednom godišnje – i to je takođe prilika da Ministarstvo kulture jasno pokaže da ne deli javni, privatni i civilni sektor – već da svi oni daju doprinos kulturnom razvoju, a da je partnerstvo ključna „taktika“ delovanja...

Koliko su strateška i zakonska rešenja garant jačanja saradnje, imajući u vidu, recimo, nedavne događaje u Hrvatskoj, gde su mnogi mehanizmi koji su godinama razvijani gotovo preko noći porušeni dolaskom ministra Zlatka Hasanbegovića? Takođe, imamo primer nedavnog vanrednog gradskog konkursa za kulturu u Novom Sadu na kojem je nezavisna kulturna scena ponovo marginalizovana, iako je u novousvojenoj gradskoj Strategiji kulture prepoznata kao važan činilac razvoja?

M.D.Š. Naravno da u Srbiji nema garancije, jer vidimo da je, iako se slavi Veber (dakle upravljanje po pravilima), na delu u stvari voluntarizam – često samo jednog čoveka. Stoga mora da se vodi kampanja podizanja šire društvene svesti o značaju civilnog sektora u kulturi! I to da se vodi jednim drugim, više profesionalnim vokabularom, pokazivanjem koliko je važna komplementarna uloga civilnog sektora u podsticanju inovativnih pristupa u savremenom umetničkom i kulturnom izrazu, od procesnih formi pozorišnog rada, filmskih i video eksperimenata, razvoja digitalnog, multimedijalnog i internet stvaralaštva do novih participativnih komunikacijskih praksi! Nama je to možda jasno, ali najvećem delu srpske javnosti – nije, a naša politička javnost o tome uopšte ne razmišlja, no civilno društvo posmatra kao „naše“ ili „njihovo“.

Na koji je način moguće unaprediti svest u društvu o neophodnosti saradnje javnog i civilnog sektora u opštem interesu i koji bi mogli da budu koraci nezavisne kulturne scene u procesu zagovaranja za promenu sadašnjih nepovoljnih okolnosti?

M.D.Š. Moramo pokazati – primerima koji su već među nama, kako civilni sektor u najširem smislu može da igra veliku ulogu u otvaranju ustanova kulture ka marginalnim društvenim grupama, ka onim slojevima stanovništva kojima je dostupnost kulturnih dobara otežana, zagovarajući inkluzivne politike i prakse.

Civilni sektor je često okrenut inovativnim umetničkim formama, alternativnom umetničkom izrazu, vezuje se za umetnost u javnom prostoru, potkulture i druge društvene pokrete, popularnu kulturu u najširem smislu te reči. Otuda često i potcenjivanje rada i umetničkih rezultata ostvarenih u okviru ovog sektora – stoga bi uključivanje predstavnika civilnog sektora u rad Ministarstva kulture bilo višestruko značajno.

Civilni sektor ima jak kulturni i kreativni kapital, koji se mora podržavati javnim interresornim politikama, time jačajući ukupni socijalni i kulturni kapital zemlje.

Stoga bi strategija kulturnog razvitka morala da se oslanja i na civilni sektor u kulturi, dajući mu neposrednu pravnu (zakoni), organizaciono-materijalnu (prostor, oprema, pristup javnim resursima, itd.), finansijsku, i moralnu (nagrade i priznanja) podršku za svoje višegodišnje programe i projekte.

Strategija mora da planira odgovarajuće metode implementacije ciljeva i strateških rešenja, kako kroz horizontalno interresorno povezivanje, tako i kroz vertikalno povezivanje politika (unutar resora kulture, od države do opštine), u cilju maksimiziranja podrške i stvaranju vidljivih, jasnih rezultata implementacije strategije. Stoga bi morala i da posebno akcentuje uloge međunarodnih i lokalnih organizacija civilnog društva (poput Europa Nostra Srbija) čije misije odgovaraju strateškim prioritetima.

Odgovornost za donošenje i implementaciju strategije leži u Srbiji pre svega na Ministarstvu (jer je to njegova zakonska odgovornost), ali suštinski leži na svim zainteresovanim stranama. U tom smislu, različita partnerstva, od onih unutar javnog sektora, preko javno-civilnog partnerstva, te na kraju i javno-privatnog partnerstva, postaju modaliteti kroz koja se jedino mogu implementirati dugoročne politike u pravom smislu te reči.

Intervju

Kulturnjaci 2016

RAZGOVARALA

Vesna Milosavljević

Problem širi od problema kulture

Akcija uručenja apela za snemu ministra kulture Zlatka Hasanbegovića premijeru Vladi Hrvatske.

februar 2016.
foto - DAMIR ŽEŽIĆ

Inicijativa Kulturnjaci 2016 stvorila je, nakon formiranja bivše hrvatske vlade, širok front protiv urušavanja godinama razvijanih standarda u kulturi i medijima u Hrvatskoj, pruživši još jedan primer mogućeg otpora radikalnim promenama u kulturnoj politici, zasnovanim na ekstremnim desničarskim stanovištima i prizemnim partiskim interesima.

O posledicama te pogubne politike i mogućnosti-ma njihovog saniranja, kao i o potrebi stalne borbe za javno dobro, u intervjuu za Manek govore članovi Inicijative Kulturnjaci 2016: Urška Raukar, Adrian Pezdirc, Dunja Vejzović, Goran Ferčec, Pavlica Bajšić Brazzoduro, Sabina Sabolović, Naima Balić, Antonija Letinić, Goran Sergej Pistaš, Tihomir Milovac i Dijana Mladenović.

Hrvatska kulturna politika delovala je proteklih godina mnogim kolegama u regionu kao uzor koji treba dostići, posebno u pogledu modela za podršku civilnom društvu u kulturi, ali je za vrlo kratko vreme dosta toga urušeno po dolasku Zlatka Hasanbegovića na čelo Ministarstva kulture, što je i bio razlog za formiranje vaše incijative. Kako to objašnjavate?

Urša Raukar Inicijativa Kulturnjaci 2016 pokrenuta je odmah po formirajući Oreškovićeve Vlade u siječnju 2016. godine, zbog neprihvatljivih radikalnih ideoloških stavova novoizabranog ministra kulture Zlatka Hasanbegovića. Njegove javne izjave kroz dva desetljeća, od proglašavanja ustaša „mučenicima i šehidima“ do nazivanja antifašizma floskulom, kontinuirano su svjedočile o otvorenom revizionističkom i radikalno ideološkom uvjerenju, i za nas je od početka bilo neprihvatljivo da takva osoba vodi bilo koje, a kamoli Ministarstvo kulture. Već njegove prve odluke pokazale su, na žalost, da smo itekako bili u pravu i otvoreno su demonstrirale nakanu oštrog ideološkog zaokreta. Uostalom, potpuno je jasno da je Tomislav Karamarko, čovjek prikrivene ideologije bez ikakve ideologije, upravo s tom namjerom i postavio Hasanbegovića na to mjesto, nadajući se da će mu tako „počistiti“ sva, za njega, opasna područja, od neprofitnih medija preko nezavisne kulture do civilne scene. Cilj je bio „korjenita izmjena legislative i svih propisa“, znači – kulturna revolucija. I doista, ministar je svojski prionuo na posao i krenuo vrlo minuciozno razarati sustav koji je građen desetljećima pokazavši nam cinično koliko je sustav krhak i kako ga je lako razrušiti. Mi smo vjerovali da su dosegnuti standardi u pojedinim područjima javno dobro i meni osobno je bilo nezamislivo da bi to itko išao rušiti, ili, bolje rečeno, bilo mi je nezamislivo da bi čovjek tako ekstremističkih stavova uopće mogao doći u poziciju vlasti i moći. Ova, na sreću, kratka epizoda, pokazala je koliko je sustav krhak i koliko se još mora poraditi na stabilnosti i zaštiti dosegnutih organizacijskih i zakonskih vrijednosti tako da ne budu mogući ovakvi napadi i totalitarističke čistke. No, prije svega, trebali bismo se upitati kako je moguća pojava takve rigidne, ekstremne ideologije i što mi i kao pojedinci i kao društvo možemo i moramo učiniti da obranimo elementarne demokratske i civilizacijske dosege. Ne treba posebno napominjati da je problem puno širi od samo naše lokalne priče, ekstremizmi nadiru i u Europi, od Poljske,

Slovačke, Mađarske do Brexita i zabrinjavajućeg rasta popularnosti ekstremista u Francuskoj i Njemačkoj. O novoizabranom predsjedniku SAD-a da i ne govorimo. Dakle, potpuno je jasno da je zadnji čas da se aktiviramo u obrani slobode i demokracije jer već sutra bi moglo biti kasno.

Posebno se pod udarom prethodne vlade našao civilni sektor koji je, inače, hronično marginalizovan, kao i oblast kulture uopšte. Da li mislite da je napadima na taj sektor zapravo posredno prepoznata/priznata njegova snaga naspram dominantne ideologije koju je želela da zastupa bivša vlada?

Adrian Pezdirc Javna sfera, kao politički prostor za racionalno-kritičku debatu, blisko je povezana s pojmom civilnog društva, kao društvenog prostora za slobodu i solidarnost. Civilno društvo je zajednica aktera čiji su pravni oblici udruživanja dobrovoljni, što znači da njegovi članovi imaju moć interpretacije i transformacije društvenih i političkih struktura unutar kojih djeluju.

Nezavisna kultura postaje nova činjenica kulturno-političkog života ulaskom aktera ovoga polja u područje kulturne politike i stvaranjem vlastitog sustava djelovanja unutar postojećeg. Umjesto demokratizacije kulturnog sustava, pojavila su se dva paralelna sustava od kojih je jedan intenzivno moderniziran putem internacionalizacije, izgradnje kapaciteta i profesionalizacije, dok je drugi očuvan unutar starih obrazaca djelovanja tradicionalne birokracije i državnog staranja. U zadnjih desetak godina, djelovanjem «kulturnih politika odozdo» došlo je do osnivanja „Zagrebačkog centra za nezavisnu kulturu i mlade“, javne neprofitne ustanove u kulturi ute-mljene na novom modelu civilno-javnog partnerstva, fondacije „Kultura Nova“ koja pruža stručnu i finansijsku podršku programima organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti, mreže „Clubture“ i drugih inicijativa koje su intervenirale u postojeći sustav kulturne politike RH.

Razlozi napada prošle vlade na civilni sektor su, narančno, ideološki - ta poruka je bila vrlo jasna pri ukidanju Povjerenstva za neprofitne medije - i nalaze se upravo u kapacitetu koji je civilni sektor pokazao u vidu intervencija u dominantni sustav vrijednosti i klasifikacijski sustav kulturne politike. Svakako ne leže u materijalnim resursima, koji su vrlo maleni - npr. zaklada „Kultura

KULTURNIČKI ZAVOD RH

Javni apel Vladi Republike Hrvatske za smjenu ministra kulture Zlatka Hasanbegovića

50 – VLADA REPUBLIKE HRVATSKE	
Primljeno:	- 14 - 02 - 2016
Klasifikacija:	
	JU 300
Urudžbeni broj:	Pri. Vn.

Mi, dolje potpisani, kulturne radnice i radnici, smatramo da svjedočimo trenutku u kojem je resor kulture ugrožen i ponižen odlukom nove Vlade Republike Hrvatske da ga prepusti Zlatku Hasanbegoviću, znanstveniku potpune nekompetentnosti u upravljanju sustavom kulturnih institucija i svih segmenata kulturne proizvodnje, poznavanju mehanizama lokalnih i međunarodnih surađnji i uključivanju u europskih fondova za kulturu, te čovjeku krajnje neprihvatljivih reakcionarnih

Akcija uručenja apela za smenu ministra kulture Zlatka Hasanbegovića premijeru i Vladi Hrvatske, februar 2016.

FOTO — DAMIR ŽIŽIĆ

Nova" koja pruža podršku tzv. hladnom pogonu organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti raspolaže budžetom jednog hrvatskog du-gometražnog filma.

Osim toga, civilni sektor pruža i kontrolu rada institucija u vidu praćenja njihovog djelovanja u javnom interesu, a i sve češće, obavlja ulogu institucija, te je zbog tog bio vrlo opasan za prethodnu vlast.

Npr., dio svoje snage mobilizacije, širi civilni sektor je pokazao ujedinivši više od 250 civilnih udružica, neprofitnih organizacija i sindikata u inicijativu „Hrvatska može bolje“ s ciljem provedbe cjelovite kurikularne reforme čiji je mirni prosvjed 01/06/2016 na Trgu bana Josipa Jelačića u Zagrebu podržalo preko 50 000 gradanki i gradana s još 13 gradova Hrvatske, ali i ispred ambasada RH u Europi i svijetu.

Da li neimenovanje Zlatka Hasanbegovića za ministra kulture u novoj Vladi Hrvatske doživljavate kao sopstveni uspeh?

Dunja Vejzović Ne smatram neimenovanje Hasanbegović našim ličnim uspjehom iako sam ponosna za onaj mali djelić mojeg sudjelovanja koji je tome pridonio. Bez djelovanja jakih grupa, boraca za demokraciju, kao što su to Kulturnaci u današnje vrijeme teško je postići značajne pomake u društvu. Problem s kojim se suočavamo nije vezan samo uz imena i osobe, već uz stavove i ciljeve političara. Spajanje umjetnika u grupu i javno istupanje izraz je naše demokratske odgovornosti. Mislim da je naše djelovanje senzibiliziralo stanovništvo za neophodno očuvanja vrijednosti slobode općenito.

Iako ste dobili podršku više hiljada umetnika, kulturnih radnika i stručnjaka iz raznih oblasti, kao i kolega iz regiona i inostranstva, retorika koja je bila inicijacija za vaše aktivnosti je opstala i za vreme predizborne kampanje, pa je čak dobrim delom korišćena i u nastupima SDP-a i njenog lidera Zorana Milanovića. Zašto čak i umerene stranke u Hrvatskoj koketiraju sa desnicom i udovoljavaju njenim očekivanjima, odnosno ne usuđuju se da jasno zastupaju principe demokratskog, slobodnog, tolerantnog i otvorenog društva?

Goran Ferčec Podrška koju je inicijativa kulturnjaci 2016 dobila, i koja, treba napomenuti, nije došla samo iz redova radnika u kulturi već i od velikog broja građana i gradanki, znak je podrške kulturnom sektoru ali i izravna kritika ideologizacije institucija kulture, a iznad svega, jasan iskaz otpora prema političkoj situaciji u Hrvatskoj koja, prateći globalne trendove, otvara prostor usponu radikalnih nacionalističkih i revizionističkih tendencija. Potpisnici apela shvatili su inicijativu kulturnjaka kao problem širi od problema kulture, a desnu retoriku kao paravan za puno opasnije ideje i namjere.

Retorika desnice, tek je uvjetno problem, jer desnica, pa i njezina retorika, legitimna je politička opcija u višepartijskom parlamentarnom sustavu. S njezinim se načelima i stavovima možemo slagati ili ne, biti kritični i upućivati na opasnosti dvosmislenosti kojima može manipulirati. No, problem je kada desnica svojom retorikom počne relativizirati povijesne činjenice, pa u kratkom vremenu neprimjetno prijede granicu i postane retorika ekskluzije, naglašenog nacionalizma, revizionizma, političke manipulacije, ukratko, retorika fašizma.

Problem takve retorike nije nikakva nova praksa, niti je vezana samo uz jezik politike, nego uz jezik cijelog jednog društva. Ona je prisutna u hrvatskom političkom i socijalnom diskursu od devedesetih i na njoj je zasnovan cijeli jedan socijalni identitet, jedan kolektivni nacionalni organizam. Ta i takva retorika nije ekskluzivna, već se provlači kroz sve slojeve društva, držeći ga neprestano u stanju „ratovanja“ sa svakim „drugim“ i svakim onim koji ispada van identitetskog okvira tog nacionalnog organizma.

Moje mišljenje je da u Hrvatskoj odnos prema povijesnoj činjenici fašizma i prema njegovim retoričkim manifestacijama danas ima pomalo fetišistički karakter, ideologija naslijedena poput bunde ili komada nakita koje post-tranzicijsko građanstvo po potrebi i s obzirom na okolnosti „nosi“. Većina pripadnika tog građanstva se zapravo ne nikada izjašnjava, samo se ponekad okite. Čast iznimkama, ali većina tek deklarativno formira kritički stav prema toj retorici i problemima koje ona inicira.

Slučaj bivšeg premijera Milanovića, koji je pred posljednje izbore u rujnu ove godine, radikalizirao sadržaj svog političkog iskaza pretpostavljajući da će time valjda

udobrovoljiti biračko tijelo sklono desnicu, primjer je loše političke odluke kao posljedice pogrešnog shvaćanja što ideološki stav i političko djelovanje zapravo jesu. Milanovićev postupak nije samo retorički pogrešan, već predstavlja jednu maniru autokracije, sirovosti i mačizma koja izbija čak i van metaforičkog okvira „prljave politike“.

Zbog čega je antifašizam problem?

Pavlica Bajšić Brazzoduro Moja generacija je svjedok vremena u kojem se događa smjena epoha, jedna zamjena društvenih, demografskih pa i kulturoloških obrazaca. Od krvavih ratova na našim prostorima, odbacivanja socijalizma i zagrljaja potrošačkog kvaziliberalnog društva, imigracijskog vala pred kojim je Europa pala kao ideja i mogućnost istinske zajednice humanih načela, pa sve do ovogodišnje smrti Davida Bowieja, Princea i Leonarda Cohena.

Sasvim je sigurno da svijet u očima moje generacije više neće biti isti. I bit će nam sve teže u njemu naći smisao. Prepostavljam da se radi o atmosferi nalik onoj 30-ih godina XX. stoljeća. I čini se da se ono što je u našem djetinjstvu i mladosti bilo neupitno – a to je Ustavom zapisana bezuvjetna osuda svih progona temeljenih na drugačijosti i drugosti – relativizira i dovodi u pitanje raznim revizionističkim težnjama i jačanjem desnice u regiji i Europi.

Upravo zato vidim antifašizam bitnim, kao crtu ispod koje moramo svi ponovo ustati ujedinjeni. To je za mene crta na kojoj se brani ili, bolje rečeno, ponovo traži zgaženo lice društva u kojem živimo, kako god se ono nominalno zvalo i kojom god zastavom mahalo. Lice koje treba promovirati heterogenost nasuprot homogenosti. Razvoj nasuprot recidiva. Rast nasuprot zastoja.

Inicijativa Kulturnjaci 2016 reagovala je i na problematične situacije u oblasti obrazovanja (Kurikularna reforma, Plenum Filozofskog fakulteta...). Koliko ste zadovoljni podrškom tih drugih sektora akterima u oblasti kulture i da li je i kako moguće unaprediti svest o potrebi povezivanja i jačanja solidarnosti zarad javnog dobra?

Sabina sabolović U Hrvatskoj, prvenstveno na nevladinoj sceni, ali i općenito u kritičkim krugovima kontinuirano postoji prilična doza solidarnosti. Ona je postojala i

prije nego što je u zadnjih godinu dana situacija postala drastična i kada je djelovanje mnogih inicijativa ugroženo. Kroz godine su se uspostavljale platforme, mreže i taktičke koalicije, ne samo da bismo sprječili neku štetu nego i da bi proaktivno sudjelovali u gradnji različitih institucija, da bismo zajedno inzistirali na demokratizaciji sustava upravljanja svim vrstama javnog dobra. Važno je istaknuti da je niz ljudi sustavno i predano radio na tome. Ova se dobra praksa nastavila, inicijativa Kulturnjaka je bila, kao što spominjete, glasna u mnogim recentnim primjerima urušavanja slobode govora i izbora (od gašenja neprofitnih medija i klerikalizacije sustava javnog informiranja do prava na abortus). Dobivali smo i puno podrške za naše zahtjeve s raznih strana i čini da se je, bar za neko vrijeme, većem broju ljudi postalo jasno značenje maksime: jedan svijet - jedna borba.

Šta je sve urušeno za vreme prethodne vlade?

Naima Balić Prvenstveno povjerenje onih građana koji su glasali za „promjene“. Urušeno je povjerenje u poteze, namjere, obećane reforme, nereagiranja na zahtjeve, petnici, pisma kojima su traženi susreti. Bez obzira na kratko trajanje Vlade, koja je samu sebe srušila s partnerom koji nije htio prihvatići da je u koaliciji (!), moglo se puno toga učiniti ili makar sačuvati ono što je bilo kvalitetno započeto, (npr. prva čitanja zakona) i što je trebalo nastaviti drugim ili trećim čitanjem u Saboru.

U području kulture, Ministarstvu kulture, a vodio ga je dr. Zlatko Hasanbegović uz zamjenicu dr. Anu Lederer, dogodilo se sve ono što je bilo nezamislivo. Prvi potez bilo je raspuštanje Stručnog povjerenstva za neprofitne medije i najava ukinuća sredstava (što je učinjeno) iako se ta sredstva kao namjenska, povlače iz igara na sreću. Sam rječnik ministra ZH bio je izuzetno radikalni, on kao povjesničar ima ekstremna povijesna i politička stajališta, za njega je antifašizam floskula, nije raščistio povijesne činjenice II. svjetskog rata, ZAVNOH-a, stvaranja Republike Hrvatske u okviru SFRJ. Nametnuo je umjetnicima, stvaraocima, udrugama u kulturi osjećaj krivnje što su se uopće usudili javljati na natječaje potpore tako da se u tiskovinama stvorio termin „uhljebi u kulturi“, što je u široj javnosti izazvalo odium prema stvarateljima kulture i participantima te iste kulture.

Kultura nije trošak, njoj se čini ekomska šteta, kreativne industrije donose prihod i radna mjesta. Mnoge

umjetničke forme i kulturne djelatnosti bez subvencioniranja naprsto ne mogu opstati. Kultura ne može biti na tržištu jer ono ima svoje mehanizme valorizacije proizvoda, koji su drugačiji od mehanizama valorizacije koji vrijede na području kulture. Zaboravlja se na doprinos kulture ekonomskom razvitku zemlje (nove aktivnosti, projekt nezavisne kulture, nova radna mjesta, razvijanje kulturnog turizma, privlačenje novih industrija, stvaranje nove slike regija, gradova, mjesta...). U dodjeli finansijskih sredstava, subvencijama programima pristigli su na natječaj javnih potreba u kulturi MK, kulturna vijeća kao savjetodavna tijela predlagala su objektivno ponudene programe ministru za potporu. Dosadašnja praksa bila je da ministar prihvati prijedloge savjetodavnih tijela vijeća za kulturu što se u mandatu ministra ZH nije dogodilo tako da su neki članovi vijeća podnijeli ostavke. Npr. Drama HNK Rijeka nije dobila uopće nikakva sredstva za svoj program jer je intendant HNK Rijeka tada bio Oliver Frlić. Ministar nije htio potvrditi ni novog intendantu dr. Marina Blaževića. Smanjivao je i ukidao sredstva izdavačima Editu, Novostima, Zarezu.

Od ministra smo očekivali promicanje stvarnog dijaloga između davatelja i primatelja kulturnih sadržaja, razumijevanje kulturne politike, suradnju s civilnim društvom u kome se uvažava različitost stvaralaštva, pluralizam mišljenja i sloboda izražavanja.

Ništa se od naših očekivanja nije ostvarilo. Mijenjao je članove kulturnih vijeća (ima pravo to činiti, ali praksa je bila javni poziv udrugama, institucijama, osobama iz kulture na predlaganje kandidata za članove vijeća), mijenjao je i smjenjivao ravnatelje, članove upravnih vijeća institucija, udruga. Sve to može ali uz odgovornost za učinjeno.

Prethodna Vlada pokazala je arogantnost i ignoranciju prema problemima koje je sama stvarala ne osluškujući i ne htijući čuti narod kojim je nemušto pokušavala upravljati. 50.000 ljudi okupilo se na Trgu bana Jelačića u Zagrebu protestirajući zbog obustave kurikularne reforme, klerikalizacije društva a od Vlade, premijera Oreškovića nikakve reakcije nije bilo, osim neistina da se kurikularna reforma nastavlja. Kako? Tako da se sve treba raditi iz početka! Opet veliko NIŠTA.

Ključna institucija za podršku civilnom društvu je Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, čija su sredstva najpre smanjena na 50, a potom

na 70 odsto. Šta bi prema vašem mišljenju bilo potrebno uraditi da se osigura stabilno finansiranje civilnog društva i spreče eventualni novi pokušaji njegovog iscrpljivanja i slabljenja?

Antonija Letinić Iako je dijalog s prethodnom Vladom izostao, vjerujemo da će nova Vlada biti nešto senzibilnija i otvorenija. Vjerujemo također da nova Vlada ima svijest o ulozi i važnosti civilnog društva te da će raditi na stabilizaciji i snaženju sektora. Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva jedna je od ključnih institucija za razvoj ovog sektora jer svojim radom i djelovanjem radi na snaženju, kapacitiranju i razvoju organizacija civilnog društva i njihovih programa. Njezina ključna uloga u pripremanju je organizacija za upravljanje projektima i vođenje većih projekata financiranih sredstvima Europske unije. U tom smislu ona je ključna poluga za osiguravanje baze rada organizacija civilnog društva te njihovo daljnje jačanje. Tako da bez njezinog djelovanja teško da se organizacije mogu snaći i održati u tako golemim, te administrativno i financijski zahtjevnim i iscrpljujućim projektima koji pritom nisu nevažni ni za povlačenje sredstava iz EU, kao ni za cijelokupni državni proračun. O utjecaju i ulozi koju igraju u širem društvenom kontekstu pretpostavljamo da ovdje ne treba

ni govoriti. No, ono što je problematično u cijelokupnoj promjeni klime jest pitanje slabljenja socijalne države i prebacivanje tereta institucionalne (dis)funkcionalnosti na sektor civilnog društva. Tako da organizacije civilnog društva više ne ispunjavaju samo one zadaće koje su prvotno imali već preuzimaju sve veći teret odradivanja posla za koji država ili više ne mari ili nije u novoj konstellaciji u mogućnosti obavljati. U tom i takvom kontekstu, snaženje civilnog društva u svrhu ispunjavanja praznina koje ostavlja država nije dobar smjer razvoja jer se time drugim sredstvima onemogućuje civilno društvo da doprinosi razvoju sustava već održavanju privida statusa quo. Stoga bi bilo iznimno važno čuvati stecene vrijednosti i prava koja su građani izborili kroz različite povjesne etape i kroz različite političke procese, a dopustiti civilnom društву da doprinosi razvoju društva, unapređivanju različitih modela, izvršavanju uloge korektiva sustava, otvaranju participaciji i inkluzivnosti.

Od nove ministarke kulture Nine Obuljen Koržinek očekujete i reviziju pogubnih odluka donetih za vreme ministra Hasanbegovića, posebno u oblasti medija, kulturnih veća i civilnog društva, kao i povećanje budžeta za kulturu na 1% i nastavak decentralizacije u upravljanju kulturnim sektorom.

Akcija prekrivanja skulpture Prženjeno sunce Ivana Kožarića u Zagrebu kojom je, na dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske pre 75 godina, simbolično ukazano na reutrasaciju i „pomirčinu svesti i svesti“ društva, 10. april 2016.
Foto – JASENKO RASOL

Kulturnjaci 2016 – protestna tribina *Zašto smo potpisali*, Novinarski dom, Zagreb, 1. mart 2016.
Foto – DAMIR ŽIŽIĆ

Koja su vaša konkretna očekivanja u tim oblastima i šta mislite da će biti najveći izazovi?

Goran Sergej Pristaš Kratki mandat Zlatka Hasanbegovića proizveo je veliku štetu i vratio nas barem desetak godina unazad. Postoje neka goruća pitanja na koje će odgovori brzo doći, a to su proračun za sljedeću godinu u kojem je bilo planirano drastično rezanje potpore samostalnim umjetnicima. Takoder, iz novog proračuna očekujemo tendenciju rasta udjela za kulturu. Vrlo brzo će biti vidljivo i iza kojih kriterija će stati Ministarstvo kad dođe do objave odluka kulturnih vijeća koja je Hasanbegović postavio, a velikim dijelom su popunjeni ideološkim kadrom. Međutim, najveći izazov je zasigurno pitanje osiguranja institucija i procedura koje su razvijene u svrhu decentralizacije odlučivanja u kulturi. Ministrica Obuljen u svojim stavovima izražava namjeru ka daljnjoj decentralizaciji kakva je započeta osnivanjem HAVC-a i Zaklade Kultura Nova, ali recentna zbivanja su pokazala koliko je taj sustav krhak. Dakle, mora se iznaći način da se sustav stabilizira i da ne ovisi o svojevolji Ministra, a to podrazumijeva zakonske promjene kako u polju definicije rada kulturnih vijeća tako i u polju šire kulturne politike. Dakle, očekujemo istovremenu korekciju svih štetnih odluka bivšeg ministra, ali i projektivnu politiku novog tima uskladenu s najvišim standardima pluralnog društva.

Šta bi trebalo da budu osnove strategije razvoja kulture u Hrvatskoj?

Tihomir Milovac O praktičnim važnostima donošenja strategija kulture u Hrvatskoj intenzivno se govori već duže vrijeme. Zadnjih desetak godina bilo je više ili manje uspjeha u njihovom donošenju na različitim razinama, od gradova, županija do Ministarstva kulture, a i obaveza je institucionalnog i nezavisnog kulturnog sektora da strateški planiraju i donose adekvatne dokumente. No, temeljni problem nekonzistentne implementacije donesenih planova zajednički je svima i gotovo uvijek je vezan za stabilnost, odnosno nestabilnost njihovog finansiranja. Ulaskom Hrvatske u EU donošenje strateških planova postalo je dio nužnih procesa upravljanja kulturom uopće jer su oni uvjet za dobivanje sredstava iz europskih strukturnih fondova. Dakle, jedan od najvažnijih elemenata u lancu kulturnog razvoja bez obzira radi li se o kulturnoj proizvodnji ili pak o zaštiti baštine, jest stabilno financiranje s mogućnošću višegodišnjeg planiranja, odnosno uvodenje jasnije kulturne ekonomije.

U sadržanom smislu, koji se temelji na javnim politikama, strategije se razlikuju u odnosu na mjesto i funkciju zbog kojih se donose pa zbog toga ne treba govoriti o jednoj jedinstvenoj strategiji. Međutim možemo govoriti o načelima koja bi trebala biti ujednačena na nacionalnom nivou, odnosno usmjerena nacionalnom strategijom koja uzima u obzir sve čimbenike, od gospodarstva i financija do kulture. Tek na osnovu nacionalne strategije moguće je donijeti i jasnije kulturne politike u sadržanom smislu. Budući da Hrvatska nema jasnou nacionalnu politiku za sada možemo govoriti samo o načelima koja bi trebala poštivati u izradi strategija.

Prvenstveno njena društvena otvorenost tako da je kultura dezideologizirana, da je otvoreno polje za kreativne izražajne različitosti te da potiče njihovu društvenu opravdanost, zatim da jača nezavisni, ali ne da pri tome zapušta institucionalni kulturni sektor... Ovdje treba spomenuti i sustavnu brigu za sve radnike u kulturi, odnosno za njihov stabilan društveni i umjetnički status. I naravno, sve strategije se moraju donijeti „odozdol“ uz značajno uključenje partikularnih kulturnih sektora, nikako „odozgor“ kao što je to bio slučaj za vrijeme ministrovanja Hasanbegovića i njegovim pokušajem etatizacije kulture.

Izrazili ste očekivanje da će nova ministarka, za koju mediji kažu da je po volji i desnice i levice, voditi računa o kulturi nezavisno od ideoloških stremljenja. Na osnovu čega to očekujete?

Dijana Mlađenović Prvo, na osnovi referenci dosadašnjeg dužnosničkog, znanstvenog i profesionalnog angažmana nove ministricе. Njena retorika već u prvim danima mandata zagovara dijalog, zakonitost i apolitičnost. Što zapravo znači otvorenost prema mišljenju struke, spremnost za unaprjeđenjem regulative i njegove kvalitetne primjene te uključivost i svjetonazorska otvorenost. Dakle, nešto sasvim suprotno onome čemu smo svjedočili u vrijeme kratkoročnog mandata prethodnog Ministarstva.

A drugo, na temelju potreba struke i javnosti da rad Ministarstva prouzroči konačno i neke veće učinke, po kriteriju izvrsnosti, pluralnosti, kompetentnosti i slobode. Dakle kroz princip strateških, a ne ideoloških reformi.

Novi modeli samoorganizacije

O
12 principa
i
pratećim teškoćama

TEKST

Irena Ristić

Rad „Proba”, zasnovan na diskurzivnom ogledu i zvučnoj instalaciji, ispituje moguće vidove samoorganizovanja koji odgovaraju akterima kulturne produkcije na lokalnom nivou. U istraživanju je učestvovalo 11 umetnika i kulturnih aktivistaⁱ, pozvanih zbog stečenog iskustva u samoorganizovanim praksama. Pri izboru se vodilo računa o pluralitetu, posebno u pogledu zastupljenosti potencijalno različitih ideoloških pozicija. Organizovana je serija dijaloga, a pitanja su bila kreirana tako da se odnose na operativne principe i uslove nastanka novog modela samoorganizovanja koji bi bio stvoren po merilima samih aktera. Transkriptima je priključen i finalni dijalog koji je izведен javno uz učešće publike, kao rezime istraživanja i osvrt na zaključkeⁱⁱ.

i —
Hvala učesnicima dijaloga:
Draganu Protiću, Igoru
Korugi, Vahidi Ramujić,
Vladi Novakoviću, Mirjani
Bobi Stojadinović, Milici
Ivić, Nebojsi Milikiću, Noi
Traister, Tanji Marković,
Marieli Cvetić i Nikoli Radić
Lucatiju.

ii —
Rad „Proba“ izведен je 23.
maja 2016. u Beogradu u okviru medunarodnog projekta
„Actopolis“ Goethe Instituta,
čije je beogradsko izdanie
„Formalne neformalne. Beogradska samoorganizovana
kulturna produkcija“ osmisila
kustoskinja Boba Mirjana
Stojadinović.

Principi funkcionisanja

O mehanizmima funkcionisanja i delovanja u okviru novog konstrukta koji bi bio napravljen prema ličnim merilima, učesnici su govorili uz osvrт na svoja prethodna iskustva i analogije sa praksama kao što su zadruge, komune, skupštine stanara, kooperative i/ili grupe solidarne razmene. Ovde će biti razmotreni i opisani svi pomenuti principi u svetlu eventualnih ukrštanja i mimohoda.

1 –

Pluralitet je jedan od prvih principa na kome insistira većina. Koriste se različiti termini kao što su „diverzitet”, „raznolikost” i „polifonost”, sa namerom da se istakne heterogenost grupne strukture. Pluralitet prepostavlja polifunkcionalne kolektive koji privlače, okupljaju i razvijaju različite sadržaje i smernice i koji se zasnivaju na generacijskom, strukovnom i subkulturnom ukrštanju: „treba razbiti sve te mnogostrane podrazumevajuće stvari, vršnjačko usaglašavanje i svako drugo, sve to skloniti u stranu i prići tome uz pristajanje na rizik”. U osnovi ovog principa leži uverenje da se svaka vrsta getoizacije može reprodukovati „ili obnoviti samo iz svog zabrana, samo iz svog džepa”.

2 –

Otvorenost i propustljivost granica je princip koji prepostavlja dinamičnu strukturu, uz visok stepen fluktuacije. Jedan od sagovornika kaže da mora postojati „promaja” dok drugi koriste metaforu „otvorenih vrata”. Otvorenost same strukture u najvećoj meri zavisi od načina komunikacije, a odnosi se na: dostupnost, transparentnost i inkluzivnost kada je u pitanju eksterna, odnosno na eksplicitnost kada je u pitanju interna komunikacija. Princip je direktno povezan sa prethodnim, jer se razvojni potencijal prepoznaće u potrebi kojom se novina izjednačava sa drugošću.

3 –

Autorefleksivnost je jedno od svojstava, ali i princip koji omogućuje procenu postignutog u funkciji korektiva: „tako prakse uvek evoluiraju u neki novi hibrid u odnosu na prethodni”. Pluralitet različitih praksi i predloga, koje se kontinuirano promišljaju, procenjuju i prolaze kroz proces selekcije, daje i vitalnost praksi: „Stalno se postavljaju pitanja: šta je urađeno, šta je postignuto, šta treba dalje? Time scena dobija na pokretljivosti i dinamičnosti, bez okoštanja kakvo se javlja u institucijama”.

4 –

Fleksibilnost u funkcionisanju je princip koji garantuje adaptibilnost, otpornost i proces rekreiranja – podešavanje prvo bitnih odluka i prepostavki sa realnim okolnostima: „sve se testira u praksi i isprobava; model mora da bude fleksibilan i pokretljiv, kao otvoreni prostor za eksperiment”. Potrebno je raditi na koordinaciji zajedničkih i individualnih potreba. Pri odlučivanju razmatraju se svi predlozi, a bira se po zajednički usvojenom kriterijumu koji može varirati u odnosu na zahteve grupe. „Potrebne su brze reakcije”, kaže jedan glas, „život, otvoreni sistem u kome se nešto dešava iznenada.”

5 –

Samoupravljanje je princip koji se zasniva na egalitarnosti i participaciji, kako u odlučivanju tako i u preuzimanju odgovornosti, kažu učesnici. Otvoreni participativni modeli polaze od prepostavke da je učešće svih neophodno kako zbog sadržaja koje aktivitet donosi, tako i zbog identifikacije sa zajedničkim ciljevima, a, sledstveno, i zbog stepena motivacije. Kako je u jednom dijalogu istaknuto, potrebno je „kreirati kontekst za emancipaciju svakog pojedinca, ohrabriti participaciju, omogućiti da se uključe oni kojima to nije lako, ali poštovati i neuključenost, kada je to ljudima potrebno”.

6 –

Podela i svest o odgovornosti je jedan od kritičnih principa, navodi se u dijalozima, jer iskustva iz prakse govore o teškoćama njegove realizacije. Podela zadataka unutar kolektiva prepostavlja visok stepen samosvesti svih uključenih aktera, komplementarnost i sagledavanje delovanja spram različitih kompetencija koje doprinose zajedničkoj nameri, što ujedno uključuje i dobro poznavanje individualnih sposobnosti, kao i njihovih ograničenja: „Kako moji kapaciteti korespondiraju sa tvojim i kako se dopunjujemo i delujemo zajednički”?

7 –

Zajedničko ulaganje nasuprot okupaciji zajedničkog je princip koji se potencira kada se govorio o radu, delovanju i svojini, jer „nije cilj profit već briga za članstvo i okolinu”. Princip podrazumeva odustajanje od posedovanja kao nametnutog sistema i promenu ophodenja koja iz toga proizilazi: „Sve možeš da koristiš, da daješ i da ti se vraća”. Ili se umesto posedovanja razmatra mehanizam korišćenja u svetlu reciprociteta: „Koliko daješ toliko ti se vraća”.

8 –

Razmena i demokratičnost znanja odnosi se na princip potpune otvorenosti unutar zajednice za različite vidove međudejstva, posebno kada su u pitanju nematerijalni resursi kao što su informacije, veštine, znanja, vreme i sl. U osnovi leži usmerenost na samoedukaciju i brigu za zajednicu. Učesnici se, ipak, razilaze kada govore o opsegu razmene. Jedna od sagovornica opisuje manju „zajednicu koja se organizuje kako bi pojedinci u njoj nešto dali i dobili, bez opipljivog spoljnog cilja”. Model zatvorenih zajednica nije blizak većini i pojavljuje se samo u jednom dijalogu, mada se princip razmene ističe kao veoma važan u svim ostalim, uz uslov otvorenosti prema drugima i realne inkluzivnosti, koja omogućuje razmenu resursa među svima koji u tome žele da participiraju.

9 –

Struktura se često ističe u dijalozima kao nužna za rad i zajedničko delovanje, a percipira se kroz postojanje konkretnog javnog prostora: „potrebno je nešto oko čega se ljudi fizički okupljaju, nešto što prostorno i vremenski postoji trajno, nešto oko čega ljudi mogu te svoje jedinstvenosti da uspostave, fizičko-prostorni entitet koji će moći da iznese neku vrstu veze”. Javni prostor se doživljava kao okupljalište, fokusna tačka i poligon za eksperiment – mesto koje mora biti bezbedno, mora akterima pružiti minimum sigurnosti od spoljnih pritisaka i unutrašnjih nesklada. Treba obratiti pažnju da je princip strukture delimično u koliziji sa prva četiri principa, jer oni prepostavljaju visok stepen pokretljivosti i dinamiku koja može ugroziti stabilnost, a sledstveno i doživljaj sigurnosti. Stoga je logično da se potreba za strukturu iskazuje kroz promišljanje novog zajedničkog prostora, čije funkcionisanje nije nužno bazirano na nametnutim ili rigidnim pravilima.

10 –

Programska i politička autonomija je princip koji se najčešće pominje pri razmatranju samoorganizovane scene potencijalno konsolidovane oko određenog prostora ili strukture. Odnosi se na donošenje odluka i potpunu slobodu javnog delovanja, kao i regulisanja proizvodnog procesa. Kada se pominje ovaj princip, u prvi plan dolazi pitanje održivosti. Ipak, bez obzira na odnose ekonomski zavisnosti „odluke pravimo Mi”.

11 –

Emergentnost je princip koji polazi od prepostavke da samoorganizovana scena treba da bude konstrukt koji sebe pravi, prostor zajedničkih invencija: „nema tačnih predviđanja kako bi sve to trebalo da izgleda, neke stvari se moraju dogadati”. Mora da postoji „protočnost i neimenovanje medija, proces koji sebi dozvoljava razne iskorake”. Iz iskaza se prepoznaje da je proces samostvaranja usko povezan sa produkcijom; jasno je, dakle, da zavisi od sadržaja koji scena proizvodi: „Javni dogadaj me interesuje kao skup neproverenih formata koji se provjeravaju na licu mesta„, s tim što se produkcija u većini iskaza razmatra, ne kao sredstvo izraza, već kao sredstvo intervencije. Emergentni proces se izjednačava sa društvenim i preuzima primat nad produktom. Manji broj sagovornika, kada govori o emergentnosti, stavlja akcenat na eksperimentisanje i uslov novine u samoj produkciji, bez osvrta na društvene konsekvene.

12 –

Borbenost i aktivitet su principi koji prepostavljaju svesnost o sopstvenom položaju, o uzrocima i karakteristikama tog položaja, a posebno o poziciji u sistemskoj konstellaciji i određenoj socijalnoj ulozi u odnosu na klasnu pripadnost. Princip, takođe, prepostavlja spremnost aktera samoorganizovane scene da preuzmu odgovornost i mobiliju svoje snage u praksama otpora. Reč „borba“ se učestalo pojavljuje u dijalozima, a pojedini tako definišu sam pojam samoorganizacije, poništavajući izdvajanje kulturne scene u odnosu na društvenu. U dijalozima se razmatra i subverzivnost delovanja, tačnije mogućnosti da se subvertuje sistem koji asimiluje svaku vrstu aktiviteta. Ostaje otvoreno kakva je vrsta subverzije moguća u uslovima aktuelne distribucije moći i oportunističkih režima: „Možda je poslednje mesto subverzivnosti neka vrsta etike”, kaže jedna od učesnica i tako postavlja implicitni temelj svih principa koji je malo ko pomenuo.

**Uslovi
nastanka**

Sagovornici pokazuju visok stepen saglasnosti kada govore o formativnim procesima. Kao ključni uslov za nastajanje novog modela samoorganizacije navodi se povezivanje na osnovu interesa i ciljeva: nužno je poklapanje individualnih ciljeva sa zajedničkim ili ugradivanje individualnih u zajednički cilj. Kao drugi uslov navodi se

visok stepen ujedinjenosti i solidarnosti, „prepoznavanje zajedničkog kao teritorije koja donosi boljšak”, delovanje koje je intrinzički motivisano i potkrepljuje se grupnom kohezijom, a koje, opet, povratno deluje na stepen ujedinjenosti. Kako se ističe u jednom dijalogu: „prag solidarnosti na istom pomaže da se iznudri nova snaga”. Kao treći uslov navodi se politička stabilnost i prepoznavanje zajedničke ideološke matrice. „Sve organizacije su ili ideološke ili interesne” iskaz je sa kojim se slaže većina, mada jedan izdvojeni glas razmatra mogućnost „raskrinkavanja”, koje opisuje kao napuštanje postojećih društvenih uloga, odnosno izmeštanje iz zadatih, često ideološki obojenih, pozicija. Čini se da je ovaj manjinski glas u izrazitoj koliziji sa uslovom ideološke konzistentnosti, mada treba imati u vidu da učesnik govori o široj platformi, nekoj vrsti samoorganizovanog pokreta čije nastajanje posmatra kao dugoročni društveni proces kreiranja zajedničke pozicije.

Pri proveri da li je zajednička ideološka matrica, zadata, nužna u modelu koji odgovara njihovim potrebama, stavovi skoro da su polarizovani. Pojedini akteri negiraju nužnost ideološke konzistentnosti, dok drugi na njoj insistiraju. Ovde će biti razmotreni varijeteti svih tumačenja dve naizgled isključive pozicije:

a) Nema zajedničke ideologije - tvrdi nekolicina, mada su dalja obrazloženja ove pozicije raznorodna i specifikuju razloge:

- Ideologije nema, jer „postoji samo praksa ideološkog koketiranja: ne možemo da se držimo čistih ideoloških pozicija, jer si stalno prinuđen da se snalaziš na razinama spoljašnjih i egzistencijalnih zahteva, ono što radiš u realnosti je u neskladu sa ličnim uverenjima. I mi svi to radimo, ali treba da kažemo da to radimo!”
- Ideologija je irelevantna u proizvodnji novog: „Nije ideologija razlog okupljanja. Ako pravite nešto novo, ne možete to praviti od postojećih principa”. Ovde se ideološka matrica posmatra kao faktor ograničenja kreativnosti i izvor potencijalnog raskola. U dijalogu se ističe da je potrebna „sinergija i etički putokazi, ali bez potrebe da se o tome govori”.
- U praksi, ideologija je stvar pregovora, jer treba stvoriti model u kome svi mogu da prepoznuju svoj interes i da zadovolje svoje potrebe (od mikro do makro nivoa). Posebno u proizvodnim modelima koji pretenduju da stvore ekonomsku osnovu za politički

uticaj, važno je da postoji „šira lepeza učesnika, jer sve političke partije, sve ideološke pozicije, sve treba uključiti: i nacionaliste, i liberalne, i komuniste!”

b) Nužna je politička stabilnost i jasna, eksplicitno formulisana (leva) ideološka pozicija - insistira, ipak, većina sagovornika. „Nedostatno je učešće u organizaciji koja je ideološki heterogena”. Ideologija je osnov prepoznavanja i povezanosti, uslov zajedništva, jer ideološka konzistentnost omogućuje opstanak: što je pozicija jasnije artikulisana i čvršće utemeljena, zajednica je uspešnija u ostvarenju svojih ciljeva. Upravo zbog toga je ključno da postoji zajednička ideologija koja je osvećena i eksplicitno formulisana. U osnovi ovog stava leži pretpostavka da „ideologija uvek radi, uvek smo u mreži ideologije, samo je pitanje koliko smo toga svesni”.

Evidentan je i očekivan visok stepen isključivosti u iskazima, jer su akteri ove studije birani sa namerom da verno reprezentuju aktuelne ideološke nesklade na lokalnoj sceni. Vredi, ipak, obratiti pažnju da je uslov ideološke konzistentnosti u potpunoj kontradikciji sa principom pluraliteta, koji je većina istakla kao važan u svom modelu samoorganizovanja. Ono što ostaje kao posebno upočatljivo jeste da su princip pluraliteta isticali i zagovornici ideološkog profilisanja. Da li je onda, u optimalnom modelu, jedina nepoželjna drugost ideološkog porekla? To je izvesno, ako je reč o drugosti koja isključuje sve druge drugosti, dok za ostale pitanje ostaje otvoreno. Mada neizrečen, ovakav ishod ugrožava principe egalitarnosti i participacije, koje doslovno svi učesnici smatraju ključnim, a proklamovana inkluzivnost modela postaje visoko selektivna, te preti da se pretvori u svoju suprotnost. Kako, dakle, pomiriti potrebe za političkom stabilnošću i diverzitetom? Jedan glas razmatra ova pitanja u istorijskoj perspektivi: „Na tome treba raditi. Uloga malih zajednica je dugoročni rad na emancipaciji društva, bez toga neće ni doći do realnih zajednica”. Nekolicina razmatra problem u aktuelnom kontekstu, dok prepoznaje izlišnost ideoloških eksplikacija bez primene u praksi: „Nepotrebno je raspravljati, jer to sve proizilazi iz prakse. Veliki deo tih priča je jako apstraktan i ne znači ništa ako se ne očituje u realnim odnosima”. Jedna aktivistkinja podseća na šumove u komunikaciji koje retorika proizvodi: „Ideološko objašnjenje može izazvati nesaglasnost, mada se kroz samu praksu postiže saglasnost”, jer „samoupravljanje je praksa; to što radimo u praksi, to je samoupravljanje, a ne ono što pričamo”. Ideologija se, dakle, mora očitavati kroz konkretne postupke bez nužnih

Magacin u Kraljevića Marka
FOTO – ANA DIMITRIJEVIĆ

eksplisitnih formulacija. Stoga, zahtev za odustajanjem od radikalne retorike, uz rad na promeni proizvodnih i svih drugih odnosa, delimično razrešava kontradikcije vezane za pitanje ideoške konzistentnosti i predstavlja jedan od uslova za konstituisanje zajedničkog.

Ostaje otvoreno pitanje vrste i kvaliteta motivacije aktera uključenih u formativne procese: da li samoorganizovana scena nastaje „da bi to stvaranje istaklo poziciju ljudi kao specifičnu i marginalnu u nekom herojskom smislu, zbog toga što postoji određeni proračun u takvom pozicioniranju; ili (nastaje) zato što nikako drugačije ne može“. Čini se važno ovo pitanje jer problematizuje proaktivnost pristupa, kao i samoproklamovanu etičnost aktivističkih pozicija, tako da se nastajanje samoorganizovanih praksi može posmatrati dvojako: s jedne strane, kao izbor voden ideoškim uverenjem i sklonostima, a, s druge strane, kao prosta posledica spoljnih okolnosti i prepreka.

Novac i samoorganizacija

Kada razmatraju finansijsku održivost modela, sagovornici u najvećoj meri govore o pitanju autonomije i pominju samo dve opcije.

Prva se odnosi na pristajanje na različite oblike ekonomske zavisnosti, ali uz insistiranje na ideoškoj nezavisnosti, što ostaje da se preispituje kao mogućnost, uz svest do koje mere su odnosi ekonomske zavisnosti obavezujući i uslovjavaju izvesna ograničenja: „Zavisni smo ideoški samo od naših principa, a ekonomski ne možemo sami da opstanemo, moramo da prihvatamo taj novac, tako da ulazimo u odnose gde hteli-ne hteli pristajemo na ekonomsku zavisnost“, kaže jedan od učesnika. S druge strane, verovatnoća opstanka zavisi od dostupnosti i distribucije sredstava. Novac obezbeđuje kontinuitet, vreme za eks-

Irena Ristić, *Proba*
Actopolis Belgrade, maj 2016.
FOTO — MARIJA PIROŠKI © GOETHE-INSTITUT

perimentisanje, stvaralaštvo koje ne ugrožava egzistenciju, zbog čega uslovi ekonomске zavisnosti postaju nužnost. Kao podrška se favorizuju državne subvencije, naspram logike fondacijskog i korporativnog tržišta, a razmatraju se i odnosi unutar nespecifikovanih vidova mecenstva, kao i različiti komercijalni poslovi više ili manje legalnog tipa.

Tokom dijaloga ističe se direktni uticaj novca na produciju kroz niz primera koji opisuju kako se menjaju odnosi unutar grupe po pitanju preuzimanja odgovornosti, na koji način se menjaju prioriteti kada eksterna struktura postavlja uslov produkta koji praksi daje legitimitet, zbog čega dolazi do uzurpacije procesa i kako se kritičke prakse asimiluju u sistem kada iz njega crpe resurse. Uprkos manjku izbora, koji aktere gura u odnose zavisnosti, čini se da ostvarenje autonomije, u takvim uslovima, nije u potpunosti moguće.

U drugoj opciji, koja se ređe pominje, samoulaganje se posmatra kao jedina garancija istinske slobode i nezavisnosti: „Ne treba ništa očekivati od države, niti od institucija, prava samoorganizovana scena bi trebalo da bude samoinicirana i samoodrživa. Ne treba da zavisi ni od kakvih gradski datih, ustupljenih, pozajmljenih prostora već, kroz formu samoorganizovanja, ljudi treba da shvate i uslovnosti toga što rade: koliko ti moraš da uložiš u sve to da bi se samoorganizovao, šta sve moraš da uradiš van odnosa zavisnosti da bi sam postao traser svog programa i otvarač vrata drugima“. Ovakvo uverenje se zasniva na pretpostavci da se „osećamo najslobodnije kada smo sami svoji vlasnici, kada je kompletan ulazni iznos naš (kreativno-radni, kao i materijalni), uz negovanje principa: radimo-ulažemo-odlučujemo. To je životnoulagački pristup, jer podrazumeva da se na takav način živi“.

Pluralitet vs ideološka konzistentnost

Dijalozi o novim vidovima samoorganizacije pokazuju do koje mere reprezentanti lokalne kulturne scene promene posmatraju u svetu šireg društvenog modela, dok se u ponuđenim konstruktima mogu prepoznati tekovine anarhizma i utopijskog socijalizma. Konstrukti se prave na osnovu ličnih iskustava iz domena samoorganizovanih praksi, a dijalozima dominira potreba da se pronade uzemljenje u realnosti, mada su sporadična prepustanja idealizmu očekivana u postupku koji

nosi zahtev superstrukcije. Stoga se, u tom mimohodu između idealnog i mogućeg i, uprkos visokom stepenu saglasnosti o uslovima nastanka i operativnim principima potencijalne zajednice, pojavljuju kontradikcije koje nisu zanemarljive.

Sučeljavanje principa ideološke konzistentnosti i pluraliteta ne govori toliko o teškoćama u konstruisanju optimalnog modela samoorganizacije, koliko o specifičnoj poziciji uključenih aktera, u rascepnu između različitih socijalnih uloga koje pretenduju da preuzmu: sa jedne strane, boraca za manjinska prava, sa druge strane, zagonovnika repolitizacije umetnosti. Na prvi pogled, uloge deluju komplementarno, stoga tako lako izviru u konstruktima i pariraju jedna drugoj. Međutim, u neoliberalnoj paradigmi, svaka vrsta različitosti je ono što se pripisuje polju kulture, dok se sistem eksploracije, sakriven iza apoteoze tržišta, predstavlja kao nužnost bez alternative. Zastupanje pluraliteta i borba za sve vidove diverziteta prividno je dopuštena, čak i stimulisana, sve dok ne zadire u bazična pitanja društvene segregacije. Borbom za sve subkulturne formacije i sve vrste ljudskih prava (izuzev većinskog: da ne budemo gladni) umetnici režiraju šarenu lažu, koja se učestalo koristi kao alibi i adut političke agende postimperija. Učešćem u takvim procesima umetnici, zapravo, verifikuju kulturizaciju društvenih pitanja, protiv koje se bore. Stoga je angažovana umetnost, svakako, oksimoron, kako se navodi u jednom dijalogu, dok je odvajanje kulturnih od socijalnih praksi ideološki konstrukt, zlokoban isto koliko i neoliberalizam i može se posmatrati kao njegov derivat. Akteri samoorganizovane scene, ma koliko danas ona bila fragmentirana u hrpu mikrozajednica, postaju toga svesni, sve više i sve češće. O tome se govori, prostor problemike se proširuje, pozicije se preispituju kroz različite diskurzivne prakse. Ideološka polarizacija je u funkciji samoartikulacije i demaskiranja, jer se političko određuje polazeći od neprijatelja radije no od prijatelja. Stoga je konsolidacija nove zajedničke platforme daleko od realnosti, mada se ona, ipak, nazire i može se konstruisati. Ishodi dijaloga u ovom istraživanju jasna su potvrda te mogućnosti.

FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

Cirkus

rada

TEKST

Davor Mišković

nematerijalnog

Velike manifestacije služile su nekada kao zabava za dvor, a nakon Francuske revolucije organiziraju se kao izraz dostignuća građanstva u znanosti, kulturi i tehnologiji. Velike Svjetske izložbe počinju se organizirati od sredine 19. stoljeća kako bi predstavile dosege industrijalizacije, da bi velika izložba u Parizu, ironično baš pred Drugi svjetski rat, 1937. godine, označila prekretnicu prema socijalnim i kulturnim temama. Na grade u Parizu dobijaju Albert Speer i Boris Mihajlovič Iofan, Hitlerov i Staljinov arhitekt, a Picasso je za Guernicu ostao bez priznanja. Od 80-ih godina prošlog stoljeća Expo će služiti prije svega kao izlog onoga što nacionalne države žele iskazati o sebi, za tzv. nacionalni breeding.

Europska prijestolnica kulture (EPK) ima drukčiju intenciju i strukturu od Svjetskih izložbi, ali ipak dijeli

s njima i određene sličnosti. EPK prije svega želi pokazati bogatstvo europskih kulturnih različitosti, a istovremeno kod građana stvoriti osjećaj pripadnosti zajedničkoj europskoj kulturi. EPK nije organiziran kroz nacionalne paviljone nego kroz tematske blokove u kojima se predstavljaju posljednja dostignuća kulturne produkcije koja odgovaraju na zadanu temu. No, više se ne traži samo predstavljanje kulturne produkcije nego se pred nju postavlja zahtjev da dugoročno promijeni grad. Ta promijena se prvenstveno vidi kao oživljavanje grada kako bi bio interesantan njegovim žiteljima i turistima. Željena ostavština EPK nas vraća na Svjetske izložbe koje su ostavljale snažne biljege poput Eiffelovog tornja u Parizu, Atomiuma u Burxellesu, Habitata u Montrealu, Space Needlea u Seattlu, i dr. No, više od samog materijalnog biljega,

koji je navodno napušteni i zastarjeli koncept, očekuje se potpuna reorganizacija života grada. Bilbao efekt se preselio u nematerijalnu sferu, ali i dalje izbrojivu, prvenstveno kroz brojve posjetitelja i generiranu indirektnu dobit. EPK je jedan giganski projekt generiranja atraktivne slike o gradu koji je proglašen prijestolnicom kako bi što veći broj ljudi došao na poklon toj slici.

Sliku o gradu čine različiti faktori, geografski smještaj, prometna povuzanost, arhitektura, no više od svega ljudi koji tu žive. Još je Rousseau napisao da kuće čine mjesto, a gradani grad. Polazište za stvaranje prijestolnice kulture predstavlja postojeće stanje i to se stanje nastoji oblikovati u atraktivan, poželjen oblik. EPK je tako proces transformacije iz sadašnjeg nezadovoljavajućeg u buduće zadovoljavajuće stanje po-

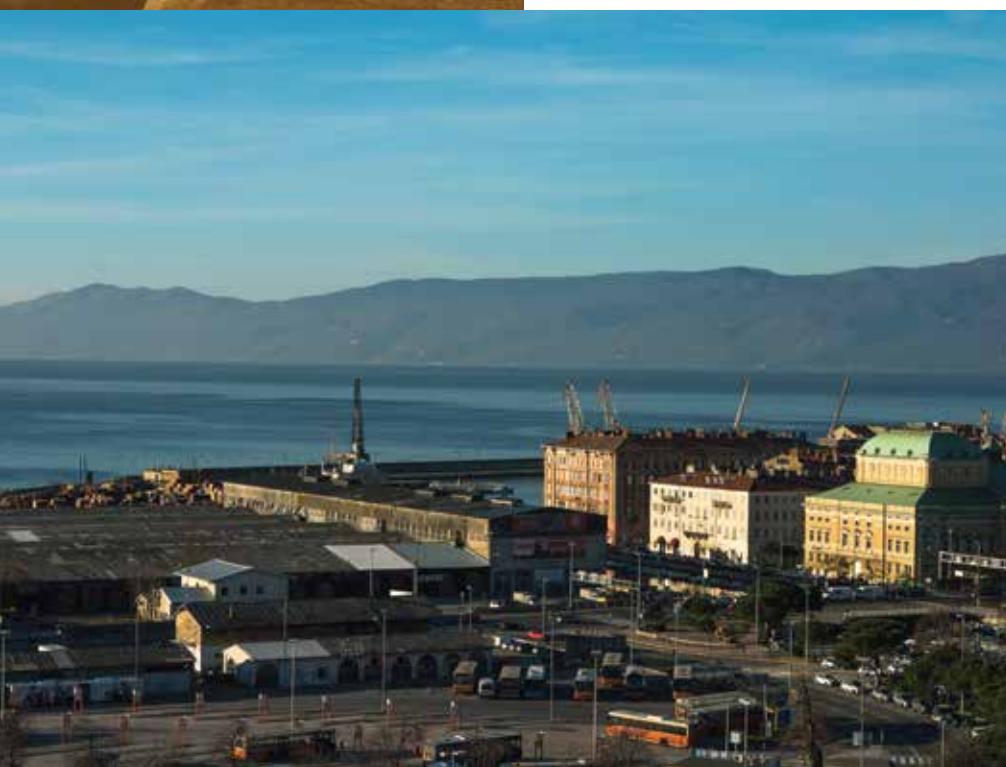

MMSU, Rijeka, decembar 2016.
FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

Davor Mišković - Drugo more,
Filodramatika, Rijeka, decembar 2016.
FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

MMSU, Rijeka, decembar 2016.
FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

Rijeka, decembar 2016.
FOTO — LUKA KNEŽEVIĆ — STRIKA

moću instrumenata kulturne politike. Pri tome se pred EPK postavlja zahtjev da ne zamijeni postojeću, regularnu, kulturnu politiku, kako prijestolnica ne bi uništila selo, nego da predstavlja dodatnu aktivnost. Ovaj zahtjev sprečava potpunu devastaciju ako stvari krenu po zlu, ali i ograničava moguće pozitivne efekte na sam kulturni sustav, te utječe na strukturiranje EPK kao nečega izvanjskog postojećem kulturnom sustavu. EPK tako naoko djeluje istim instrumentima kao i regularni kulturni sustav, ali njegovi su ciljevi drukčiji. Za razliku od organizacija u kulturi poput kulturnih institucija, umjetničkih i kulturnih profitnih i neprofitnih organizacija kojima je cilj zadovoljiti kulturne potrebe gradana, EPK treba preoblikovati grad.

Ovo oblikovanje grada se ugnjezdilo u nematerijalnu sferu što i priliči našem vremenu u kojem dominira paradigma nematerijalnog rada. Nematerijalni rad nije prevladavajući oblik rada, kao što to nije bio ni industrijski koncem 19. stoljeća, ali oba su dominantna, svaki u svom vremenu, u smislu da se društveni odnosi nastoje oblikovati prema njihovoj slici i prilici. I dok je industrijski rad donio svijetu obilje materijalnih proizvoda koji su posredno oblikovali naš način života, nematerijalni rad izravno stvara nove oblike društvenosti putem dvaju primarnih operacija koje izvodi, intelektualnih i afektivnih. Najvažniji proizvod nematerijalnog rada je društveni odnos. EPK je stvoren na priliku paradigmne nematerijalnog rada i stoga je razumljivo da su tu materijalni proizvodi od sekundarnog značaja. EPK je poput socijalnog eksperimenta u kojem se istražuje utjecaj kulture na transformaciju grada. Kako se radi o teškom,

gotovo pa i nemogućem zadatku, EPK se okreće i drugim instrumentima, prvenstveno iz sfere nematerijalnog rada kako bi postigao željeni efekt transformacije. Zbog toga mi se čini da je možda razumnije EPK promatrati kao projekt transformacije grada kroz efekte nematerijalnog rada nego kao kulturni projekt. Ova kulturna mimikrija samo otežava posao EPK-u, stvara pogrešna očekivanja i negativno se održava na samo shvaćanje kulture.

Rijeka je industrijski grad bez industrije. Grad su oblikovale potrebe industrije, a nestankom industrije oblik je ispravljen od sadržaja. Već gotovo tri desetljeća traje potraga za novim sadržajima koji će se udobno smjestiti u industrijskom nasljeđu, ali do sada nema nekih rezultata. Građana koji čine grad svake je godine za oko 1000 manje nego prethodne godine, debeli trbuš dobne strukture seli se u sve kasniju dob, tko god ima ambiciju uspjeti u bilo kojoj profesiji naprosto mora otići. Čežnja za transformacijom u Rijeci nije vezana uz EPK, ona je prisutna već godinama. EPK predstavlja prigodu da se transformacija dogodi u jasnom vremenskom okviru i u okviru definiranog budžeta. Ne radi se o nametnutom programu nego o okviru u koji se smješta potraga novim sadržajem i oblikom grada. Rijeci u tom smislu zaista više odgovara paradigma nematerijalnog rada nego kulture jer ona omogućuje šire zahvate u društveno tkivo, utjecaj na preoblikovanje većeg broja djelatnosti, prostora i organizacijskih struktura. Ono što će tu biti ključno pitanje je koliko oni koji su u poziciji moći zaista žele preoblikovanje grada jer ono nužno vodi i do preoblikovanja njihove pozicije. Promjena je uvijek rizik.

Okvir prijestolnice kulture za kulturni sektor predstavlja pravi izazov jer istovremeno trebaju nastaviti sa svojom uobičajenom kulturnom djelatnošću, tj. kulturnom produkcijom, te se trebaju uključiti u projekt koji za cilj ima dalekosežnu transformaciju grada. Kada kulturu promatramo iz perspektive nematerijalnog rada suočavamo se prvenstveno s etičkim problemima, a ne organizacijskim. Organizacijski gledano, kultura u potpunosti pripada sferi nematerijalnog rada, zapravo paradigma nematerijalnog rada i nastaje u kulturnom i znanstvenom području rada, te se iz njih širi i obuhvaća sve šira područja života. No, etički gledano, kulturna produkcija, uostalom kao i znanstvena, ima problem s tom perspektivom. Proizvodnja simboličkog svijeta, znanja, informacija, emocija, želja oduvijek je u domeni kulture, ali kulturni sektor se, barem u Europi, oslobođio pritiska da ta proizvodnja bude izravno povezana s ostvarenjem neke koristi, prvenstveno profita. Ova proizvodnja se vidi kao slobodna od svih društvenih pritisaka, kao refleksija stanja pojedinca i društva, i to joj je primarna, ako ne i jedina, svrha. Takav pogled na kulturu se u paradigmi nematerijalnog rada gubi i kulturna aktivnost se izjednačava s drugim oblicima nematerijalnog rada, vidi se kao uslužna djelatnost ili proizvodnja simboličkog svijeta u ograničenom prostoru za koji se prodaju ulaznice. Zbog toga postoji velik otpor tradicionalnog europskog kulturnog sektora kulturnim industrijama koje su perjanica profitno orijentirane kulture.

Riječki kulturni sektor ograničen je jedino materijalnim uvjetima rada. Sve ostalo mu je prepusteno na volju,

podjednako to vrijedi za institucionalni i nezavisni kulturni sektor. To donekle ilustrira odnos prema kulturi od strane političke moći - radite što hoćete samo da nas ne košta previše. Naravno, zbilja je ipak kompleksnija jer dio političke elite, osobito sam gradonačelnik, ima izrazit afinetet prema kulturi i prati brojna kulturna zbivanja. Dakle, briga ih je za kulturu, ali opet uz rezervu, samo da nas previše ne košta. Mizerno ulaganje u kulturne programe u Rijeci odraz je strukturnih ograničenja, lošeg ukupnog finansijskog stanja grada, te katastrofalne strukture gradskih ustanova koje zapošljavaju preko 400 ljudi, a plaće su uvijek prioritet u planiranju proračuna. To naravno u vrlo nepovoljan položaj stavlja nezavisnu kulturu čije plaće i honorari nisu dio tog proračuna nego onog manjinskog dijela, tzv. programskih sredstava. Programi koje razvija riječka kultura u potpuno se uklapaju u tradicionalno videnje kulture kao kritičke i refleksivne aktivnosti. Čak i više od toga, često se radi o refleksiji na samog sebe koja se ni ne pokušava poopćiti kako bi bila razumljiva bilo kome osim samim autorima. Kao takva, vrlo malo pridonosi nekom razumijevanju stvarnosti u kojoj živimo, čast iznimkama, a kamo li transformaciji grada. No, dobar dio kulturnog sektora je inspiriran Bilbao efektom, ali bez ikakvog znanja kako se takav efekt ostvaruje. Tu se radi o nekoj vrsti fantazije u kojoj će nastaviti raditi to što rade i kako rade, a u nekom trenutku će biti prepoznati, postati važni i promijeniti svijet. Uglavnom, radi se o nekoj varijaciji priče o Pepeljugi. EPK tu dode gotovo pa kao ostvarenje te fantazije. Ova fantazija ima daleko snažniji učinak na dronjavu nezavisnu kulturu nego na institucije

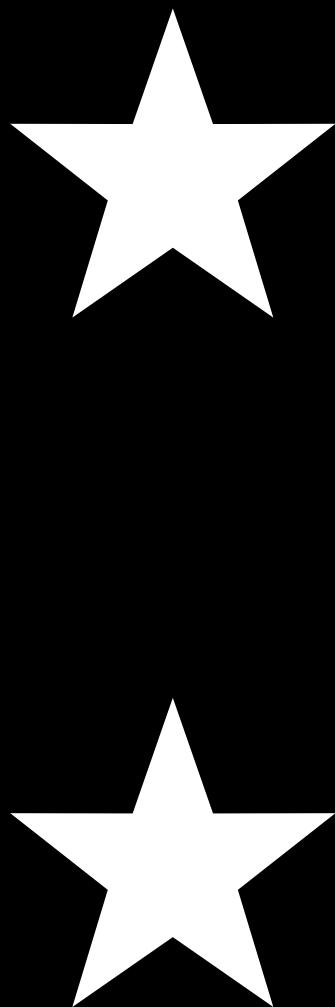
koje su ipak u povoljnijem položaju, jer imaju barem donekle osiguranu egzisenciju.

Budućnost nezavisne kulture u Rijeci je tako činom proglašenja Rijeke prijestolnicom kulture postala potpuno zavisna o strukturi EPK. Već ionako slab manevarski prostor za vodenje kulturne politike sada je dodatno sužen EPK-om, što zapravo upućuje na to da će EPK biti ključno mjesto vodenja kulturne politike u gradu. Zbog toga je sada najvažnije pitanje organizacijske strukture EPK-a. Tu su moguće različite varijacije, ali zapravo tri osnovna smjera, nazovimo ih vojno-industrijskim, gerilskim i mrežnim. Prvi je potpuno hijerarhijski gdje će EPK voditi projekt kroz nedavno osnovanu agenciju i sve što vrijedi usisati u sebe. Tako će uspostaviti pogon za proizvodnju programa na čijem će čelu biti tim menadžera ili generala koji će donositi sve bitne odluke. Gerilska struktura bi značila da će agencija biti ideološki centar, a samu će proizvodnju programa obavljati male udarne grupe neovisno jedne od drugih, ali će ih povezivati zajednička ideja formulirana od strane ideologa na čelu EPK-a. I, na koncu, moguća je i mrežna struktura u kojoj će se i program i ideologija kreirati horizontalno, uz stalno pregovaranje među akterima. Agencija bi u tom slučaju bila administrator mreže zadužena za protokole komunikacije, a moć odlučivanja bi se raspodjelila među akterima. Svaki od ovih modela ima svoje prednosti i nedostatke, a za nezavisnu kulturu poželjniji je što horizontalniji model, što je u ovom slučaju mreža. No, koliko je to realno očekivati da će baš to biti smjer stvaranja organizacijske strukture? Čini mi se da bi to bilo baš neočekivano,

jer ni politička ni organizacijska kultura ne upućuju na takav smjer razvoja. Čini mi se da će se izbor svesti na izbor između vojno-industrijskog i gerilskog modela. Naravno, za nezavisnu kulturnu scenu je daleko povoljniji gerilski model, jer bi u njemu opstala kao nezavisan entitet, a uz dobro upravljanje mogla bi iz svega toga izaći i bitno snažnija.

EPK će svakako biti organiziran poput cirkusa u kojem ima ponešto za svakoga. Izgradit će svoje paviljone za održavanje programa (tzv. kulturna infrastruktura), dovesti gostujuće umjetnike, angažirati domaću zajednicu kako bi se saživjela s europskom kulturom, što god to bilo u skoroj budućnosti. No, ono po čemu ćemo mjeriti uspjeh EPK je ono što će ostati nakon 2020 godine. Da li će to biti grad prilagođen suvremenom trenutku koji proizvodi diskurs i afekte prema vlastitim potrebama? Ili će pak gradani biti svedeni na prolaznike s osmjehom, vesele karaktere u zabavnom parku? U oba slučaja mogli bi govoriti da je socijalni eksperiment zvan EPK uspio, da kultura zaista može promijeniti gradane i grad. Moguće je i da se ništa neće dogoditi, da će grad će i dalje biti u potrazi kako ispuniti ispravnjene ljuštare industrijske arhitekture. U tom slučaju EPK će biti još jedna prolazna epizoda, ludilo dvora, političke i kulturne elite, koje je dodatno osiromašilo narod.

Nekako mi bude žao što su tolika očekivanja utkana u EPK. Bilo bi mi draže da je jedino očekivanje vezano uz umjetnički program koji nas očekuje, jer to bi značilo da smo sretنا sredina koja ne vreba svaku priliku za rješavanje brojnih problema.

Evropska prestonica kulture kao prilika i pretnja

TEKST

Goran Tomka

Н

TIĆKA
PRASE

О

IGIC
ŽIVANA

В

И

:)

:)

2

:)

:)

МИНИ

СРБСР

LUDATIČKA

НА МАРИНО

RICK

SRK

LUDA

MALA

Call
инче
вс
дни
Тадеј
јами!

0

:)

С

2

:)

А

1

:)

Д

Европск
престон
културе

Нови Са

SURKA

SELAK

Rijana
Nemanja
26.XV

:() :)

:() :)

:() :)

Uvod

Zamislite prostoriju sa izvesnim brojem različitih stolica postavljenih u širok krug. Na njima sedi isti broj ljudi. Neke su udobnije, veće ili lepše od drugih. U sobu se unoši dodatna nova stolica i počinje komešanje. Šta god da se dogodi, raspodela neće ostati ista. U borbi za novu stolicu i one koje se isprazne, odnosi između ljudi u prostoriji će se promeniti. Nekima na bolje, nekima na lošije. Isto tako, u zavisnosti od stolice u kojoj su sedeli, ljudi će tumačiti, zagovarati ili se protiviti novoj stolici i predlagati najbolji način da se sa novom stolicom raspolaže.

Na sličan način, kandidatura za Evropsku prestonicu kulture (EPK) unosi promenu u postojeće polje odnosa unutar lokalnih sektora kulture. Nekoliko desetina miliona evra, koji se preraspodele za sektor kulture u gradovima prestnicama, predstavljaju značajan podsticaj za komešanje. Postoji mnogo načina da se kandidatura interpretira i isto toliko potencijalnih razloga da se zagovara ili osporava. U tom smislu, važno je shvatiti da EPK nije monolitna građevina koja se na isti način instalira u svakom gradu. Evropsku prestonicu kulture je bolje posmatrati kao poprište sukoba različitih interesa, ideoloških pozicija i konцепција razvoja, kulture i umetnosti. U narednim redovima, nastojaću da ponudim neka tumačenja i razloge koji mogu biti od koristi onima koji se nađu u prilici da misle o kandidaturi svog grada u narednom periodu, imajući naročito u vidu region u kojem se nalazimo.

Predložak

S obzirom da je Evropska komisija incijator, sudija i jednim delom donator, počnimo od nje i od načina na koji predlaže EPK, kao poželjnu titulu za koju se vredi boriti. Evropska komisija neretko ističe EPK kao jedan od svojih najuspešnijih programa u polju kulture, ali i šire. Međutim, program se značajno menja u poslednjih trideset godina, koliko postoji. Na samom početku, osamdesetih godina, evropski gradovi kulture (kako su se tada nazivali), imali su za cilj da ukažu na zajedničke „evropske“ odlike velikih prestonica poput Atine, Berlina ili Londona. Kao takav, program je bio deo šireg projekta izgradnje evropskog kulturnog prostora i promocije ideje evro-integracije kroz kulturu.

Nakon ekonomskih potresa u drugoj polovini osamdesetih i turističko-privrednog uspeha Glazgova kao prestonice kulture 1990. godine, projekat Evropska prestonica kulture menja orijentaciju. On počinje da se promoviše kao prilika za manje evropske gradove da se regenerišu, ulepšaju, „rebrendiraju“, „razviju“ (culture-led development) i postave sebe na mapu Evrope, ne samo u smislu kulture i umetnosti, već i ekonomije i turizma. Mnogo pre programa Kreativna Evropa i strategije Evropa 2020, ovaj zaokret ka ideji kulture kao ekonomskom resursu jasan je upliv neoliberalizma u evropski politički imaginarijum. Poslednjih godina, pod kritikom deficitarnosti demokratičnosti, u smernicama Komisije za kandidate sve značajnije mesto zauzima participacija građana, a EPK se predlaže kao prilika da se građani konačno pitaju kojim putem žele da njihov grad pode.ⁱ Istovremeno, program EPK je umnogome zadržao i prethodne ciljeve.

Posledično, danas evropske prestonice kulture imaju pred sobom hibridan skup ambivalentnih, pa čak i sasvim suprotstavljenih ciljeva. U okviru tzv. "Liverpulskog modela" za razvoj projekata, nalazi se pet ciljeva: kulturna participacija građana i pristup kulturi, razvoj turizma i lokalne ekonomije, razvoj imidža i brenda grada, razvoj kulturnog sektora i njegova održivost i jačanje gradske uprave i demokratije.ⁱⁱ Kako je nemoguće istovremeno uključiti raznoliko lokalno stanovništvo i kreirati jednoznačan identitet (da ne kažem brend) grada ili osnažiti umetnike i ostvariti profit od turizma, mnogi gradovi su se u pripremi, tokom izvođenja, kao i nakon godine našli pod ozbiljnom kritikom lokalne, nacionalne i međunarodne javnosti.ⁱⁱⁱ

Lokalni doček

Svi ovi argumenti mogu, u različitoj meri, biti prihvaćeni u lokalnoj sredini, kao i izmenjeni i dopunjeni, a sve zavisi od toga ko i sa kojim ciljem inicira proces kandidature. Inicijativa može da stigne iz vrlo različitih pravaca. Ona može biti deo šire strategije gradova koji žele da se orijentišu ka post-industrijskom gradu, razvoju turizma i „kreativnih industrija“ i privlačenju novih mladih stanovnika u potrazi za „uzbudljivim gradom.“^{iv} Nekada su inicijatori lokalni gradonačelnici, savetnici, sekretari ili većnici za kulturu, koji žele da legitimišu svoju (kulturnu) politiku kao „evropsku“; da povećaju budžet kojim raspolažu na osnovu aplikacije; da se upišu kao inicijatori nečeg što se percipira kao velika promena. Često inicijative stižu od aktera iz nezavisne kulturne scene, koja se nuda da će na taj način moći da se izbori za strateško

i —

Pomalo šašavo jer, sa jedne strane, ključni problemi gradana retko leže u načinima na koje provode slobodno vreme i u kvalitetu kulturnih programa, a, sa druge, programi EPK retko zagrebu dalje od toga.

ii —

Garcia, B., Melville, R., Cox, T. (2011). *Creating an impact: Liverpool's experience as European Capital of Culture*. Liverpool: University of Liverpool, Impactso8.

iii —

Boland, P. (2010). 'Capital of Culture—you must be having a laugh!' Challenging the official rhetoric of Liverpool as the 2008 European cultural capital. *Social & Cultural Geography*, 11(7), str. 627-645.

iv —

Meni nije poznat slučaj gradske uprave u regionu Balkana koja, na ovaj način, planira razvoj i prepoznaće program EPK kao ozbiljnu priliku za privredni razvoj. Na primer, Novi Sad koji je proglašen za prestonicu 2021. u svom planu održivog razvoja iz 2016. godine, kulturu prepoznaće kao deo „društvenog razvoja“ i ne planira značajnije ulaganje u kulturnu infrastrukturu, dok istovremeno planira izuzetno velika sredstva za otvaranje nove industrijske zone. Da li je ovo zato što je ideja postindustrijskog grada van domačaja lokalnih političkih moćnika ili zato što je neprihvatljiva na gradove u našem regionu, ne znamo, jer nikad nije isprobana. Kako to izgleda u nekim gradovima EU, pogledati knjigu Ričards, G. & Palmer, R. (2014). *Uzbudljivi gradovi (Eventful cities)*. Beograd: Clio.

planiranje, za transparentnije odlučivanje, za pažnju gradske uprave, za uvođenje te-kovina evropske kulturne politike i za dodatna sredstva za svoje delovanje. Inicijatori su neretko i lokalni eksperti koji, imajući u vidu da projekat zahteva stručno znanje, prave sebi mesto pod suncem. Možda najčudniji, ali nikako najredi, scenario iniciranja odnosi se na dolaske stranih eksperata koji zagovaraju EPK i koji sa lokalnim akterima ili gradskim upravama dogovaraju rad na kandidaturi – razume se, uz značajne nadoknade.^v

Komešanje

U zavisnosti od toga ko, u kom trenutku i zašto inicira projekat, i kome se u procesu iniciranja obraća, argumenti mogu drastično da variraju. Svako iz palete mogućih argumenata bira one za koje procenjuje da će biti najuverljiviji, sve u skladu sa sopstvenim interesima. Međutim, nisu svi argumenti jednakо utemeljeni u konkretnim iskustvima prethodnih prestonica, niti su u istoj meri primenjivi na lokalnu sredinu, jer potencijalni benefiti na kojima se zasnivaju zavise od grada koji raspolaže izvesnim resursima, potencijalima, preprekama i kapacitetima.

^v — Postoji nekoliko medunarodnih timova eksperata koji se bore za naklonost gradova-kandidata kojima nude svoje konsultantske usluge.

^{vi} — Babkova, S. (2006). Cultural programs for economic development: A comparison of European and Russian models. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 36(3), 197–212.

^{vii} — Richards, G. (2000). The European cultural capital event: strategic weapon in the cultural arms race? *International Journal of Cultural Policy*, 6(2), 159–81.

Uključivanje građana i demokratizacija kulture uvek se nalazi pri vrhu proklamovanih prioriteta svih kandidata. Romansa organizacionih odbora i radnih timova EPK i građana, najčešće se i dogodi tokom prvih meseci kandidature. Međutim, participacija građana je izazovna aktivnost, koja neretko postaje banalna. U Novom Sadu, recimo, na početku kandidature, postavljeni su paneli na kojima su građani mogli da pišu šta bi želeli da vide da se u njihovom kraju izmeni. Verovatno postoje i smisleniji načini uključivanja, ali veći je problem to što sadržaji sa panela nisu ni na koji način uzeti u obzir u nastavku rada. Tako je participacija bila tek privid i po tome Novi Sad nije nikakav izuzetak. Veliko je pitanje da li participacija i može da se sproveđe bez procesa informisanja građana o samom projektu i načinima njegovog razvoja, odnosno da li bez tih informacija građani mogu da donose kompetentne sudove i daju smislene predloge.

Priliv turista (i njihovog novca) je još jedan vrlo čest i podjednako problematičan argument. Većina prestonica kulture beleži izvestan porast u prilivu turista u toku godine nominacije, da bi već sledeće godine zabeležio približan pad.^{vi} Ovo je naročito tačno kod gradova koji, pre titule EPK nisu zauzimali značajnije mesto na turističkoj mapi. Oni su se na mapi kratko pojavili jedne godine i potom, kao zvezde padalice, nestali čim su primećeni. Dakle, raspoloživa istraživanja (iako deficitarna) ne ukazuju na postojanje jasne veze između titule EPK i dugoročnog porasta broja posetilaca i razvoja turizma.^{vii} Svakako da će sredstva uložena u promociju grada i kreiranje sadržaja za turiste proizvesti neki rezultat, ali pitanje je da li postoje drugi načini da ista sredstva ostvare značajnije i dugoročnije efekte.

Kad smo kod ekonomskih benefita, investicije za izgradnju infrastrukture su, takođe, čest argument. Kao ključni izvor pominju se „evropski fondovi“. Važno je znati da jedini siguran prihod koji gradovi ostvaruju jeste novčana nagrada, koja prati nagradu Melina Merkuri, u iznosu od 1,5 miliona evra. Ukoliko znamo da su programski budžeti manjih gradova 10 miliona, a investicioni najmanje dodatnih 20, onda vidimo

Najlon, Novi Sad, 2009.
FOTO – LUKA KNEŽEVIĆ – STRIKA

viii —

Boland, P. (2010). "Capital of Culture – you must be having a laugh!" Challenging the official rhetoric of Liverpool as the 2008 European cultural capital.

ix —

Lähdesmäki, T. (2012). Discourses of Europeanness in the reception of the European Capital of Culture events: The case of Pécs2010. *European Urban and Regional Studies*, o(o), 1–15. Objavljen online 5. 7. 2012. Vidjeti i: Tölle, A. (2013). Transnationalisation of development strategies in East Central European cities: A survey of the shortlisted Polish European Capital of Culture candidate cities. *European Urban and Regional Studies*, o(o), 1–15. Objavljen online 30. 12. 2013.vt

x —

Puno je tekstova na ovu temu. Možda najsvetoobuhvatniji je: Todorova, M. (2006). *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.

da sama nagrada ne znači mnogo. U većini aplikacija, lokalna, regionalna i nacionalna vlast bez premca je najizdašniji investitor i donator, sa neretko preko 90 odsto sredstava. Deo investicija može da se ostvari iz različitih fondova, međutim, treba znati da su šanse za privlačenje tih sredstava mnogo manje u gradovima van EU, kao i da direktno zavise od sposobnosti gradskih administracija da pripreme dobre projekte i da tih fondova zaista privuku sredstva.

Ulepšavanje grada, popravka fasada, izgradnja ikoničnih zgrada i javnih prostora, takođe je neizostavni deo projekata EPK. Osim pitanja zbog čega se isti poslovi ne urade nezavisno od nekakvih titula, ako je već grad taj koji ih finansira, još važnije pitanje je koji delovi grada i na koji način će biti „ulepšani“. Slično gigantskim napuštenim sportskim halama koje podsećaju na Olimpijske igre, mnogi gradovi upuštaju se, recimo, u preskupu izgradnju kulturne infrastrukture i podizanje „kulturnih četvrti“, čije je održavanje u narednim godinama problem koji se prebacuje kao vruć krompir od jedne do druge vlasti, a prostori propadaju. Takođe, centri gradova po pravilu dobijaju gotovo svu pažnju, pod pretpostavkom da umiven centar grada može da prikrije probleme u delovima u kojima, zapravo, živi većina gradana. Preteran fokus na gradska jezgra doprinosi daljoj centralizaciji kulture i „sanitizaciji“ grada, a sve zbog potrebe da se grad predstavi nekakvoj zamišljenoj evropskoj javnosti.^{viii}

Kad smo kod evropske javnosti, deo primamljivosti programa EPK jeste i sama legitimizacija grada kao „evropske prestonice“. Istraživanja pokazuju da gradovi iz Istočne Evrope imaju dodatan pritisak da se, kao „zakasneli Evropljani“, predstave naročito „evropskim“, savremenim i prestižnim.^{ix} Pritisak da se nastupi pred evropskom javnošću, a još više pred sobom, jednak je bolan i problematičan na Balkanu (ako ne i više^x), te je isti scenario kao u Istočnoj Evropi za očekivati i u našem regionu.

Tako možemo čuti neretko komične komentare u medijima i na ulici „Kakva smo mi to prestonica kada nemamo koncertnu dvoranu (ili nešto slično)”, koji u širokom luku zaobilaze činjenicu da su mnoge evropske prestonice kulture mali, i umetnički i istorijski, ne preterano značajni gradovi, koji imaju zanimljivu viziju razvoja zasnovanog na kulturi i umetnosti. Suština je da sve vreme mislimo da vodimo dijalog sa Evropom, a zapravo razgovaramo sami sa sobom. Evropsku publiku, koju zamišljamo u našim glavama, neuporedivo manje zanima naš status evropejstva nego nas same.

Konačno, jačanje pozicije umetnika i umetničke produkcije uopšte se, takođe, pojavljuje kao čest argument. Međutim, da li će titula EPK zaista doprineti jačanju pozicije umetnika u gradu, u značajnoj meri zavisi od toga o kakvoj umetnosti govorimo i kako se umetnost definiše i razvija unutar projekta. Ukoliko je fokus na turistima, koji navodno žele lagan, zabavan i estetski prijemčiv program, onda kritička, polemička umetnost tu neće naći svoje mesto. To je upravo i razlog zbog kojeg je u brojnim gradovima najvidljivije nasleđe EPK – razdor unutar kulturne scene, korupcija gradske uprave i nezadovoljstvo građana, a, posledično, i kontra-pokreti i bunt. Mnogi gradovi prosto ne mogu da izdrže tenzije i zahteve ovako velikog projekta i pod njim pokleknu.

Ishodi

Dakle, program EPK predstavlja pokušaj da se, u kratkom roku, međunarodnim reflektorima obasa kulturna scena jednog grada i ostvare značajni društveno-ekonomski benefiti. Ključni problem je, međutim, što mnogim gradovima, a rekao bih naročito u našem regionu, nisu možda potrebne velike manifestacije, programi za međunarodnu publiku niti ulepšavanje nekoliko najvidljivijih fasada. Potrebna je strukturalna reforma kulturne produkcije, redefinisanje odnosa političke i kulturne elite i učešća građana u kulturnom životu. Potrebna je odgovornija, transparentnija i inkluzivnija kulturna politika. Potrebna je temeljna promena institucionalnog sistema kulture, koji je često veoma zatvoren i udaljen od savremenih tokova. Potrebna je edukacija, umrežavanje i osnaživanje kulturnih aktera da stvaraju, da se uključuju u međunarodna dešavanja i iznalaze nove načine borbe za svoju poziciju u društву. Potrebno je ohrabrvanje građana da učestvuju u kulturnom životu. Potrebna je sistemska izgradnja kulturnih potreba i navika najširih društvenih slojeva. Potrebna je saradnja sektora kulture, obrazovanja, nauke i privrede. Za sve ovo, potrebno je puno vremena, vrlo osetljivog i otvorenog vođenja i štedljivog i fokusiranog trošenja ograničenih sredstava kojima gradovi raspolažu.

Ipak, to ne znači da EPK ne može da bude prilika, okidač, pozitivna iritacija koja će otvoriti važna pitanja, uspostaviti veze, pokrenuti dijalog i iznedriti neke važne uvide, istraživanja, strateške planove. Evropska prestonica kulture može da stvori prostore za učenje i međusobno upoznavanje. EPK može biti i dobra prilika za umrežavanje, pretvaranje pojedinačnih glasova u organizovan politički i kulturni subjekt, koji će sa više snage i umeća moći da se bori za svoju poziciju, da ne kažem stolicu u društву. Stoga je bolje razumeti EPK kao platformu za dijalog, eksperiment i susretanje, a ne kao fabriku koja proizvodi ekonomske i socijalne benefite.^{xi}

xi —

Lähdesmäki, T. (2013). Cultural activism as a counter-discourse to the European Capital of Culture programme: The case of Turku 2011. *European Journal of Cultural Studies*, 16(5) 598–619.

Inicijativa nezavisne kulturne scene u Novom Sadu

TEKST

Branka Ćurčić
kuda.org, Novi Sad

i neki od
principa
kojima se
vodi

„Traganje za novim terminima treba da se dešava u prostoru sopstvene, nove organizacije, 'na strani ljudi', što ne znači da se u tom traganju neće postaviti pitanje postojeće države. Ali, subjektivnost ljudi i njihovo suprotstavljanje ne treba da bude u funkciji protivljenja državi, već u funkciji izumevanja novog prostora delovanja i principijelnosti. Iz tog ugla, Lazaris smatra da pitanje antagonizma nije simetrično i da se antagonizmom prema državi ne može uspostaviti nešto što je realno i što bi zapravo stajalo nasuprot njoj. Na ljude ne treba gledati u svetlu njihove sposobnosti za antagonizam, već u svetlu njihove sposobnosti da se suprotstave antagonizmu.”

— Iz izveštaja sa radionica sa francuskim antropologom i aktivistom Silvenom Lazarisom (Sylvain Lazarus), održanih u kuda.org u Novom Sadu, 2014. godine.ⁱ

Da li bi danas, u vreme koje obeležavaju građanski protesti u Srbiji, bilo moguće govoriti o odsustvu antagonizma prema državi u bilo kakvom afirmativnom tonu? Kao što su gradanski protesti prisutni i svakako važni za ono što bismo mogli nazvati promenom opšte klime, pre svega kada je država i nje na politika u pitanju, tako bi trebalo da je moguće i potrebno govoriti o potrazi za novim principima i terminima u prostoru sopstvene organizacije i asocijacija organizacija. Kada je reč o antagonizmu, ukoliko on nije simetričan i ukoliko se njime ne može uspostaviti nešto što je nasuprot državi, onda se njime pledira na izgradnju ili nove države ili se zaziva prisustvo jednog njenog segmenta koji nedostaje ili je skrajnut. Danas se on često javlja pod terminom „pravna država“. Istina je da, kada se nađu u domenu prava, jedina stvar koju ljudi mogu da urade je da insistiraju na doslednom sprovođenju zakona, naročito kada oni ljudima ne omogućuju ostvarenje njihovih prava. To je moguće kada se ljudi organizuju i pristupe izumevanju sopstvenih principa koji funkcionišu na način da rešavaju svaku singularnu situaciju u kojoj je pravo ljudi ili grupe ljudi ugroženo. Tada je upitno korišćenje velikih reči i zazivanje pravne države, a ukoliko se to čini, jasno je da se prelazi u drugačiji režim funkcionisanja koji nema za cilj rešavanje singularne situacije, već ispostavljanje zahteva i apelovanje (na pravnu državu), što

izlazi iz domena politike kao mišljenja (u interiornosti) i eventualno postaje deo politike u eksteriornosti.

O čemu se ovde radi i zašto pominjemo politiku kada govorimo o datoj temi – o udruženjima građana i o civilnom društvu, a pogotovo kada govorimo o udruženjima građana u oblasti kulture i umetnosti, i kada je uvreženo mišljenje da je to polje ispraznjeno od politike i da ona postoji isključivo na svojim privilegovanim mestima – državi i političkim partijama? Iako i političke partije smatramo legitimnim oblicima organizovanja, takođe smatramo da u njima danas politike nema. One su premrežene interesima pojedinaca i grupa, što zovemo međuljuđem², gde je izgubljena dinamika para opozicija-pozicija, jer vidimo da partijsko vođstvo neometano sarađuje sa vrhom drugih partija (pa i „opozicionih“), a ne sa sopstvenim članstvom koje je prepusteno borbi za obezbeđenje osnovne egzistencije u društvu sa društvenom pokretljivošću koja počiva upravo na takvim partijskim principima. Ukoliko je u onome što se smatra političkim sistemom (država-partija) opoziciona politika napuštena i izgubljena, možemo se upitati kada je sredina antagonizma prema državi. Treba li antagonizam prema državi da ispunji upražnjeno mesto opozicije? Ako bi bilo tako, onda je reč o tome da antagonizam pripada prostoru države-partije, jer se u njemu razvija i na njega referiše.

Ako u tome i ima politike (a ne korupcije i neprincipijelnih udruživanja), onda je u pitanju politika u eksperiornosti. Nas zanima politika u interiornosti, politika ljudi i politika kao mišljenje, ona koja je na distanci prema državi, što ne znači da tokom svog razvoja neće postaviti pitanje države i njenog (odsustva) principa.

Ako politika više ne stanuje na svojim „privilegovanim“ mestima, gde je ima, na koji način je vidimo i šta smatramo da je ona? Politika ima sopstveni prostor mišljenja, te ona ne može isto tako biti ni objekat, niti predmet naučnog i filozofskog mišljenja. Nauka opisuje limite onoga što nije moguće uraditi, priziva kompleksnost i kompetentnost koja treba da nam kaže šta je moguće, a šta nije kada je politika u pitanju. Ako društvena nauka kaže da je njen predmet – čovek – predmet, onda se ne može ništa učiniti: postoje samo neoliberalizam i tržišna privreda, totalitet kritike i nemogućnosti. Da bi politika bila moguća, ona mora pripadati domenu mišljenja, nefilozofskog i nenaučnog, i biće je tamo gde mišljenja, subjektiviranja i organizovanja bude bilo. Tako je moguće da oblast kulture, a pre svega oblast udruženja građana, budu mesta ispunjena politikom, a ne ispraznjena neubedljivim ubedenjem da se njeno jedino mesto nalazi u državi-partiji.

Jedna od važnih tačaka na kojoj je pokrenuta Inicijativa nezavisne kulturne scene u Novom Sadu jeste pi-

i —
<http://detelinara.org/stvarne-pocinju-prostim-odbijanjem-vec-odlukom-da-se-s-ljudima-radi-na-necemu/>
 Pristupljeno 01.09.2016.

ii —
 Reč „meduljude“ je skovana nakon izjave jednog od članova Gradskog veća Novog Sada koji je svoju partiju uveo u neprincipijelnu koaliciju kako bi zadržao mesto u Veću i upravljanju gradom.

tanje udruživanja građana i položaja civilnog društva danas. Sasvim je sigurno da udruženja građana pripadaju domenu institucija, ali institucija udruženih građana, a ne onih koje država osniva. U tome ne bi trebalo da nas zbuni postojanje negacija u njenom drugom nazivu koji je takođe u upotrebi – nevladino društvo i nevladina organizacija, niti da se time priziva novi antagonizam. Tu negaciju zapravo treba videti kao oznaku onoga što zovemo nezavisnošću i distancom prema državi. Ono što je uvreženo mišljenje jeste da je takvo društvo ili puki korektiv državi ili pak oblik štetočinstva kojim se od države preuzimaju funkcije i polja njene skrbi koja nije u stanju da obezbedi, što posledično znači da je potrebno boriti se za njeno bolje funkcionisanje. To nas opet vraća na poziciju korektiva. Iako je jedno i isto u pitanju, čak i kod udruženih građana koja na ovaj način shvataju ulogu civilnog društva retko svedočimo promišljaju svake od ovih, pa makar i istih, pozicija i mogućih koraka koji bi iz njih proizašli. Stoga, jedno od pitanja koja postavljamo jeste da li je danas moguće misliti na drugačiji i nov način poziciju udruženja građana – misliti sopstvenu „situaciju“ – a da to ne bi bilo stvar opisa situacije i stanja stvari koji mogu da budu bliski etatističkim diskursima, rekli bismo mišljenje sopstvene organizacije ili bolje – pozicije. To bi trebalo da je moguće i u udruženju građana i na bilo kom drugom mestu, u javnim ustanovama i privatnim preduzećima, tamo gde je moguće i potrebno menjati uspostavljene odnose kako se oni ne bi reprodukovali.

Inicijativa nezavisne kulturne scene u Novom Sadu

Sa ovakvim uvidom i novim odnosom po pitanju politike proleća 2016. godine pokrenuta je Inicijativa nezavisne kulturne scene u Novom Sadu, koja okuplja udruženja građana koja se bave kulturnom i umetničkom produkcijom. U nekoliko navrata protekle decenije u gradu su pokretane inicijative koje podsećaju na današnju (Dizalicaⁱⁱⁱ, Za kulturne politike – politike kulture^{iv} i druge). Čak su neke od danas prisutnih organizacija u Inicijativi u ranijim takođe učestvovale, ali u svetu novih uvida i političkih principa, možemo reći da su one boravile u prostoru antagonizma i da im je problematizacija i rešenje problema zbog kojih su i pokretane manjkali.

Dolazimo do ključnog dela i principa oko kojih se u Inicijativu okupljamo i oko kojih vodimo otvorene diskusije, čime se nastoji i sama Inicijativa držati otvorenom i javnom. Ali najpre o neposrednom povodu okupljanja: Inicijativa se okupila zbog alarmantnog stanja povodom uslova delovanja nezavisne kulturne scene u Novom Sadu, problema zakupa radnih i javnih prostora, rezultata redovnog gradskog konkursa iz oblasti kulture kojima su gotovo sve nezavisne organizacije uskraćene za sredstva, kao i nepostojanje infrastrukturnog fonda, što je stalni problem finansiranja koje pokriva isključivo produkciju, a zaobilazi infrastrukturne troškove organizacija. Neposredni povod za pokretanje Inicijative je niz aktuelnih dogadaja koji iznova pokazuju strate-

giju gušenja nezavisne produkcije i organizovanja u trenutku kada je u toku kandidatura grada za Evropsku prestonicu kulture 2021 (EPK), koja podrazumeva postojanje savremene kulturne i umetničke produkcije u gradu i kada je usvojena Strategije kulturnog razvoja Grada Novog Sada za period 2016–2026. godine.

Iako je često postavljeno pitanje brojnosti organizacija u Inicijativi – više od strane medija nego direktno od predstavnika vlasti, pitanje predstavljanja čitavog civilnog društva i reprezentativnosti Inicijative nije za sada eksplicitno postavljano, niti je bilo pokušaja denunciranja Inicijative na tim osnovama. Međutim, vodeći se iskustvom Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS), kada je prethodni republički ministar za kulturu Ivan Tasovac upravo po pitanju navodno nedovoljne reprezentativnosti Asocijacije raskinuo Protokol o saradnji, pokušali smo da izgradimo argumente za takvu situaciju u kojoj se možemo naći u pregovorima sa državom. Reći „da, Inicijativa okuplja i reprezentativna strukovna udruženja nastala u vreme socijalizma koja su danas takođe udruženja građana i to posebno ranjiva“ – iako je istina da su u Inicijativi, moglo bi da zvuči kao izbegavanje odgovora i napuštanje mesta argumentacije. Stoga, po pitanju reprezentativnosti kažemo da ne predstavljamo čitavo polje udruženja građana u kulturi, jer smatramo da je prebrojavanje i sameravanje stvar državno-partijske politike. Problem sa kojim se suočavamo nastojimo da rešimo subjektivirajući se kao ona udruženja koja su zainteresovana za uslove svog rada i života.

INICIJALNA KAPISLA

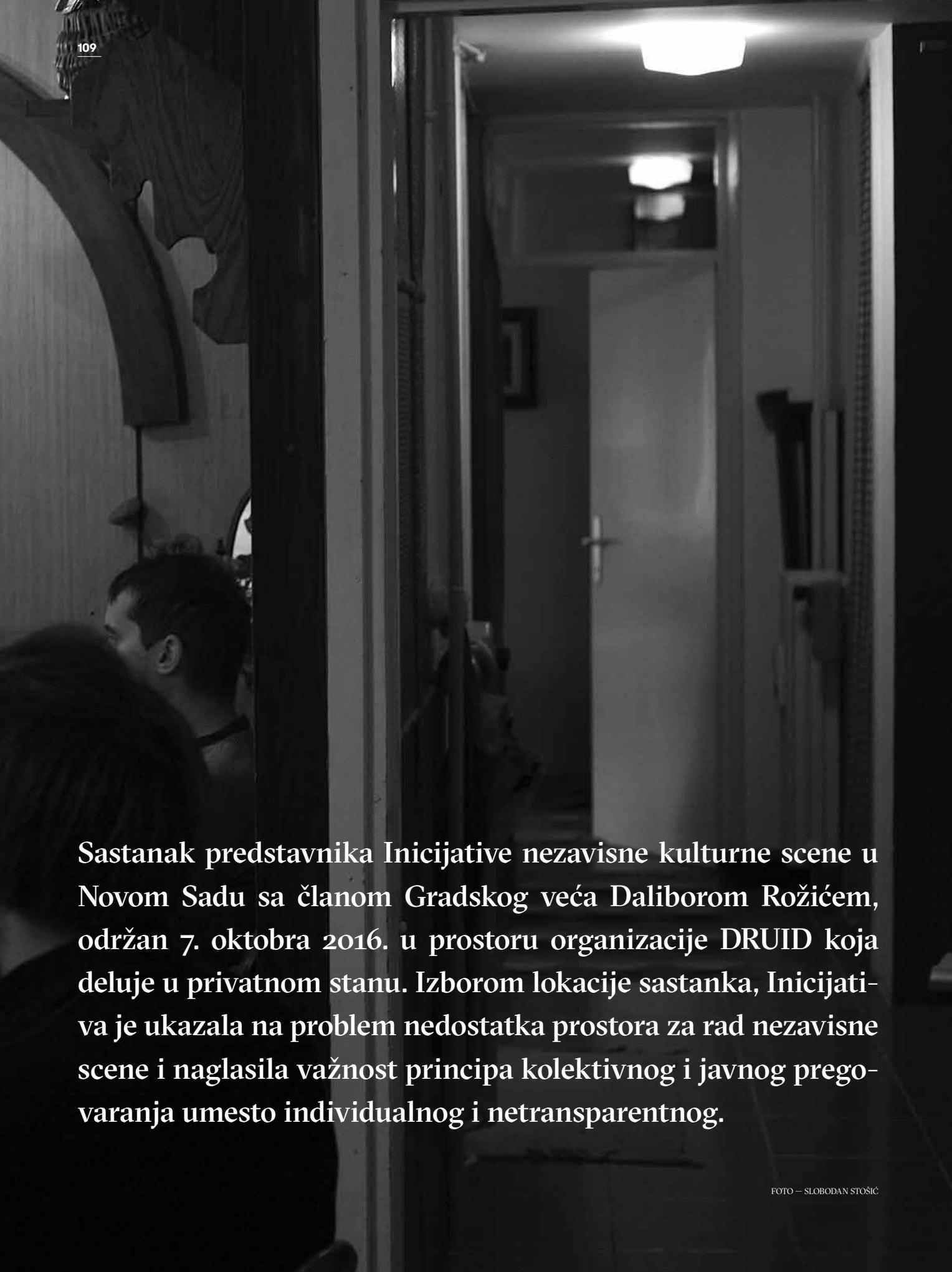
S proleća 2016. godine, u toku kampanje za Evropsku prestonicu kulture 2021, novosadska vlast i javna preduzeća kojima upravlja izbacuju na ulicu jedno reprezentativno strukovno udruženje (Foto, kino i video savez Vojvodine), povećavaju kiriju drugom reprezentativnom udruženju (Savez udruženja likovnih umetnika Vojvodine) i, na konkursu, u potpunosti ignorišu organizacije civilnog društva koje deluju u oblasti kulture. Udruženja za svoje projekte ne dobijaju ni dinara podrške, čak ni za evropske projekte, u čijem sufinansiranju se očekuje učešće države i drugih nivoa vlasti.

Ovakav sticaj odluka vlasti događa se u širem sticaju okolnosti, koji čine smene pokrajinske i gradske vlasti nakon izbora, novosadski protesti građana zbog partijsko-koalicionih kombinatorika koje dovode do smena i otpuštanja urednika i novinara na Radio-televiziji Vojvodine, a onda i protesti u Beogradu zbog nezakonitog postupanja gradske vlasti i rušenja dela Savamale, te oglušivanja policijske uprave na apele građana koji su tim povodom reagovali. Protestna atmosfera iznova otvara pitanje uloge civilnog društva i prava građana na udruživanje, budući da vlast mobiliše građane stvaranjem odijuma prema organizacijama civilnog društva. Nezavisna kulturna scena u Novom Sadu inicira otvaranje pitanja kulturne politike i uslova u kojima udruženja deluju.

Inicijativa se okuplja oko problema zakupa radnih i javnih prostora; rezultata redovnog gradskog konkursa iz oblasti kulture i nepostojanja načina finansiranja troškova „hladnog pogona” – što je stalni problem finansiranja koje pokriva isključivo produkciju, a zaobilazi infrastrukturne troškove organizacija; nerazdvojenosti linija finansiranja za javne ustanove čiji je osnivač grad, privatna preduzeća i neprofitna udruženja građana iz oblasti kulture; nerazlikovanja oblasti kulture, umetničke produkcije i turizma; obezbeđenja potrebnih matching fondova i podrške lokalnih organa vlasti za osnaživanje i učestvovanje udruženja građana u projektima Evropske komisije. Ne posredni povod za obraćanje javnosti je niz događaja koji iznova pokazuju strategiju gušenja nezavisne produkcije i organizovanja.

Od prvog javnog sastanka, Inicijativi se pridružilo oko 20 udruženja građana u kulturi i reprezentativnih strukovnih udruženja koja deluju u Novom Sadu. Na redovnim nedeljnim sastancima razvijen je princip učestvovanja, diskutovanja i donošenja odluka. Inicijativa je ušla u pregovore sa Gradskom upravom za kulturu i članom Gradskog veća za kulturu, održala nekoliko konferencija za novinare, učestvovala u javnoj raspravi o Strategiji kulturnog razvoja Novog Sada 2016-2026. godine i našla se pred odlukom o učešću u izradi Akcionog plana Strategije.

Sastanak predstavnika Inicijative nezavisne kulturne scene u Novom Sadu sa članom Gradskog veća Daliborom Rožićem, održan 7. oktobra 2016. u prostoru organizacije DRUID koja deluje u privatnom stanu. Izborom lokacije sastanka, Inicijativa je ukazala na problem nedostatka prostora za rad nezavisne scene i naglasila važnost principa kolektivnog i javnog pregovaranja umesto individualnog i netransparentnog.

Nezavisnost

Obratimo se najpre često propitivnom, ali čak ni na široj sceni udruženja građana utvrđenom pitanju i poziciji nezavisnosti organizacija civilnog društva, jer nabrojani neposredni povodi za pokretanje Inicijative predstavljaju oblast susreta ovih organizacija sa državom i njenim institucijama koje treba da se bave podrškom i razvojem kulturne i umetničke produkcije. Nezavisnost, a podrška i finansije? Nezavisnost, a stavljanje ruke u državni džep? Nezavisnost, a pokretanje žalbenog modusa kada su finansije uskraćene? Upravo ova i slična pitanja predstavljaju osnovu odijuma prema udruženjima građana danas, čak i kod njima najnaklonjenijih, što povratno kod udruženih građana izaziva stid, osećaj nedostojnosti i obeshrabrenost. Jedina taktika izlaska iz tog stanja koju možemo da sretнемo u današnjem trenutku na široj sceni udruženja građana jeste potiskivanje obeshrabrenosti koje se manifestuje udovoljavanjem nosiocima odijuma (ukoliko su to građani) ili prepustanjem antagonizmu (ukoliko je to država). Subjektivni rezultat toga je nepoverenje samih udruženih građana u sopstvena udruženja, čime jedino mogu da vide njihova ograničenja i nedovoljnosti i kapituliraju oživljavanjem starog režima i privilegovanog mesta politike – države-partije. Nije za čuđenje što su tako razdružena udruženja građana često vrlo bliska naučnom pristupu i akademizmu na koje se oslanjaju, te odustaju od izgradnje sopstvene ekspertize o problemu kojim se bave i nastoje da reše. Međutim, insistiranje na nezavisnosti ne može da bude stvar ekonomskе zavisnosti koja se odijum-

om podstiče. Ona se mora smatrati kategorijom politike, a ne ekonomizma, čime nezavisnost dobija svoju političku dimenziju čiji je „pojam“ distanca prema državi. Time bi konačno bilo moguće vratiti povereњe u mogućnost autonomnog samo-organizovanja građana po određenom problemu.

No, možda pitanje „ekonomске zavisnosti“ nevladinih organizacija ili udruženja građana od državnih fondova za kulturu nije sasvim razrešeno, iako je prevaziđeno insistiranjem na politizaciji ovog polja i njegovih aktera. Zašto država podržava, reći skromno bio bi eufemizam, udruženja građana? Zašto udruženja građana traže novac od države? Treba li u odgovoru na ova pitanja da se prebacimo na molarni nivo opisa stanja periferijalne države u današnjem kapitalističkom načinu proizvodnje, zamrle privrede i stope nezaposlenosti? Krenimo ipak od subjektivne i političke ravni, koja takođe obuhvata uvid da je država jedino preduzeće koje danas radi i u kojem je moguće dobiti zaposlenje. Jesu li u tom kontekstu udruženi građani zapravo višak populacije – nezaposlivi, društveno tj. partijski nepokretljivi, ali ipak snalažljivi? Na ovom mestu moramo napraviti razdvajanje udruženja građana o kojima govorimo i koji politizuju sopstvenu poziciju od „fantomske“ nevladinih organizacija (FNVO) koje se kreću kanalima korupcije zajedno sa državom-partijom čiji akteri ih često i osnivaju, šireći mrežu sopstvenih interesa (i snalažljivosti) i u tu svrhu instrumentalizujući civilno društvo. Takođe, razlika mora da se uspostavi i sa onim organizacijama civilnog društva koje su proglašene udruženjima od izuzetne ili čak nacionalne važnosti od strane

države, i koje time postaju državne institucije. No, „snalažljivost“ o kojoj mi govorimo drugačijeg je tipa i da bi se došlo do njenog pojašnjenja potrebno je još jednom promeniti vizuru sa objektalističke pozicije kritike civilnog društva na subjektivnu i političku poziciju koja uključuje argument „snalažljivosti“ u zadovoljenju potrebe ljudi za samo-organizovanjem, angažovanjem i radom, u vremenu deficita mogućnosti zaposlenja i bazičnih uslova za život i rad. Potencijalni nastavak i upornost kritike ovako formulisane pozicije vodila bi odbacivanju i poricanju ljudskog digniteta. Dakle, kada kažemo da smo nezaposleni i organizujemo autonomni prostor za rad, kažemo upravo da po tom pitanju nešto radimo i da ne čekamo u redu za državno zaposlenje, koje u današnjim uslovima nije ništa manje izvesno, niti predstavlja zagarantovano mesto zadovoljenja potrebe za radom, što znači ni mesec mogućnosti promene uslova toga rada. Za to je na bilo kom mestu potrebna subjektivnost i politika. Međutim, neretko se dešava da razdruženi udruženi građani „rade“ dok u tom redu čekaju, pri čemu se prelazak iz polja udruženja građana u institucije države najčešće vidi kao veliki uspeh iz vizure takvih aktera civilnog društva. Tako, potreba za radom i samo-organizovanjem kroz udruženja građana ne može da se svede na ekonomsku zavisnost ni kada je u pitanju novac za život i rad udruženih građana. Pogotovo ako se iz prostora sopstvene organizacije i njene politike uključuje u distribuciju sredstava i promenu uslova distribucije na način da se sredstva ne čekaju, već zahtevaju kako bi se njima ne samo nešto ostvarilo, već i ostvarilo na novim i pravednjim (demokratskim) principima.

Protestna organizacija

Pored neposrednih povoda kojima je zasnovana Inicijativa, svakako je na njeno pokretanje uticalo i neposredno okruženje – protesti u Novom Sadu („Podrži RTV“) i Beogradu („Ne da(vi)mo Beograd“), koju je veliki deo članica Inicijative podržao i u protestima učestvovao. Iako u slučaju beogradske inicijative i protesta postoji izvesna nesigurnost ili neodlučnost u izjašnjavanju da li proteste organizuju udruženja građana ili pojedinci koji su i članovi pojedinih udruženja, i nezauzimanje jasnog stava prema ulasku u partijsko organizovanje ili ne, pitanja koja su tim protestima postavljena svakako su uticala na pokretanje Inicijative. Za nas je možda čak i uticajnija inicijativa „Podrži RTV“ koju su pokrenuli novinari javnog medija boreći se za svoja radna mesta, i u tome vidimo ne partikularnost interesa male grupe neposredno ugroženih, već univerzalnost principa kojim bi svako, uključujući udružene građane, mogao da se rukovodi, na radnom mestu i van njega. To vidimo kao tačku susreta politike udruženih građana i zaposlenih u javnim preduzećima – pravljenje prostora za rad i stvaranje novih odnosa koji odbacuju režime nepotizma, neprincipijelnosti i partijnosti, gde ni jedni ni drugi ne bi trebalo da ovim režimima naseljavaju sopstvene prakse. Da bi to bilo moguće, potrebno bi bilo napraviti korak dalje i transformisati organizovanje protesta u ono što bismo mogli nazvati organizovanje protestne organizacije – stalnog procesa sagledavanja situacije i problema sa kojima se suočavamo uz pokušaj da se oni reše uz dubinsku diskusiju, iznalaženje argumentacije i donošenje odluka u svakoj novoj situaciji. Nije li onda neophodno reći da je

prvo mesto protestne organizacije upravo mesto samoorganizovanih i autonomnih udruženih građana, baš iz razloga samoorganizovanosti i autonomnosti u današnjim uslovima? Moguće je, ukoliko nisu naseljena državno-partijskom politikom.

Biti na distanci, a pregovarati

Dolazimo do najtežeg mesta. Kontekst u kome delujemo je preplavljen antagonizmom koji prepostavlja distancu, ali je zapravo u prostoru politike u eksteriornosti, a ideja ovog teksta i politike koju težimo da uspostavimo treba da je van ad hoc antagonizma, na distanci prema državi, na distanci koju proces pregovaranja sa državom ne bi trebalo da ugrozi. Kako misliti distancu, a pri tome sa državom i njenim institucijama pregovarati? O antagonizmu je već nešto rečeno, a sada i konkretnije. Politika, ona u interiornosti, koja uspostavlja sopstveni prostor i sopstvenu dinamiku ne može početi da se konstituiše od jednostavnog suprotstavljanja. Ona zato ima i drugačiji odnos prema stvarnosti, smatrajući je ne-datom. Ukoliko je data, mi znamo da postoji samo neoliberalizam, tržišna privreda i slaba država kojima se treba suprotstaviti, a da se pri tome ne postavlja pitanje ko i iz koje pozicije to čini, a onda ni kako to čini ukoliko prostor mišljenja nije uspostavljen. U tom slučaju, suprotstavljanje se najčešće obavlja traženjem adekvacije teorije (politike) sa stvarnošću. Marksističko iskustvo nam takođe govori suprotno – da stvarnost nije svodiva na saznanje, tj. u ovom posebnom slučaju politika nije svodiva na teoriju politike, te ne

bi trebalo zazivati njenu adekvaciju sa stvarnošću, niti time negovati još jedno mesto koje se smatra privilegovanim – teorije i prakse, ukoliko se politika smatra praksom. Iz tog razloga se često pribegava potragom za „subjektima“ borbe, onih koji to moraju biti, bez da se misli o tome da li su oni na obzoru, da li je njihova subjektivacija prisutna. Međutim, koji oblik „antagonizma“ eventualno možemo imati na umu? Onaj koji bi samo podsetio, kada se nademo u situaciji pregovaranja sa državom i njenim institucijama kako bismo problem za koji se zalažemo rešili, da proces pregovaranja ne znači i slaganje sa državom kada se nađemo za istim stolom. Ukoliko krenemo sa antagonizmom, tada ćemo jednostavno biti u antagonizmu, dok će problem oko kojeg smo se okupili ostati nerešen. Proces pregovaranja je težak i zbog toga upada u antagonizam, jer najčešće sa druge strane stola sede oni koji ne funkcionišu ni po osnovnim pravilima pregovaranja, a kamoli da teže uspostavljanju politike i prostora mišljenja.

Za Inicijativu u ovom trenutku situacija je otvorena: mobilizacija organizacija nezavisne scene je potrebna pre svega i jedino za okupljene, vodena je pokušajima pregovaranja oko promene uslova delovanja i rada ovih organizacija i jasno nam je da se kreće u okviru postojećih dispozitiva države i zakonskih odredenja. Međutim, u isto vreme pokušavamo da otvorimo i drugi, prijateljski registar mobilizacije – prostor mišljenja i izgradnje politike koja izvodi nešto što je mimo situacije koja je u okviru konfrontacije uspostavljena. Tada je moguće u igri, zajedno sa odlukom i stvarnošću.

Intervju

Ravno od dna do Evropske prestonice kulture 2021.

Da smo sredina neopterećena brojnim problemima, Evropska prestonica kulture (EPK) bio bi samo jedan od projekata Evropske unije, doduše spektakularan i zahtevan, budući da se očekuje potpuna reorganizacija života grada. U slučaju Novog Sada, međutim, to je pre svega dodatna aktivnost u postojećem rovitom i labilnom sistemu kulture u kojem se pravila igre menjaju u zavisnosti od aktuelnih pozicija moći. Stanovniku Novog Sada je nesumnjivo „lepo” što će njegov grad 2021. biti „prestonca kulture”, i to „evropska”, gradskoj vlasti će naredne četiri godine taj program biti krovni marketinški alibi, institucijama kulture - platforma za podršku ili osporavanje iz ipak, relativno ugodne pozicije stalno zaposlenih, privatnoj Exit fondaciji - izvesni osvojeni i plaćeni novi posao, a nezavisnoj sceni neplaćeni meseci opreznog zagovaranja strukturnih reformi, makar onih na gradskom nivou.

Nemanja Milenković, predsednik Fondacije Exit, iako samo godinu dana na čelu Organizacionog odbora NSEPK2021, uspeo je da osvoji najveći evropski grant. Doduše, taj grant je u ukupnom budžetu EPK zapravo najmanja stavka - iznosi samo 1,5 miliona evra, dok je projekcija budžeta u narednih šest godina 65 miliona evra. Grad će ga pritom dobiti tek 2020, nakon što sve prethodne godine produ evaluaciju. Razliku između 1,5 i 65 miliona platiće gradani, jer se izdvaja iz novosadskog, pokrajinskog i republičkog budžeta. Tokom šest godina, 30 miliona je namenjeno programima, promo aktivnostima i operativnim troškovima, a 35 miliona će biti uloženo u infrastrukturu. Tačno je da će infrastruktura ostati gradu, ali tek predstoji analiza i projekcije njene održivosti kroz programe.

RAZGOVARALA

Vesna Tašić

Nesumnjivo je da će EPK biti ključno mesto vodenja gradske kulturne politike do 2021. Ipak, Strategija kulturnog

razvoja Novog Sada za period 2016-2026. prepuštena je, na osnovu najnovijih preporuka iz Brisela, gradskoj vlasti i neće biti briga Organizacionog tima NSEPK2021.

Sudeći prema procesima višegodišnje pripreme kandidature (od marta 2012), pa i finalu tog procesa, koji od jeseni 2015. godine (umesto Andreja Fajgelja, smenjenog direktora KCSN) vodi predsednik Fondacije Exit, nema tu mnogo mesta za nagadanja. EPK je najveći evropski projekat koji je ili okrenut komercijalnoj kulturi, ili uopšte nije kulturni, već ima za cilj da „osnaži kulturnu vitalnost grada, omogući urbanu regeneraciju, te poboljša internacionalni ugled i turističku ponudu Novog Sada”. U takvu formulaciju može da stane mnogo toga, ali će po svoj prilici stati ono što bude sugerisala Evropska komisija tokom naredne četiri godine - do konačne 2021.

Što se Novosađana tiče, kao i nezavisne kulturne scene, već sada su iz Brisela stigli komentari, tvrdi Milenković, da je projekat „previše otišao u socijalnu sferu kulture”.

Nedovoljna komunikacija s građanima i akterima na kulturnoj sceni, loš sajt projekta, objavljena teško čitljiva aplikacija u nedovoljno kvalitetnom formatu i bez prevoda - sve te zamerke organizatori pravdaju nedostatkom vremena, odnosno samo jednom godinom rada s novim predsednikom i delimično novim sastavom Organizacionog odbora. Za njih je 2017. godina - nulta godina projekta, a posvećena je izgradnji osnova za njegovo kvalitetno sprovođenje. Jedna od prvih stvari, kako kaže koordinator projekta Vuk Radulović, biće strategija komunikacije.

Činjenica je da se već četiri godine govori o „komercijalizaciji kulture” (programski direktor Momčilo Bajac), pozicioniranju Novog Sada na evropskoj kulturnoj mapi i

drugim mantrama evropskog projektnog diskursa u skladu s konceptom kreativnih industrija. Javne diskusije na kojoj bi se javni interes mogao zajednički artikulisati nije bilo, već se „promena imidža”, „rebranding”, kao i kod novijih EPK, predstavlja kao javni interes. Potpuno u skladu s konceptom kreativnih industrija.

Javni interes je prepoznao fonder, organizacioni tim je pobedio, a nezavisnoj sceni preostaje da iskoristi marketinški nivo celokupne kampanje organizatora, kojima je stalo do sveopštete podrške javnosti, bar u prvim godinama programa.

Nesumnjivo da će sredstva uložena u promociju grada i sadržaje za turiste proizvesti neki rezultat, ali i u bogatijim evropskim prestonicama postavljalo se pitanje da li postoje drugi načini da ista sredstva ostvare značajnije i dugoročnije efekte. Malo je istraživanja koja se bave EPK, i nema se na osnovu čega zaključiti o efektima takvog poduhvata, osim na osnovu iskustava „dan posle”. Poput onih u Vroclavu - EPK 2016, gde su članovi novosadskog tima, kako tvrde, čuli suprotne priče od nevladinog sektora, vlasti i projektnog tima.

Srbija je na visokom mestu po percepцији korupcije, godinama unazad, i to je dovoljan razlog da se iznose najveće sumnje u svaki proces voden s vrha vlasti, ovoga puta novosadske, posebno što u njemu veliki ideo ima budžetski novac.

O ovim i drugim kontroverzama novosadskog puta ka evropskoj prestonici kulture, za **Manek** smo razgovarali s članom Gradskog veća zaduženim za kulturu **Daliborom Rožićem**, predsednikom Organizacionog odbora **Nemanjom Milenkovićem** i koordinatorom projekta NSEPK 2021 **Vukom Radulovićem**.

INFRASTRUKTURA

Gradonačelnik Novog Sada Miloš Vučević objavio je početak gradnje nove infrastrukture (baletska i muzička škola), obnovu fasada („sredstva su već obezbeđena“). Republička ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Zorana Mihajlović najavila je dodatna ulaganja u Novi Sad, a predsednik Pokrajinske vlade Igor Mirović izgradnju Naučno-tehnološkog parka u vrednosti od 12,5 miliona evra, kao zajedničku investiciju vlada Srbije i Vojvodine, Grada Novog Sada i Novosadskog univerziteta. Planirano je i da se u Kineskoj četvrti, na potezu između Limanskog parka i Dunava, izgradi „Youth Creative Polis“ za razvoj kreativnih industrija i IT sektora.

Darko Polić, član Organizacionog tima, arhitekta-planer u JP Urbanizam, Zavod za urbanizam Novi Sad, odgovara na pitanje šta je od planirane infrastrukture bilo deo aplikacionog formulara za EPK:

U aplikaciji Grada Novog Sada za EPK 2021. definisan je određen i limitiran broj projekata koje je grad kandidovao. Svesni ograničenja raspoloživog budžeta, ali i ograničenog pristupa EU fondovima kojima, kao zemlje koja još nije članica EU ne možemo potpuno pristupiti, u aplikaciju smo uključili samo one projekte koji su već započeti ili su planirani relevantnim dokumentima i odlukama u narednom periodu.

U aplikaciji su tako definisani projekti u nekoliko formata u Novom Sadu i partnerskim opštinama. Veliki format čine projekti: Youth Creative Polis na prostoru Kineske četvrti, Muzička i Baletska škola sa koncertnom dvoranom na Limanu 4 i pešačko-biciklistički most. Projekti srednjeg formata su kulturne stanice na Novom naselju, Klisi i Sremskim Karlovcima, a projekat malog formata je „uređenje 46 malih javnih prostora u 46 mesnih zajednica“ u Novom Sadu i manjim mestima koji administrativno pripadaju gradu.

Drugi projekti koji su nabrojani nisu u aplikaciji, ali svi bez sumnje podržavaju duh koji će Novi Sad, kao EPK 2021 razvijati narednih godina.

Svi navedeni projekti sa budžetima za izgradnju i rokovima su navedeni u aplikaciji <http://novisad2021.rs/en/bidbook/>.

Nemanja Milenković
predsednik UO Exit fondacije

Dalibor Rožić
član Gradskog veća zadužen za kulturu

Vuk Radulović
koordinator projekta NSEPK2021

Kakva je Vaša vizija Novog Sada 2021?

Dalibor Rožić Novi Sad vidim, a nadam se da će kao takav zaživeti i pre 2021. godine, kao grad u kojem je kultura jedan od glavnih resursa i gde kreativna industrija postaje vodeći mehanizam razvoja uopšte. To znači da radimo na tome da obezbedimo infrastrukturu koja je za to neophodna, načine finansiranja kulturno-umetničkih projekata i atmosferu u kojoj će participativnost svih zainteresovanih za angažman u kulturi biti na najvišem mogućem nivou. Takav pristup smo dokazali usvajanjem Strategije kulturnog razvoja Novog Sada, u čijoj izradi su učestvovali ljudi iz kulture najšire posmatrano. Neza-

visna kulturna scena i individualni stvaraoci u takvom poimanju kulturne politike Novog Sada zauzimaju važno mesto, odnosno nastojimo da ostvarimo partnerski odnos između uprave grada, ustanova kulture kojima je Grad osnivač i svih organizacija u oblasti kulture. To je jedini način da postignemo ostvarenje vizije Novog Sada kao Evropske prestonice kulture u suštinskom, a ne samo u formalnom smislu. Formalno osvajanje titule EPK2021 znači da ćemo imati najširu i najjaču podršku na putu koji smo sebi zacrtali.

Da li Grad, pored obnove fasada, infrastrukture i povećanja broja noćenja stranih turista, ima u pla-

nu da jedan od rezultata projekta budu neophodne strukturne reforme sistema kulture?

D.R. Bez takve reforme ne bismo postigli željene dugoročne promene u kulturi i, kao što sam pomenuo, samo donošenje Strategije svedoči o namjeri da poboljšamo sistem. Strategija, na osnovu koje će biti doneti i realizovani akcioni planovi sa konkretnim projektima i prema prioritetima, omogućava projektno planiranje budžeta tako da maksimalno dobro, strateški i planirano iskoristimo novac kojim raspolažemo. Naravno, uz sve to, veoma će biti važni mehanizmi evaluacije projekata, ali i kontrole utroška sredstava.

Strategija, koja je sastavni deo aplikacije za EPK, jeste i zvanični dokument koji obavezuje. Da li će akcioni plan Strategije biti uslovjen razvojem projekta EPK?

D.R. S obzirom na važnost titule koju smo osvojili i na mogućnosti koje ona otvara, veoma je logično da projekti EPK budu okosnica svih aktivnosti u oblasti kulture u narednom periodu. Međutim, ne možemo govoriti o uslovljavanju, jer Strategija predstavlja i sastavni deo naše aplikacije za EPK2021, pa tu nema sukoba vrednosti. Naprotiv, možemo samo konstatovati da će nam stečena pozicija omogućiti lakšu i kvalitetniju realizaciju ciljeva predviđenih Strategijom.

Da li će struturne reforme podrazumevati i razdvajanje budžetskih linija za savremenu kulturu, kulturne industrije, amaterizam? Da li, recimo, postoji ideja da se finansiranje Exita, prebac na druga ministarstva (turizma, finansija...)?

D.R. U skladu sa Strategijom kulturnog razvoja Grada Novog Sada, u toku je izrada Akcionog plana kojim će biti definisani modaliteti za raspisivanje konkursa Gradske uprave za kulturu. Težnja je da budući konkursi budu podeljeni na oblasti: savremeno stvaralaštvo, kinematografija, muzičko stvaralaštvo, kulturno-umetnička društva i zaštita kulturnog nasleda.

Šta je od infrastrukture planirano za izgradnju do 2021. i kojim sredstvima (budžet, investicije, fondacije)?

D.R. U aplikacionom formularu za EPK 2021, takozvanom bid-booku koji je objavljen na internet stranici

„Novi Sad 2021”, navedeni su projekti koji će biti realizovani, a planirano je da budu finansirani sa tri nivoa vlasti, gradskog, pokrajinskog i republičkog.

Najnovija inicijativa za dijalog s gradskom upravom potekla je s nezavisne kulturne scene, odmah posle konkursa uprave za kulturu na kom nije “prošao” nijedan evropski projekat, što se čini paradoksalnim u godini kada Novi Sad konkuriše za EPK. Kako objašnjavate takve rezultate?

D.R. Na nedavno okončanom Javnom konkursu za izbor projekata u kulturi, kao i projekata umetničkih, odnosno stručnih i naučnih istraživanja u kulturi Grada Novog Sada u drugoj polovini 2016. godine, sudeći po rezultatima, u fokusu je bilo savremeno stvaralaštvo, koje je podržano sa preko 26 odsto ukupnih budžetskih sredstava za te namene. Ako se tome doda oko 6,5 procenata koliko je izdvojeno za kinematografiju, odnosno video produkciju, ukupan postotak za savremeno stvaralaštvo iznosi preko trećine budžeta. Grad Novi Sad, kao EPK2021. godine, na taj način dokazuje da vodi računa o savremenim kulturno-umetničkim programima, tj. o gradskim udruženjima koja su aktivna u toj oblasti.

Šta očekujete od dijaloga s nezavisnom scenom?

D.R. Očekujem da razvijemo partnerski odnos, da predstavnici nezavisne scene budu aktivno uključeni u kulturnu politiku Novog Sada i da nademo najbolji model funkcionisanja. Namera Grada je da razvija što efikasnije mehanizme podrške svima koji deluju u kulturi, kao i uslove za najveći mogući nivo participativnosti zainteresovanih pojedinaca i organizacija, kako bi kulturna politika bila odraz zajedničkog angažmana, a radi zadovoljenja opštег interesa u kulturi Grada Novog Sada.

Šta bi, na osnovu dosadašnjih razgovora, trebalo promeniti kako bi se obezbedila njena održivost u skladu sa značajem koji ima u kulturi Novog Sada?

D.R. O unapredovanju pozicije nezavisne scene vodili smo računa i prilikom izrade Strategije kulturnog razvoja Grada Novog Sada. Naime, taj dokument podrazumeva osnivanje Radnog tela koje neće biti deo gradske administracije, a u kojem će moći da participiraju svi zainteresovani akteri u kulturi i, na taj način, utiću na kreiranje kulturne politike.

BRZOPOTEZNO OSVAJANJE TITULE EPK

Predsednik Organizacionog odbora NSEPK2021 Nemanja Milenković, koji je i predsednik UO Exit fondacije, i koordinator projekta NSEPK2021 Vuk Radulović kažu da su aktivnosti koje su dovele Novi Sad do titule EPK sprovedene u finišu kandidature gerilski, da nije bilo dovoljno vremena za komunikaciju s građanima, kao ni za konkurs za projekte. Među izabranim projektima, kako tvrde, većina je iz nevladinih sektora. Budžet celog projekta projektovan je na 65 miliona evra, a uključuje i nagradu „Melina Merkuri” (1,5 milion evra) koju će Brisel uplatiti tek 2020, nakon monitoringa. Ostatak bi trebalo da stigne iz budžeta sva tri nivoa vlasti, pri čemu je 30 miliona predviđeno za projekte, operativne troškove i promociju, a 35 za infrastrukturne projekte u periodu od šest godina.

U kojoj je meri projekat NSEPK2021 ostvario komunikaciju sa građanima i akterima u kulturi Novog Sada?

Nemanja Milenković Što se tiče podrške građana i njihove informisanosti o projektu, osnovni principi su bili transparentnost, informisanost i demokratičnost u formiranju koncepta. Nažalost, nije bilo dovoljno vremena. Ja sam stupio na funkciju tačno godinu dana pre proglašenja EPK, krajem septembra 2016, a proces kandidature je ukupno trajao tri-četiri godine. Mi smo raspisali konkurs, ali nije bilo vremena za, recimo, tribine na kojima bi se predstavili najbolji projekti, kako bi ljudi shvatili šta je projekat EPK i kako bi se prijavili odgovarajuće projekte. Praktično, od početka je ostavljen ogroman prostor u kojem su ljudi interpretirali projekat i definisali očekivanja. Očekivanja su neprijatelj iskustva, zato što ih svako interpretira kako on to vidi i misli.

Kao tim, našli smo se u paralelnom procesu: trebalo je da sami shvatimo kako da odgovorimo na izazov koji je pred nama, a da, u isto vreme, obaveštavamo javnost o tome. Dakle, i sami smo učili. U Srbiji nema stručnjaka za EPK i trudili smo se, paralelno s tim, da prenesemo naučeno. U septembru smo uradili istraživanje na temu koliko su gradani upoznati sa EPK i da li podržavaju takav projekat, odnosno da li podržavaju da se određena sredstva daju iz budžeta ako sutra pobedimo. Imali smo ubedljive rezultate, 88% ljudi je reklo da jesu za projekat

i da ga podržavaju ukoliko je transparentan - ako se vidi gde se troši novac.

Kakvi su projekti stigli na konkurs? Koliko ih je bilo?

N.M. Postojao je jedan konkurs i poziv pre mog dolaska, pa smo mogli da kažemo da je forma poštovana, što je moglo da bude zgodno budući da smo imali jako kratko vreme za delovanje. Ipak, raspisali smo konkurs koji je bio relativno kratak – vremena jednostavno nije bilo – i stiglo je oko 350 projekata.

Vuk Radulović Prvi poziv koji smo raspisali trajao je šest meseci i prijavila su se svega 43 projekta. Shvatili smo da postoji problem i zato smo se podelili u timove za različite oblasti, koje smo nazvali „mostovi”. Poslali smo ih kod različitih predstavnika scene – javnih i privatnih, umetničkih organizacija, individualnih kreativaca i drugih – da pričaju s njima, objasne kriterijume poziva i da ih pozovu da se jave na konkurs.

Kakvi su projekti s nezavisne scene stigli i koliko ih je bilo?

N.M. Ako nezavisnu scenu čitamo kao nevladin sektor u oblasti kulture i savremenog stvaralaštva, onda je iz tog sektora stigao najveći broj projekata, ali ne pripadaju svi Inicijativi nezavisne kulturne scene Novog Sada.

V.R. Od ukupno 135 projekata, 80 ih je iz nevladinog sektora. Od preostalih projekata veliki broj je prijavila Akademija umetnosti u Novom Sadu, što je znatno povećalo broj projekata iz javnog sektora... Imali smo i negodovanje predstavnika institucija – Vladimir Kopićl, član Umetničkog saveta, rekao je da je izražena nesrazmerna i da je preveliki broj i prijavljenih i prihvaćenih projekata upravo iz nevladinog sektora.

Šta se sada događa sa tim projektima?

N.M. Od ukupnog broja izabranih projekata, 30 odsto se već nalazi u aplikaciji i to su oni koji su najviše odgovarali programskom narativu i umetničkoj viziji EPK.

Koji od projekata mogu da počnu da se realizuju već 2017?

N.M. Edukativni. Nama je 2017, po projektu EPK, nulta godina. Preduslov svega budućeg je da napravimo jasnu organizaciju, da vidimo koji je budžet, da vidimo gde sede ti ljudi... Naredna godina je polazna osnova kako bismo 2018. imali kapacitet da ozbiljnije realizujemo projekat.

Kako je biran predstavnik nezavisne scene u Umetničkom savetu?

N.M. Između prethodnog predsednika Organizacionog odbora Andreja Fajgelja, koji je bio i direktor KCNS-a, i Inicijative, koja je stigla s nezavisne scene, postojao je kleš. Desio se jedan momenat koji je pocepoao proces, u kojem on očigledno nije uspeo da integrise javnost u najširem smislu, nego je okrenuo priču na crno-belo, za i protiv njega. Priča je skliznula u ličnu, bar sam ja imao takav osećaj, čime su zapravo bila zatvorena vrata za EPK.

EXIT, Novi Sad
FOTO — PROMO

Ja dolazim ispred Exit fondacije, koja me je delegirala, kao nevladin sektor. Komercijalni, ali ipak nevladin. Nikada nisam bio politički angažovan, pa me to nije opterećivalo. Pokušao sam da otvorim vrata mnogima.

Postojaо je lični poziv, s moje strane, Inicijativi, odnosno Zoranu Panteliću iz Kuda.org, kog izuzetno cenim, da se uključi u priču, ali je on odbio. Naveo je nekoliko segmenta – od toga da su članovi Umetničkog saveta ljudi koji su uništili kulturu Novog Sada do toga da je EPK globalistički projekat, uz još gomilu razloga. On je smatrao da bi Danijel Babić, slikar, bio adekvatnija osoba za mesto predstavnika nezavisne scene.

Sa nezavisne scene Exit fondaciji i gradskoj upravi najviše se zamera na tome što Exit crpi novac iz budžeta za konurse.

N.M. Exit fondacija je na republičkom nivou, na sopstvenu inicijativu, uspela da izdejstvuje da ne pripada resoru kulture, nego da se prebaci na privrednu, odnosno turizam. I to je tako već godinu-dve. Taj proces se polako razvija i na nivou pokrajine, a mi insistiramo na tome da se to desi i na nivou grada.

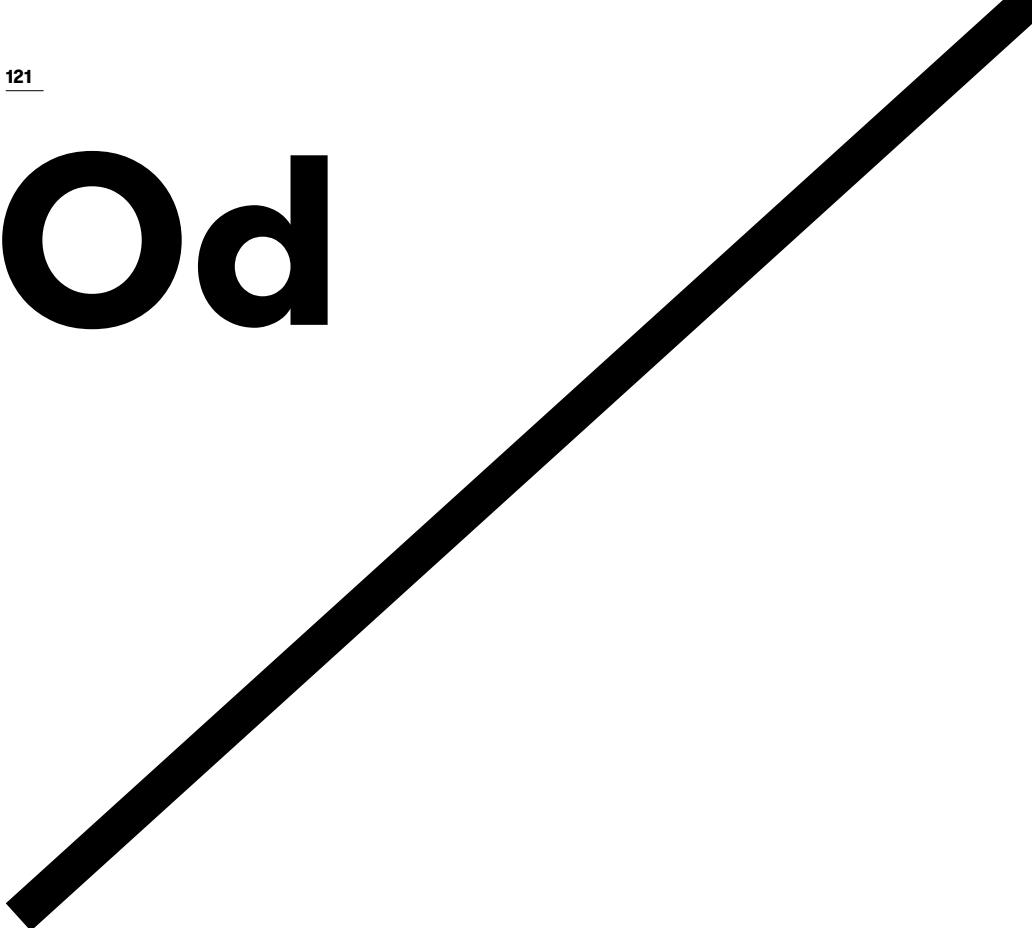
Koliko će NSEPK2021 imati za rezultat razvoj kreativnih industrija, odnosno nekomercijalne kulture s druge strane?

N.M. Već do sada smo imali komentare u Briselu da smo previše otišli u socijalnu sferu kulture. Kao da su nas pitali: „A gde su vam spektakli, gde vam je masovna publika?“ Naš je argument bio je da je Novi Sad izašao s tim konceptom, jer već ima spektakl, već je prepoznat kao festivalski grad. Baš smo zbog toga želeli da izađemo sa socijalnim uključivanjem građana, sa izmeštanjem kulture na obode, sa izlaskom iz centra grada. Moje pitanje za nevladin sektor je: „A gde je tu publika?“ Balansa u programu mora biti, tj. mora biti i jednog i drugog.

strategije

Od

tri putića

Osvrt na Strategiju kulturnog razvoja Novog Sada 2016-2026, koja je doneta kao obavezni dokument kandidature grada za EPK 2021

TEKST

Miroslav Keveždi*

DINAMIKA — Strateški dokument usvojen je na način koji ne odgovara dinamici donošenja jednog tako važnog dokumenta, a njegovi gabariti su određeni više EPK-om, nego realnim potrebama u kulturi Novog Sada. U slučaju da nije dobijena nominacija za EPK, grad bi onda dobio dosta lošu strategiju razvoja kulture.

DEFINICIJA — U strateškom dokumentu je izbegnuto da se definiše kultura, pri čemu nije trebalo proizvesti novu definiciju, jer postoje međunarodni dokumenti koje je Srbija potpisala. U Strategiji se pominje Deklaracija UN o kulturnoj raznolikosti, ali nije navedena Konvencija o zaštiti raznolikosti kulturnih izraza, koja je 2009. potvrđena u Srbiji.

ELEMENTI — Zbog izostanka definicije, propušteno je i da se propitaju svi njeni elementi. Jer, u kulturu spadaju i jezik, veroispovest, pravo, običaji, razna znanja koja se prenose iz prošlosti. Da je i to uzeto u obzir, bilo bi potrebno istraživanje koje propituje stanje kulture u Novom Sadu.

VIZIJA — Ako pravite strategiju 2016-2026, onda izražavate kako izgleda Novi Sad 2026. Ni taj pristup nije iskorišćen, već jedan drugi koji više vodi nekoj vrsti ekvilibrijuma između različitih aktera - više se ide na uravnoteženje ili prevazilaženje problematičnih odnosa, nego što se zapravo definiše ka čemu ukupno polje kulture treba da se kreće.

MENADŽMENT — Zakon o kulturi pripada nečemu što je pravno okruženje, a menadžment je pozicioniranje u okruženju. Strateško planiranje treba da kreira povoljnju poziciju s obzirom na okruženje. Obično se za te potrebe radi PESTEL analiza političkog, ekonomskog, socijalnog, tehničko-infrastrukturnog, pravnog, ekološkog, religijskog i svakog drugog relevantnog okruženja.

BUDŽET — U Strategiji stoji da je neophodno da grad poveća sredstva za realizaciju ciljeva tog dokumenta, što praktično znači da, ukoliko sredstva ne budu povećana, onda neće biti ni njene realizacije. Dobar strateški dokument podrazumeva da se odgovor na pitanje da li će se resursi povećavati ili ne zna već u ekonomskom delu PEST analize.

ANALIZA — Dolazimo do propitivanja finansijsko-političkih elita i njihove spremnosti na povećanje budžeta.

Tako dolazimo i do SWOT analize, koja je takođe izbegнутa, pa konačno ne znamo da li je to snaga ili slabost.

PLAN — Nedostaje i dovoljan broj elemenata za izradu kvalitetnog akcionog plana koji bi podrazumevao neke resurse, ljudske, tehničke, finansijske...

MANJINE — Učestvovao sam u javnoj raspravi u izradi Strategije, kao i u fokus grupi u vezi sa kulturom nacionalnih manjina. To je, međutim, bila neuspešna grupa, jer sam se pojavio kao jedini, što je simptomatično. Nužno je poboljšati komunikaciju s nacionalnih manjina i ne zanemarivati čitav korpus postojećeg pravnog okvira. Jer, postoji nekoliko zakona koji regulišu delovanje institucija nacionalnih manjina i njih treba primenjivati.

AKTERI — Ne vidim da su manjine prepoznate kao resurs, već kao akteri s kojima tek treba poboljšati komunikaciju. Simptom etničke distance.

DECENTRALIZACIJA — Novi Sad nije samo gradsko jezero - ako se pređe Dunav, već ste u Petrovaradinu, a nješta skoro da nema u Strategiji. Pominje se Kulturni centar Kisač, ali mesto Kisač, naseljeno Slovacima, ne vidim u strateškom dokumentu.

DEMOGRAFIJA — Sugerisao sam da se pojača deo analize demografije unutar Novog Sada, jer imamo značajan priliv novog stanovništva. Novi Sad je između dva popisa (2002, 2011) porastao za trećinu, sa 200.000 na 300.000 ljudi, a njihov profil i dinamika su na neki način izostali. ROMI U metodologiji istraživanja, putem telefonske ankete i preko internet upitnika, neke ranjive grupe su bile unapred ispuštene. Koliko Roma je, recimo, moglo da ispunii internet anketu? Nije trebalo zanemariti njihovo realno prisustvo, npr. u naselju Šangaj, oko pijace Najlon, u Adicama...

UNIVERZITET — Nisu prepoznati ni drugi značajni resursi, poput Univerziteta, koji je pritom najveća „firma“ u Novom Sadu - zapošljava oko 4.000 ljudi.

IT — Novi Sad postaje jaka informatička sila - ovde su neke firme koje imaju po više od stotinu zaposlenih, rade za strane kompanije i imaju ekonomski uticaj. One definitivno spadaju u ono što Evropa zove kreativne industrije, ali u Strategiji nisu prepoznate i propitane.

TAJNE — Sama nominacija i aplikacija je imala status tajnosti, tako da nismo mogli da znamo šta tu стоји, a i dalje postoji velika razvezanost između samog strateškog dokumenta i aplikacije, a i drugih analiza, koje još nisu dovoljno dostupne. Ne znam ni šta sve treba da tražim.

ORGANOGRAM — Utisak je da mnogo toga zavisi od političkih aktera i da svaka promena garniture otprije počinje iz početka, što strateške planove oslikava kao izuzetno mekane dokumente čija se vrednost niti u menadžerskom, niti u pravnom smislu ne prepoznaće. I, konačno, strategije se ne sprovode. U strateškom dokumentu nedostaje organogram kao karta moći, gde imate autoritet ispod koga stoje drugi akteri koji su zatim autoriteti trećim akterima - ko, na koji način i u kojem vremenskom i pravnom okviru s kim komunicira.

KAPACITET — Strategija Novog Sada je ipak dokument gradske uprave za kulturu, koja je slabog kapaciteta - trenutno broji 12 zaposlenih. Nedorečen je ostao i odnos gradske uprave prema institucijama čiji je osnivač Grad, a pobrojane su u Strategiji.

AKCIIONI PLAN — Zbunjuje i to što se najavljuje radno telo koje će raditi akcioni plan za implementaciju strategije i brojaće sedam ljudi (dva predstavnika tima, po jedan iz javnog i civilnog sektora, kao i troje ljudi iz gradske uprave za kulturu). Na koji način se bira predstavnik iz ustanova? Primećeno je prilikom javne rasprave da se uglavnom okupljaju ljudi iz udruženja, da nema ni umetnika, niti predstavnika ustanova. Malo je bilo rukovodilaca ustanova, iako im je osnivač Grad. To je nelogično. S druge strane, Novi Sad je i sedište pokrajinskih institucija, koje treba uključiti i u realizaciju Strategije i projekta EPK. Ni ta vrsta komunikacije nije vidljiva, niti su resursi propitani.

EXIT

Novi Sad ima jednu tačku kontakta koja se ponekad naziva kulturnom, a to je Exit festival i grad je prepoznat kao festivalski. Međutim, Exit je unutar percepcije samih građana za 15 godina doživeo transformaciju. Imao je političku ulogu, zatim ulogu nadoknade onoga što je propušteno 90-ih, a konačno se transformisao u nešto što je prilagođeno potrošaču izvana, i to potrošaču koji nije elitni, već niže platežne moći koja je, opet, viša od naše. Exit je relativno zatvoren za lokalno stanovništvo i pokušava da parira konkurenckim festivalima, ali sa publikom slabije ekonomске snage.

Dosta se očekuje od Exit tima u vezi sa EPK. Čini se kao da su u čitavom procesu isključeni klasični resursi u gradu, institucije koje imaju resurse. Exit je fondacija, čije je vlasništvo konačno, po zakonu, privatno.

Odnos gradske uprave i Exita je javna tajna. Exit se prilagodava političkim strukturama na vlasti. Dok su jedni na vlasti, Novi Sad je glavni grad Vojvodine, a sada, kada su neki drugi - Novi Sad je EPK, a ljudi su uvek isti. Počinje skoro redovno da se vezuje imidž oportuniste uz Exit i taj oportunitazam nije baš sjajno ocjenjen među Novosađanima.

Ono što je uvek pitanje jeste silan odliv sredstava iz Pokrajine i Grada na Exit.

Za razliku od Exita, nezavisna kulturna scena je imala ove godine niz nezgodnih situacija u vezi sa prostorom. Foto kino savezu Vojvodine stavljen je ključ u bravu, pred gašenjem je Lemijeva knjižara, od udruženja se traži da plate visok zakup prostora. A koliko košta zakup Petrovaradinske tvrđave? Da li Poslovni prostor, kada navodi prostore za zakup, treba da navede i Tvrđavu? Ona se ne izdaje - ona se daje. I zašto se onda ne daje Foto kino savezu? To davanje-nedavanje je ilustracija odnosa.

Takođe, pominje se famoznih, a nikad proverenih, šest zarađenih evra na svaki evro koji Grad uloži u Exit. USAID je finansirao projekat da se izvrši procena, ali nikada nisam video precizne i konačne rezultate.

* —

Stručni saradnik za saradnju s nevladinim organizacijama u Zavodu za kulturu Vojvodine / Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

УПИЧЕЊЕ ОВЕ ЗАВРАНЕ
ДЕ СЕ НОВЧАНА КАЖНА
САЈА ЗАКОНОМ.

2009

FOTO – BELGRADE RAW

**www
•
nezavisnakultura
•
net**